

ŽEMAIČIŲ žemė

2026 / 8 (163)

Skuodo rajono Šačių seniūnijos
Rukų kaime augantis, apie
350–400 metų turintis Laukių
ąžuolas, 2026 m. pripažintas
Europos metų medžiu.
Bonifaco Vengalio nuotrauka

Plungės parko skulptūra „Sakmė.
Karaliai“ (2018 m.), skirta Mikalojaus
Konstantino Čiurlionio atminimui.
Autoriai: skulptorė Daliutė Ona
Matulaitė (1942–2025) ir architektas
Juras Balkevičius.

Bonifacio Vengalio nuotrauka

ISTORIJA
LITERATŪRA
TRADICIJOS
PAVELDAS
KULTŪRA
RENGINIAI

ŽEMAIČIŲ

žemė

2026 / 8 (163)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

5–6

14–18

19–21

2–4

„Svarbiausi kovų su kryžiuočiais ir kalavijuo-
čiais mūšiai, vykę Žemaitijoje, Klaipėdoje ir
Durbėje (Latvija)“

5–6

„Saulės (Šiaulių) mūšis“

7–8

„Skuodo mūšis“

8–11

„Durbės mūšis“

12–13

„Žalgirio (Griunvaldo, Tenenbergo) mūšis“

14–18

Gintautė Žemaitytė. „Kultūrinis turizmas: palei
Baltijos jūrą ir po gražiausius Latvijos parkus,
iškalbingiausias istorines vietas“

19–21

Jurgis Želvys. „Rundalės rūmai – Baroko ir ro-
koko perlas Latvijoje“

22–38

Rudīs Edvards. „Magdelė“

39–40

Bliūdžiuvienė Regina. „Kur tekieji šaltinelė“

41–45

Juozas Vyšniauskas. „Aselskių giminės suva-
žiavimai sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos
nepriklausomybę“

46–49

Adelė Daukantaitė. „Daukantinės Žemaitijoje“

49–53

Mindaugas Surblys. „Iškilaus muziko Michelio
Hofmeklerio gyvenimo istorija, meilės ryšiu
susijusi su Palanga“

54–56

„Penktasis tarptautinis nematerialaus kultūros
paveldo festivalis „Lauksnos“

Svarbiausi kovų su kryžiuočiais ir kalavijuočiais mūšiai, vykę Žemaitijoje, Klaipėdoje ir Durbėje

Istorikas Tomas Baranauskas 2020 m. Lietuvos mokslų akademijos leidinyje „Lituanistica“ išspausdintame straipsnyje „Mūšiai viduramžių Lietuvos istorijoje“ (t. 66, nr. 3(121), p. 157–188, prieiga internete <https://inx.lv/J6RNM>, pateikia svarbiausią informaciją apie žymiausius 45 viduramžių Lietuvos mūšius, vykusius 1203–1435 m., tarp kurių yra išskirta 10 buvusių lemtingų Baltijos kraštams. Autorius pažymi, kad „*Mūšiai dažnai prisimenami kaip lūžis ir giliai simboliniai įvykiai tautos ir valstybės gyvenime. Ne veltui šiuo metu veikiančiame Atmintinų dienų įstatyme įteisinti trijų viduramžių Lietuvos mūšių atminimo dienos – Saulės (1236m.), Durbės (1260 m.) ir Žalgirio (1410 m.) [...]. Svarbu, kad šios dienos, skirtingai nuo kai kurių kitų šiame įstatyme įteisintų datų, iš tiesų yra prisimenamos ir kasmet pažymimos įvairiais renginiais. Maža to, „iš apačios“ kyla iniciatyvų minėti ir įstatymu neįteisintų mūšių atminimo dienas [...]. Jau vien tai rodo, kad viduramžių mūšių tema yra aktuali ir valstybei, ir visuomenei. Tai – temos, per kurias lengva patrauklia ir suprantama forma plačiai visuomenei pristatyti Lietuvos istoriją, nutiesti tiltus tarp praeities ir dabarties. [...]*“

Cituojame T. Baranausko straipsnyje pateiktą informaciją apie vykusius žymiausius mūšius su Vokiečių ir Livonijos ordino karinėmis pajėgomis, kurie vyko Žemaitijoje, Latvijoje prie Durbės ežero ir kuriuose itin svarbus vaidmuo teko žemaičiams.

„Saulės (Šiaulių) mūšis, 1236 m. rugsėjo 22 d.

Lietuviai, tikėtina, vadovaujami žemaičių kunigaikščio Vykinto ir kitų kunigaikščių, sumušė kalavijuočius, vadovaujamus magistro Folkvino ir talkinamus gausių kryžininkų (piligrimų). Žuvo

Vokiečių ordino kariai (dešinėje) Žalgirio mūšyje susiremia su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės karinėmis pajėgomis. Raižinys, 1783 m. Dieboldo Shilingo „Berno kronikos“ iliustracija

Kalavijuočių ordino magistras Folkvinas ir 48 riteriai [...], eil. 1859–1966].

Į šį mūšį seniai atkreiptas dėmesys istoriografijoje [...]. Jis vertinamas kaip pirmoji žymi lietuvių pergalė, leidusi išsivaduoti į kalavijuočių valdžią pradėjusioms patekti žemėms į pietus nuo Dauguvos, taip pat kaip mūšis, lėmęs Kalavijuočių ordino panaikinimą. Nors derybos dėl Kalavijuočių ir Kryžiuočių (Vokiečių) ordinų susijungimo vyko ir anksčiau, žinia apie kalavijuočių sutriuškinimą Saulės mūšyje jas užbaigė ir 1237 m. gegužės 12 d. popiežius Grigalius IX paskelbė apie Kalavijuočių ordino prijungimą prie Vokiečių ordino [...]. Visa tai leidžia šį mūšį laikyti pirmuoju lemtingu mūšiu Lietuvos istorijoje. [...]

„Klaipėdos mūšis, 1257 m. pavasaris.

Žemaičiai, vadovaujami greičiausiai Almino, sumušė Livonijos kryžiuočių kariuomenę, vadovaujamą Livonijos krašto magistro Burchardo fon Hornhauzeno, kurioje buvo 40 Ordino brolių ir 500 kuršių talkininkų. Žuvo 12 Vokiečių ordino riterių, sužeistas magistras [...].

Tai buvo pirmoji pergalė, kurią kovoje prieš Vokiečių ordiną pasiekė Mindaugo jam užrašyti žemaičiai. Mūšis lėmė dviejų metų paliaubų tarp žemaičių ir kryžiuočių sudarymą, tačiau didelio masto pokyčiai su juo nesietini [...].

„Skuodo mūšis, 1259 m. rugsėjis.

Turbūt Almino vadovaujami 3 000 žemaičių įsiveržė į Kuršą ir sumušė prie Skuodo juos pasivijusius Klaipėdos komtūro Bernhardo Hareno vadovaujamus Kuldygos ir Klaipėdos įgulų kryžiuočius. Anot „Eiliuotosios Livonijos kronikos“, žuvo 33 Vokiečių ordino riteriai [...], anot Roneburgo analų – Bernhardas Harenas su 35 riteriais [...].

Mūšį galima laikyti savotišku Durbės mūšio preliudu, bet savarankiškos reikšmės, kaip lemtin- gam mūšiui, jam teikti nereikėtų. [...]“.

„Durbės mūšis, 1260 m. liepos 13 d.

Jungtinėms Livonijos ir Prūsijos kryžiuočių pajėgoms iš Klaipėdos pajudėjus į Karšuvos žemę, kur jie turėjo aprūpinti žemaičių blokuojamą Ge- orgenburgo pilies įgulą, 4 000 žemaičių, įsiveržda- mi į Kuršą, pakeitė jų žygio kryptį. Kariuomenėms susitikus prie Durbės, žemaičiai, vadovaujami grei- čiausiai savo kunigaikščio Almino, į jų pusę perėjus kryžiuočių atvestiems kuršiams ir prūsams, sumušė kryžiuočių pajėgas. Žuvo Livonijos krašto magis- tras Burchardas fon Hornhauzenas, Prūsijos žemės maršalas Henrikas Botelis ir 150 riterių [...].

Durbės mūšis, pagal žuvusių Ordino riterių skaičių didžiausias XIII a. Pabaltijyje, kartu buvo ir lūžio metas kovose su Vokiečių ordinu. Šio mūšio pasekmės: 1260–1267 m. kuršių sukilimas, pasi- baigęs tik šiaurės Kuršo grįžimu į Livonijos kry- žiuočių valdžią ir pietų Kuršo integracija į Lietu- vos valstybę, taip pat 1260–1274 m. Didysis prūsų sukilimas, sukrėtęs Ordino valdžios pagrindus, Vokiečių ordinui Mindaugo užrašytos Žemaiti- jos grįžimas į Lietuvos valstybės sudėtį 1261 m. ir Mindaugo atsimetimas nuo krikšto bei sąjungos su Vokiečių ordinu. Sunku Lietuvos istorijoje surasti kitą mūšį, kurio pasekmės būtų tokios gilios ir ilga- laikės kaip Durbės mūšio. Tai – neabejotinai vie- nas lemtingiausių mūšių Lietuvos istorijoje. [...]“.

„Medininkų mūšis, 1320 m. liepos 27 d.

Lietuviai sumušė Vokiečių ordino didžiojo mar- šalo Henriko fon Plockės vadovaujamą kariuomenę, kuri plėšė Medininkų valsčių Žemaitijoje; joje buvo 40 Ordino riterių, taip pat Sembos bei Klaipėdos rai- teliai. Žuvo Henrikas fon Plockė ir 29 riteriai, apie 200 kitų karių, dar vienas Ordino riteris (Sembos fogtas

Gerhardas Rudė) po mūšio paaukotas dievams [...].

Istoriografijoje yra pastebėtas ryšys tarp Medi- ninkų mūšio ir XVI a. pradžios Lietuvos metraščių pagal žodinę tradiciją aprašyto paties Gedimino laimėto Akmenos mūšio, neva lėmusio Žemaitijos išvadavimą iš kryžiuočių [...]. Nors aprašyta labai netiksliai, Gedimino pergalė Žemaitijoje Lietuvos metraščiuose pateikta kaip vienas iš trijų didžiųjų Gedimino darbų, per kuriuos pristatomas visas jo valdymas: Žemaitijos išvadavimas – Kijevo (ir Vo- lynės) užkariavimas – Vilniaus įkūrimas [...]. Tad XVI a. pradžioje lietuvių istorinė tradicija būtent su Gedimino laikais siejo ryškiausią lietuvių mūšį su kryžiuočiais, o tai tegali būti Medininkų mūšis. Tai leidžia kelti klausimą, kodėl Medininkų mūšis taip sureikšmintas XVI a. istorinėje atmintyje? Petras Dusburgietis neblogai parodo antpuolių prieš Lie- tuvą dinamiką ir tam tikrą 1320–1322 m. pauzę po Medininkų mūšio. Pačių žygių į Lietuvą po Medi- ninkų mūšio buvo rengiama beveik perpus mažiau: XIV a. 2 dešimtmetyje jų fiksuojama 24, o 3 dešim- tmetyje – tik 13 (iš jų į Žemaitiją – atitinkamai 20 ir 9) [...]. Šis atokvėpis Gedimino buvo gerai išnau- dotas. Su juo sietinas ir Lietuvos valstybės sostinės Vilniuje įtvirtinimas, kurio netiesioginiu atgarsiu laikytinas dominikonų bažnyčios pastatymas Vil- niuje „prieš dvejus metus“ iki 1323 m. sausio 25d. Gedimino laiško [...], taigi 1321 m., ruošiantis są- jungos su Ryga atnaujinimui ir krikšto akcijai. Tad Lietuvos metraščių sudėlioti svarbiausi Gedimino laikų akcentai – Volynės, Kijevo užėmimas, sostinės perkėlimas į Vilnių – yra vienaip ar kitaip susiję su pirmuoju akcentu – pergale Žemaitijoje, kuri davė postūmį tolesniems Gedimino veiksmams [14]. Visa tai rodo, kad Medininkų mūšį galima priskirti lemtingiems Lietuvos mūšiams. [...]“.

Šaukoto (Santolės) mūšis, 1331 m. rugpjūčio 17 d.

Livonijos krašto magistras Eberhardas fon Monheimas surengė žygį greičiausiai į Šaukoto (*Santhole, Santkore, Sandoten*) žemę Žemaitijoje ir ją nuniokojo. Grįžtantį su grobiu jį pasivijo Lie- tuvos valdovo Gedimino vedama lietuvių ir rusėnų kariuomenė, kuri tuo metu buvo surinkta žygiui į Prūsiją. Įvyko mūšis ir Lietuvos kariuomenė buvo

(Nukelta į 4 p.)

priversta bėgti; žuvo 500 lietuvių ir rusėnų, sužeistas Gediminas, iš kryžiuočių pusės žuvo 2 Ordino riteriai ir 40 karių [...]. Mūšio vieta istoriografijoje tiksliau nebuvo lokalizuota, bet tikėtina, kad jos užrašymai Hermano Vartbergiečio (*Santhole*), Vygando Marburgiečio (*Santkore*) ir Johano Renerio (*Sandoten*) kronikose taisytni į Sauckote – Šaukotas; viduramžių rašyboje dažnai painiojamos raidės *n* ir *u*, *t* ir *c*.

Alvydas Nikžentaitis 1331 m. Livonijos magistro žygį pavadino „ypač dideliu“ (mūšio neišskirdamas) ir pabrėžė, kad juo ilgą laiką ginkluotu konfliktu su Ryga (1297–1330) užimta livoniškoji Ordino šaka atnaujino karą prieš Lietuvą [...]. Šaukoto mūšis turi simbolinę reikšmę, bet lemtingi pokyčiai su juo nesietini. [...].“

„Palangos mūšis, 1372 m. spalio 20 d.“

Livonijos magistrui su palyda grįžtant iš Prūsijos į Livoniją, 350 lietuvių sargybos pulkas pastojam kelią prie Šventosios upės ties Palanga. Jis netikėtai užpuolė kryžiuočius, magistro vežimui persikėlus per upę. Pirmajame susidūrimė žuvo 10 magistro palydovų, vienas Ordino brolis sužeistas. Po visą dieną trukusios kovos lietuviai buvo priversti atsitraukti [...]. Tai – vienas iš mažesnių mūšių, neturėjęs didesnės reikšmės. [...].“

„Kaltinėnų mūšis, 1375 m. liepos mėn.“

Žemaičiai prie upės tarp Vaikių (prie Viduklės) ir Kaltinėnų sumušė Ragainės komtūro Gerhardo Baldės vedamus karius, tarp kurių buvo Ragainės konvento kariai ir 300 didžiojo maršalo vyrų. Žuvo komtūras Gerhardas ir 11 Ordino riterių, 48 kiti kariai, į nelaisvę pateko 1 Ordino riteris, kuris paaukotas dievams [...]. Tai – vidutinio dydžio mūšis, vykęs intensyvių Lietuvos puldinėjimų fone ir neturėjęs toli siekiančių pasekmių. [...].“

„Antrasis Medininkų mūšis, 1389 m. kovo mėn.“

Žemaičiai Medininkų žemėje, prie pelkės, užklupo kraštą niokojusius kryžiuočius, vadovaujamus Klaipėdos komtūro Markvardo fon Rašau ir Sembos vyskupo teisėjo Kunono fon Štokheimo. Jono Posilgiečio teigimu, mūšyje žuvo 4 Ordino broliai (*herren*; tarp jų – fon Kverfurtas ir fon

Štokheimas) ir 66 vyrai. Anot Vygando Marburgiečio, mūšyje žuvo brolis fon Kverfurtas, „kuris buvo užmuštas su 60 karių ir daugiau kaip 70 kilmingųjų“ [...]. Nors nenurodyta, su kokiais kariais buvo užmuštas brolis fon Kverfurtas, aišku, kad tai negalėjo būti Ordino broliai (tiek jų negalėjo būti Klaipėdos komtūro žinioje; Jono Posilgiečio informacija čia akivaizdžiai tikslesnė). Greičiausiai Vygando pranešimą reikia suprasti taip, kad žuvo 60 Klaipėdos komtūrijos ir 70 Sembos vyskupystės karių. Abu kronikininkai sutaria, kad Klaipėdos komtūras buvo paimtas į nelaisvę ir paaukotas dievams.

Romo Batūros vertinimu, „1389 m. mūšis ir pergalė yra vienas iš didžiausių visame 250 m. Lietuvos gynybiniame kare prieš vokiečius, Kryžiuočių ordino agresiją“, tačiau Vytenis Almonaitis jį mini tik kaip argumentą, kad „tuo metu kryžiuočiai Žemaitijoje jokios valdžios neturėjo“ [...]. Istoriografijoje jam skiriama nedaug dėmesio. R. Batūros vertinimą greičiausiai lėmė klaidingas 60 karių traktavimas kaip Ordino riterių, nes 5 realiai žuvę Ordino riteriai (įskaitant komtūrą) tokio vertinimo nepagrįstų. [...].“

„Žalgirio mūšis, 1410 m. liepos 15 d.“

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto ir Lenkijos karaliaus Jogailos vadovaujama Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė sumušė Vokiečių ordino kariuomenę. Žuvo Vokiečių ordino didysis magistras Ulrichas fon Jungingenas kartu su 211 kitų Ordino riterių. Bendras žuvusiųjų skaičius vengrų pasiuntinių 1410 m. laiške nurodomas apie 8000 „iš abiejų pusių“ [...].

Tai – neabejotinai žymiausias ir reikšmingiausias viduramžių Lietuvos mūšis, lėmęs Vokiečių ordino galybės pabaigą ir keitęs geopolitinę situaciją Vidurio Europoje: regionine galybe vietoj Vokiečių ordino tapo Lietuvos ir Lenkijos sąjunga. Mūšio lemtingumas yra pakankamai atskleistas įvairiakalbėje istoriografijoje, kuri, ko gero, yra gausesnė nei visų kitų viduramžių Lietuvos mūšių kartu paėmus [...].“

Šiame žurnalo numeryje (p. 5–13) pateikiame išsamesnę informaciją apie keturis iš istoriko Tomo Baranausko paminėtų mūšių, tarp kurių trys buvo lemtingi Baltų tautoms.

„Žemaičių žemės“ informacija

Saulės (Šiaulių) mūšis

Eiliuotoje Livonijos kronikoje aprašyto 1236 m. rugsėjo 22 d. vykusio Saulės mūšio tekste pirmą kartą to laikotarpio rašytiniuose šaltiniuose paminėtas vietovardis *Soule*, kuris vėlesniais metais transformavosi ir dabar vadinasi *Šiauliais*.

Livonijos kronikos paskirtis buvo pateikti išsamią informaciją apie tai, kaip anuo metu iš Vakarų Europos į baltų kraštus besiveržiantys 1202 m. Rygos arkivyskupo Alberto iniciatyva įkurto Kryžiuočių ordino sukarintos vienuolių pajėgos krikštija užkariaujamų žemių žmones, kurie krikščionimis tapti buvo verčiami per prievartą. Vienuoliai, prisidengę krikšto misija, plėšė žmones, stengėsi juos paversti sau paklusniais, niokojo žemes, į kurias įsiverždavo.

Saulės mūšio metu susivienijusios baltų gentys, kurioms vadovavo tuo metu buvęs didžiausią įtaką tarp žemaičių turėjęs kunigaikštis Vykintas, šiame mūšyje pasiekė pergalę ir ilgam nutraukė Kalavijuočių ordino veržimąsi į baltų žemes. Vykinto kariuomenės pusėje tada kovojo ir žiemgaliai.

Dėl vietos, kurioje šis mūšis vyko, istorikai turi kelias versijas. Vieni (Stanislovas Francišekas Zajackovskis, Zenonas Ivinskis, Romas Batūra) rašo, kad netoli Šiaulių buvusiam Meškuičių (dabar Joniškio rajono Jauniūnų kaime), Mūšos ir Tautinio upių santakoje, kiti, tarp jų ir istorikas Edvardas Gudavičius, yra nurodę, kad Saulės mūšis, tikėtina, vyko tarp Kelmės ir Tverų, netoli Vykinto miesto, kurį Kalavijuočių ordinas norėjo užimti ir sunaikinti.

Mūšio priešistorė ir Kalavijuočių ordino karinės pajėgos

XIII a. pradžioje apie 80 nuolatinių riterių turėjęs Kalavijuočių (Livonijos) ordinas, kuriam vadovavo magistras Folkvinas (vok. *Volquin*) Naumburgietis, kontroliavo dideles teritorijas nuo Suomijos įlankos iki Dauguvos upės. Einant laikui čia jis susidūrė su įvairiomis problemomis, ypač kai pradėjo mažėti gaunamos pajamos, nebeužteko karinių pajėgų palaikyti tvarką užkariauotose žemėse, todėl 1231 m. Folkvinas pasiūlė Kalavijuočių ordiną sujungti su Kryžiuočių ordinu, tačiau popiežius bei jo legatai tokios idėjos ne-

„Saulės mūšis“. Dailininkas Voldemaras Vimba

palaikė ir ragino tęsti puolimus, užkariauti naujas teritorijas. Nėgana to, 1236 m. vasario 19 d. popiežius Grigalius IX, paprašytas savo legato Vilhelmo Modeniečio, pasirašė bulę, kuria paskelbė kryžiaus žygį prieš pagoniškąją Lietuvą.

Nors iš pradžių magistras Folkvinas nebuvo linkęs toliau kariauti, bet jį spaudė legatas bei Ordino vadai, tad, kad ir kiek vėluodamas, su savo kariais vėl išsiruošė į žygį – prasidėjo pirmasis kryžiaus žygis prieš Lietuvą. Per gana trumpą laiką kalavijuočiams pavyko užimti ir nusiaubti didelę dalį Lietuvos. Riteriai plėšė užkariautas žemes, jėga vertė žmones krikštytis, mokėti jiems mokesčius, būti nuolankiais ir kt.

Istoriniai šaltiniai liudija, kad iš pradžių kalavijuočių karinės pajėgos galėjo sudaryti apie 3 tūkstančiai karių, t. y.: Kalavijuočių ordino magistro Folkvino vadovaujami 55 Kalavijuočių ordino riteriai su savo kariais (apie 600 žmonių), Saksonijos grafo Heinricho von Dannenbergo ir didiko Teodoriko von Haseldorfo vadovaujami daugiausiai iš Šiaurės Vokietijos, Gotlando salos kilę kryžininkai (apie 500). Kalavijuočių pusėje kovėsi ir karo prievolę privalėję atlikti Ordino pavergtų estų, lyvių, latgalių tautų daliniai (apie 1 500 žmonių), taip pat ir 200 karių, kuriuos buvo atsiuntęs Folkvinui pavaldus Pskovo kunigaikštis.

Saulės mūšio eiga

1236 m. rugsėjo mėnesio viduryje kalavijuočiai nuo Rytų Žiemgaloje stovėjusios Mežotnės pilies žemaičiams to nesitikint įsiveržė į Šiaurės Žemaitiją, ten įsirengė stovyklą ir pradėjo niokoti kraštą. Dažniausiai po įsiveržimų į naujas žemes kalavijuo-

(Nukelta į 6 p.)

čiai su grobiu ir belaisviais pirmiausiai grįždavo į savo įsirengtą stovyklą, o vėliau patraukdavo į Rygą. Taip buvo ir šį kartą: kalavijuočių karinės pajėgos, nuniokojusios dalį Žemaitijos, susirinko į laikinąją stovyklą, o tada patraukė namo į Rygą, bet... Pakeičiui jiems pelkėtoje vietoje prie brastos, netoli Saulės (toks vietovės pavadinimas nurodytas Livonijos kronikoje), joms 1236 m. rugsėjo 21-osios vakare kelią pastojų žiemgalių karinis dalinys (Šiaulių žemės kariai), vadovaujamas kunigaikščių Bulaičių. Ant žirgų jojantiems kalavijuočiams čia temstant susikauti buvo pavojinga, nes jie suprato, kad pelkėse gali prarasti žirgus, tad nutarė sustoti ir per naktį pailsėti bei rasti sprendimą, kaip elgtis toliau.

Anksti ryte Šiaulių žemę valdę kunigaikščių Bulaičių vadovaujami kariai sulaukė pastiprinimo – jiems į pagalbą atvyko anuo metu galingiausio žemaičių kunigaikščio Vykinto vadovaujamos karinės pajėgos. Buvo nutarta iš karto pradėti puolimą. Tyrinėtojai spėja, kad prasidėjus mūšiui lengvai ginkluoti vietiniai Livonijos kariai iš mūšio paspruko, o sunkiai ginkluoti riteriai, tarp kurių buvo ir magistras Folkvinas, per susirėmimą buvo nukauti. Rašytiniuose šaltiniuose nurodoma, kad per šį mūšį žuvo 48 Folkvino ir kiti Ordino riteriai, daug kitų karių, dalį pasitraukusiųjų pakeliui į Rygą sunaikino žiemgaliai. Iš Ordinui talkinusių Pskovo kunigaikščio atsiųstų žmonių išgyveno tik kas dešimtas žmogus.

Kalavijuočių ordinui tai buvo katastrofa. Po šio mūšio jis jau nebeatsitęsė ir, norėdamas toliau vykdyti savo misiją, buvo priverstas 1237 m. tapti Vokiečių ordino (kryžiuočių) autonomine šaka – Livonijos ordinu. Pergalė Šiaulių mūšyje paskatino sukilti kuršius, žiemgalius, sėlius, buvo atsikovotos visos Dauguvos kairiajame krante 1208–1236 m. kalavijuočių užkariautos baltų žemės.

Istorikas Tomas Baranauskas pažymi, kad Saulės mūšis „vertinamas kaip pirmoji žymi lietuvių pergalė, leidusi išsivaduoti į kalavijuočių valdžią pradėjusioms patekti žemėms į pietus nuo Dauguvos, taip pat kaip mūšis, lėmęs Kalavijuočių ordino panaikinimą. Nors derybos dėl Kalavijuočių ir Kryžiuočių (Vokiečių) ordinų susijungimo vyko ir anksčiau, žinia apie kalavijuočių sutriuškinimą Saulės mūšyje jas užbaigė ir 1237 m. gegužės 12 d. popiežius Grigalius IX paskelbė apie Kalavijuočių ordino prijungimą prie

Saulės (Šiaulių) mūšio memorialas Joniškio rajone. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://inx.lv/J6R20>

Vokiečių ordino. Visa tai leidžia šį mūšį laikyti pirmuoju lemtingu mūšiu Lietuvos istorijoje.“

Po Saulės mūšio Kalavijuočių ordino kariai keliolika metų Lietuvos nebepuldinėjo, tad ji turėjo galimybę atgauti jėgas ir sustiprėti.

Saulės mūšis neužmirštas iki šiol. Jo diena Lietuvoje iškilmingai pažymima kasmet. 2000 m. Lietuvos ir Latvijos Seimai Saulės mūšio dieną – rugsėjo 22-ąją – paskelbė Baltų vienybės diena. 1987 m. Saulės mūšio pergalės laukas Jauniūnų kaime buvo įrašytas į Lietuvos Respublikos istorijos paminklų sąrašą.

2005 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė spėjimą mūšio vietą Jauniūnų kaime (Joniškio r.), Tautinio ir Mūšos upelių santakoje, esančią netoli nuo kelio Ryga-Kaliningradas, nutarė įamžinti memorialiniu kompleksu. Darbai buvo pradėti 2008 metais. Statybos vyko etapais ir daugiausiai dėl kilusių finansavimo problemų tęsėsi daug metų. Pagrindiniai darbai užbaigti tik 2024-ųjų rudenį. Memorialo kompleksą sudaro tvenkinys, kūlgrinda, piliakalnis, parkas ir 30 metrų aukščio smailė. Paminklo architektas – šiaulietis Algimantas Černiauskas, kuriam talkino jo vadovaujama jaunų architektų grupė.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Šiaulių mūšis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://inx.lv/J6MzJ>.
2. Karolis Zikaras, „1236 m. rugsėjo 22 d.: lietuvių pergalė Saulės mūšio lauke“, *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija*: <https://inx.lv/J6MzT>.
3. Tomas Baranauskas, „Mūšiai viduramžių Lietuvos istorijoje“, *Lituanistica*, Lietuvos mokslų akademija, t. 66, nr. 3(121), p. 157–188, prieiga internete <https://inx.lv/J6RNm>.

Skuodo mūšis

Skuodas – nedidelis miestas, kuriame 2025 m. duomenimis gyveno 5 120 žmonių. Jie savo darbais ir pasiekimais puikiai reprezentuoja savo miestą ir su pasididžiavimu kalba apie jo istoriją, žemaičių kovas su kryžiuočiais, puoselėja, populiariai senąsias krašto tradicijas bei gimtąją žemaičių kalbą.

Itin ryškų pėdsaką visos Lietuvos istorijoje ši vietovė paliko XIII a., kai čia žemaičių kovų su Livonijos ordinu (kalavijuočiais) laikotarpiu vyko vienas didesnių kalavijuočių ir žemaičių susirėmimų, plačiai žinomų Skuodo mūšio vardu. Dar vienas visos Lietuvos istorijai svarbus Skuodo mūšis vyko XVIII a. Šiaurės karo laikotarpiu.

Pirmasis Skuodo mūšis vyko 1259 m. pradžioje apie 6 km į pietvakarius nuo Skuodo – spėjama, kad dabartinio Skuodo rajono Luknių kaimo laukuose (ši teritorija anuomet priklausė Ceklio žemei).

Nuo 1253 m. Livonijos ordinas šeimininkavo Klaipėdos krašte, kur stovėjo jo svarbiausia Klaipėdos (*Memelburgo*) pilis. Iš čia vokiečių riteriai, siekdami užgrobti Žemaitiją, rengė žygius į šį kraštą.

Nepaisant to, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas nuo 1251 m. palaikė gerus santykius su Livonijos ordinu, žemaičiai toliau vykdė atskirą politiką. Tuo laikotarpiu jims vadovavęs Alminas (Algminas, Almenas, Alemanas, Aliminas) 1256 m. pareiškė, kad neleis Livonijos ordinui įsitvirtinti Žemaitijos pasienyje – Kurše, kurį tada valdė Kalavijuočių ordino paskirtas Kuldygos komtūras Bernhardas von Harenas.

Žemaičių karinės pajėgos, gindamos savo žemes ir žmones nuo kalavijuočių, daugelį metų narsiai atremdavo Ordino išpuolius ir, neduodami jam tvirtai jaustis užimtose teritorijose bei siekdami gauti grobio, puldinėjo Livoniją, daugiausiai įsiveržimų surengdami į kalavijuočių valdomas Kuršo žemes. Vienas didesnių įsiveržimų įvyko 1259 m. pradžioje.

XIII a. 10 deš. parašytoje Eiliuotoje Livonijos kronikoje nurodoma, kad tada apie 3 tūkst. žemaičių, kurie su grobiu grįžinėjo iš Kuršo namo, prie Skuodo pasivijo jungtinės kryžiuočių ir jų sąjun-

Vienas iš Skuodo rajono liaudies meistrų sukurtų stogastulpių, pastatytų spėjamoje Skuodo mūšio, vykusio 1259 m. pradžioje, vietoje. Autorius Gabrielius Škimelis. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://inxx.lv/j6RCX>

gininkų karinės pajėgos (jas sudarė Kurše gyvenę vokiečiai ir Vokietijos riteriai, Kuldygos ir Klaipėdos pilių igulų kariai, Ordino vasalai kuršiai). Žemaičiai narsiai pasipriešino. Mūšyje žuvo 33 Ordino riteriai, daug eilinių jo sąjungininkų karių. Daug netekčių turėjo ir žemaičiai, tačiau jie, šiame mūšyje pademonstravę didelę narsą ir kovingumą, šventę pergalę.

Skuodo mūšis parodė, kad Livonijos ordino kariuomenė yra įveikiama. Žemaičių pasiekta pergalė sustiprino ne tik jų pačių, bet ir žiemgalių pasitikėjimą savo jėgomis. 1259 m. žiemgaliai sukilo prieš Livonijos ordiną ir iš savo krašto kuriam tai laikui išvijo Rygos arkivyskupo karinius dalinius bei valdžios atstovus.

Pergalė Skuodo mūšyje žemaičius paskatino 1260 m. liepos 13 d. stoti į dar didesnę mūšį su jungtine Livonijos ordino ir jo globėjo Vokiečių ordino kariuomene. Šis mūšis vyko dabartinės Latvijos teritorijoje – prie Durbės ežero. Jame žemaičiai taip pat šventę pergalę. Durbės mūšis ne tik žemaičiams, bet ir kitiems baltams suteikė dar daugiau pasitikėjimo savo jėgomis – prasidėjo jų sukilimai, kurių vienas svarbiausių buvo 1260–

(Nukelta į 8 p.)

1274 m. vykęs Didysis prūsų sukilimas prieš Vokiečių ordiną. Nepaisant to, kad šis sukilimas buvo numalšintas, kad po jo sustiprėjo prūsų tautinė ir socialinė spauda, jis buvo labai svarbus, nes apie 15 metų pristabdė Vokiečių ordino kariuomenės skverbimąsi į LDK.

Spėjama Skuodo mūšio vieta sutvarkyta 1998–2003 m. įgyvendinant tuometinio Skuodo rajono savivaldybės paminklotvarkininko, Žemaičių kultūros draugijos Skuodo skyriaus pirmininko Evaldo Razgaus projektą „Žengdami į ateitį, neužmirškime praeities“. Čia, neprivatizuotinoje senkapių ir švedkapių apsauginėje zonoje suformuotas parkelis, pasodinta ąžuoliukų, kitų medžių ir pastatyti projekto metu liaudies meistrų sukurti stogastulpiai, vienas kurių skirtas žuvusių vaikų gedinčiai motinai (skulptūros autorius – iškilaus Skuodo skulptoriaus Petro Brazausko, kuris taip pat savo darbu papuošė parkelį, mokinyš Gabrielius Škimelis.

Lietuvos istorijoje labai svarbus ir vienas didžiausių susirėmimų, vykusių Didžiojo Šiaurės karo laikotarpiu (1704 m. lapkričio 12 d. pagal Grigaliaus kalendorių (lapkričio 1 d. – pagal tada naudotą Julijaus kalendorių) taip pat vyko šalia Skuode, pasak istorikų, labiausiai tikėtina, kad į pietvakarius nuo šio miesto. Jame švedų kariuomenė, kurios pusėje kovojo ir Sapiegų karinės pajėgos, susirėmė su lietuvių-rusų kariuomenė. Mūšyje dalyvavo apie 2 000 lietuvių ir apie 1 000 (kai kuriuose rašytiniuose šaltiniuose nurodoma, kad 2 100) rusų. Jie susirėmė su švedų kariauna, kurioje buvo apie 600 pėstininkų, 1 500 reitarų (šaunamaisiais ginklais ginkluotų samdomų kavaleristų bei dragūnų (raitų kavaleristų) ir 6 pabūklai.

Pergalę iškovojo jungtinės lietuvių-rusų pajėgos, kurioms vadovavo Mykolas Servacijus Višnioveckis ir rusų dragūnų vadas – Bohemijos vokiečių kilmės rusų kariuomenės pulkininkas Herbardas Fulgo.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Rimantas Jasas, Algirdas Matulevičius, „Skuodo mūšis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://inx.lv/J6Mzs>.
2. „Skuodo mūšis“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: <https://inx.lv/J6Mzo>.
3. Kazimieras Prušinskas, „Skuodo mūšis“, *Žemaičių žemė*: <https://inx.lv/J6MzK>.
4. „Skuodo mūšio vieta“, *Skouds*: <https://inx.lv/J6MzX>.

Durbės mūšis

Durbės kautynės – 1260 m. liepos 13 d. tuometinėje kuršių žemėje, prie Durbės ežero (dabartiniame Latvijos Respublikos Liepojos rajone) įvykęs žemaičių kariuomenės, kuriai vadovavo žemaičių kunigaikštis Alminas (Algminas, Almenas, Aliminas, Alemanas) mūšis su Vokiečių ordino (VO) ir jo autonominės šakos Livonijos ordino (LO) kariuomene, kuriame pergalę pasiekė žemaičiai kartu su savo sąjungininkais.

Šio mūšio metu pirmą kartą į LO karą su lietuviais tiesiogiai įsitraukė VO. Siekdamas apsaugoti savo pietines valdas, jis 1260 m. birželio 15 d. sudarė taikos ir pagalbos sutartį su Mazovijos (Mozūrijos) kunigaikščiu Zemovitu. Jų kariniu žygiu siekta bent iš dalies įgyvendinti strateginį tikslą – užgrobti Že-

žemaičių kunigaikščio Almino skulptūra Skaudvilės (Tauragės r.) skulptūrų parke. Autorius – liaudies meistras, medžio drožėjas Jonas Jankauskas iš Trepų kaimo. Šis kūrinys yra dalis bendro Skaudvilės parko skulptūrų ansamblio, kuriame šis meistras jamžino svarbiausias Lietuvos bei Žemaitijos istorines asmenybes. Nuotrauka iš: <https://inx.lv/J6RZY>

maitiją ir sujungti abiejų ordinų dalių valdas, o tiesiogiai – išlaisvinti iš žemaičių blokados Karšuvos žemėje pastatytą vokiečių Georgenburgo pilį.

Ordinų kariuomenei talkino Švedijos karalaičio Karolio vadovaujami danų ir švedų daliniai, taip pat ir popiežiaus paskatinti įvairių kraštų kryžininkai, pavergti Prūsijos ir Livonijos vietiniai gyventojai, privalėję kariauti pavergėjų pusėje. Manoma, kad LO (vadas – krašto magistras Burhardas von Hornhausenas), VO (vadas ordino maršalas Heinrichas Botelis) ir jų talkininkai turėjo kelis tūkstančius, o žemaičiai – 4 000 karių.

Jungtinei vokiečių kariuomenei žygiuojant iš Klaipėdos link Georgenburgo pilies, žemaičiai netikėtai įsiveržė į LO valdomą Kuršą. Šiuo manevru jie supainiojo priešo planus ir privertė jį pasukti ginti Kuršo. Mūšiui prasidėjus, kuršiai iš LO kariuomenės pasitraukė, dalis jų puolė vokiečius iš užnugario. Ordino kariuomenės padėtį silpnino jos dalių tarpusavio nesutarimai, tai, kad nebuvo mūšiui vadovaujančio vieno vado. Kai estai ėmė trauktis, vokiečius apėmė panika. Žemaičiai staigiai priešą apsupo, daug priešininkų nukovė ir pradėjo persekioti besitraukiančius iš mūšio lauko. Žuvo 150 ordino riterių ir daug karių, taip pat ir Burhardas von Hornhausenas, Heinrichas Botelis, Švedijos karalaitis Karolis su savo dalinio kariais.

Durbės mūšis buvo didžiausias XIII ir XIV a. lietu-

„Durbės mūšis“. Dailininkas Vincas Norkus Paveikslas saugomas Vytauto Didžiojo karo muziejuje (Kaunas)

vių laimėjimas per karus su VO. Jis parodė Žemaičių žemių konfederacijos jėgą. Po Durbės mūšio Baltijos šalyse pasikeitė politinė padėtis: LO iš Dobės (Livonijoje) ir Georgenburgo pilių išvedė savo igulas, LO ir VO pavergtose žemėse sukilo kuršiai. Durbės mūšis sužlugdė ordinų bandymą greitai užgrobti Žemaitiją ir iki XIII a. 8 deš. sustabdė jų veržimąsi į rytus. Tai sudarė galimybę sustiprėti Lietuvos valstybei.

IŠSAMIAU: Istorikas Zenonas Ivinskis apie Durbės mūšio ištakas, eigą ir reikšmę

Istorikas Zenonas Ivinskis Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ (t. 5, p. 225–226) rašo, kad „Po vokiečiams nelaimingų Saulės kautynių ilgai Livonijos ordinas aktyviai nebesidomėjo Lietuva, nors per latvių žemes artėjo į jos ribas. 1250 m. po nusiaubusio vokiečių žygio žiemgaliai apsiėmė Ordinui mokėti duoklę. 1242–1252 m. buvo pavergtas Kuršių kraštas ir apstatytas pilimis. Siekdamas toliau į pietus, Livonijos ordinas 1253 m. pastatė Klaipėdą. [...] Nors iš kito šono tuo laiku Prūsų ordinas dar tebekariavo su sembais ir dar Nemuno krantų nebuvo pasiekęs, bet Livonijos riteriams atsivėrė naujų vilčių, kad Mindaugas jų pastangomis priėmė krikštą ir tapo karaliumi. 1251–1261 m. truko oficiali Mindaugo taika su Ordinu, bet žemaičiai, kurių tik rytinė dalis galėjo Mindaugui priklausyti, nuo 1256 m. pradėjo intensyvius karus su Ordinu. 1256 m. žemaičių vado Alimino žygiui į Kuršą pasisekus, 1257 m. jie sumušė vokiečius prie Klaipėdos. Abipusiu susitarimu padarius 2 metų paliaubas (1257–1259), toliau žemaičiai dar intensyviau darė savo žygius į Kuršą.“

Dar nepasibaigus taikos laikui, abiejų ordino dalių lygiomis lėšomis ir darbu buvo pastatyta Geongerburgo (šv. Jurgio) pilis prie Mituvos ir Imsrės žiočių ant Nemuno kranto. Tuo būdu abi Ordino dalys per žemaičių plotus turėjo vis labiau prie viena kitos artėti. Tuo pačiu laiku šiaurėje ant lietuvių-žiemgalių ribų Livonijos ordinas buvo pasistatęs Dobės pilį. Pasidalinęs (Nukelta į 10 p.)

„Durbės mūšis“. Dailininkas Edmundas Žiauberis. Sukurta 1985 m.

Ceklį ir oficialiai laikydamas Žemaičius savo nuosavybe, Ordinas turėjo juos užimti ginklu. Bet žemaičiai vis leidosi į aktyvias kovas. Pasibaigus taikai, 1259 m. jie suruošė žygį į Kuršą ir grįždami sumušė vokiečius Skuodo laukuose. Kitą kartą ordinas subūrė didelę pavergtųjų tautų kariuomenę, bet žemaičiams pasisekė vėl nusiaubti Kuršą ir pasprukti nuo priešų. Tų jų žygių įtakoje sukilo ir žiemgaliai (1259 m.). Žiemgaliams talkindami, 1260 m. pavasarį žemaičiai puolė Dobę. Nepasisėkus jos paimti, žemaičiai iš šiaurės persimetė į pietus, prieš 1259 m. pastatytąjį Georgenburgą; prieš Ordino pilį jie pasistatė savo tvirtovę ir iš jos nuolat puldinėjo nykstančią ir maisto stokojančią vokiečių įgulą. Ordinui atsirado uždavinys Georgenburgą gynėjus išgelbėti; jis ruošė plataus masto žygį, kuris turėjo padėti pataisyti kryžiuočių padėtį kokiū noras dideliu laimėjimu. Į bendrą kovą buvo įtrauktos ir Prūsų ordino jėgos. Jo maršalka Henrikas Botel atvyko su riterių būriu ir prūsų (pamedėnų, sembų, notangų ir varmėnų) kariuomene. Livonijos magistro sutelktos jėgos buvo dar didesnės. Atvyko Talino danų kariuomenė, kuriai vadovavo švedų kunigaikštis Karolis; buvo surinkta daug piligrimų, laivais atvykusių iš Hanzos uostų. Pagalbinius būrius sudarė estai ir kuršiai. Šitokie mišriai, kelis tūkstančius siekiantieji kariuomenei vadovavo du šimtai Ordino riterių. Nuo Klaipėdos artindamasi prie Georgenburgą, kryžiuočių kariuomenė patyrė, kad su didele jėga lietuviai (Dusburgas mini 4 000), atsitraukę nuo Georgenburgą, siaubia Kuršą ir ten grobia turtą. Eilijuotoji kronika (Reimchronik), plačiai aprašydama šitas kovas, pastebi, kad lietuviai, maty-

dami daug aukų reikėsiant tai piliai paimti, nutarė rengtis į atviras kautynes. Abi kariuomenės susitiko 1260 m. liepos 13 d. (šv. Margaritos dieną) prie Durbės ežero, pietiniame jo krante – slėnyje. Prieš pradėdami kautynes, kryžiuočiai buvo sušaukę savo karo tarybą. Dusburgo pasakojimu, kai maršalka Botel vieną kilmingą pamedėną klausęs patarimo, šis pasiūlęs nusipėstinti, nes kitaip kovotojai iš kautynių lauko greičiau gali pabėgti. Pasipriešinęs Danijos karaliaus riteriams, šis pasiūlymas buvo atmestas. Vokiečių talkininkai kuršiai tada kreipėsi į Livonijos magistrą [...].

Vos prasidėjus kautynėms, kuršiai pasitraukė iš kovos lauko, o jų pavyzdį paėmė ir estai. Dusburgas dar pridėdavo, kad kuršiai iš nugaros puolė krikščionius. Tarp lietuvių ir kuršių galėjo būti ir susitarimo; sukilę kuršiai vėliau į savo pilis priėmė, pvz., žemaičių įgulas. Vokiečių kronikininkai, aprašydami savųjų didvyriškumą, niekur nepažymi, kaip kovės lietuviai, nes pagonių laimėjimas krikščionims buvo didelė gėda. Iš eilijuotosios kronikos galima nustatyti, kad kuršiams ir estams pasitraukus, vokiečių kariuomenė buvo apsupta. Buvo užmušta daug prūsų – Ordino riterių. Kitų kritusiųjų proporcingai turėjo būti kelis ar net dešimt kartų daugiau. Kariuomenės likučiai slapstėsi gretimame miške, bet ir ten jie buvo pastebėti. Dusburgo liudijimu, jie buvo taip įbauginti, jog 3–4 pagonys išžudydavę 100 krikščionių. Kas buvo šių kautynių laimėtojas, nė vienas šaltinis nemini. Tik S. Grunau XVI a. yra užrašęs Treniotą, Vykinto sūnų. Pats Mindaugas kautynėse nedalyvavo, nors kautynėse šalia žemaičių dalyvavo ir aukštaičių pajėgos. Yra duomenų, kad Mindaugas oficialiai Ordinui davinėdamas dovanojimų dokumentus, jau nuo 1256–1259 m. žemaičius slapta rėmė kovose su Livonijos ordinu ir prie Durbės laimėjimo netiesiogiai yra prisidėjęs.

Nė vienas pralaimėjimas Vokiečių ordinui Pabaltijyje XIII–XV a. nebuvo toks skaudus savo padariniais, kaip šis. Tuojau po jų prasidėjo prūsų sukilimas, kuris truko 14 metų (iki 1274 m.). Livonijos tautos (kuršiai, žiemgaliai, estai) taip pat sukilo. Kuršas tebuvo vėl atgautas po 7 metų kovos (1276 m.), o kol Ordinas vėl užėmė žiemgalius, praėjo 30 metų (1290 m.). Vokiečių įgulos tuoj po Durbės kautynių pabėgo iš pasienio tvirtovių (Georgenburgą, Dobę). Nuolatinis vokiečių karas su vietinėmis gentimis Prūsijoje ir Livoni-

Durbės gyvenvietės centras. Danutės Mukienės nuotrauka

joje dviem dešimtmečiams atitraukė jų pastangas nuo Lietuvos. Ir į didžiąją Ceklio sritį, kurioje Ordinui ir Kuršo vyskupui buvo tekę dideli žemės plotai, vokiečiai nebegalėjo įkelti kojos.

Livonijos ordino skverbimasis per Kuršą ir Žiemgalius į Lietuvą buvo sustabdytas ir greit Ceklio (Žemaitijos dalis) plotai pateko į lietuvių rankas. Neteko prasmės ir Mindaugo dovanojimai. Bet ir patys amžininkai Durbės kautynes laikė labai reikšmingomis. Jau Dusbargas Didįjį prūsų sukilimą betarpiškai siejo su Durbės kautynėmis: matydami visais atžvilgiais šiose kautynėse susilpnintą Ordiną, prūsai sukilę. Jei vis dėlto kryžiuočiai, kelerius metus stovėdami ant bedugnės krašto, šiaip taip atsilaikė, tai labiausiai dėl Romos kurijos skelbiamų kryžiaus karų.

Mindaugo nužudymas tokiu laiku (1263 m.) sudarė nepalankias aplinkybes tinkamai išnaudoti susidariusias galimybes. Tais pačiais metais, kai Lietuvoje prasidėjo sąmyšiai, vokiečiai sunaikino Kretingos ir Impilties pilis ir ilgainiui išvarė iš Kuršo lietuvius.

Durbės kautynės stovi visų XIII a. kovų centre. Nors jos ir neapsaugojo prūsų ir latvių tautų nuo to-

Durbės miestas Latvijos Respublikos žemėlapyje

limesnės vokiečių ir dar žiauresnės okupacijos, negu iki tol (ypač Prūsijoje), tačiau Lietuvos valstybei to laimėjimo vaisiai buvo pozityvūs.“

Vytenis Almonaitis knygoje „Ką šniokščia Jūros rėvos“ (Kaunas–Vilnius, 1994, p. 12) rašo: „XIII a. visa Žemaitija jau buvo gana gerai centralizuota ir suvienyta. Kraštas skaidėsi į mažesnius teritorinius vienetus – žemes. [...] Lietuvos valstybės kūrimosi metais vyriausiasis žemaičių kunigaikštis, Saulės mūšio laimėtojas Vykintas tapo stipriu Mindaugo varžovu. Jį patį Mindaugas įveikė, tačiau visą Žemaitiją – tik iš dalies. Ilgiems šimtmečiams kraštas liko tradiciškai savarankiškas, savitas. Laimėję Saulės ir Durbės mūšius, kalavijuočių ir kryžiuočių agresiją žemaičiai kiek atitolino, tačiau XIII a. pabaigoje prasidėjo nuolatiniai žemaičių žemių puldinėjimai. Pirmiausia buvo nusiaubtos Karšuva ir Pagraudė. Vėliau kovų arena virto praktiškai visa Žemaitija. Kryžiuočių ordinas siekė ją žūt būt nukariauti ir sujungti savo valdas Prūsijoje ir Livonijoje. [...] Ordinas puolė, o Žemaitija, remiama Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, pirmiausia Vytenio, Gedimino, Kęstučio, laikėsi. [...]“

Šiandien Durbės mūšio lauko vietą ženklina lietuvių ir latvių pastatyti atminimo ženklai. Durbės ežeras jau gerokai nusekęs.

Po Durbės mūšio, 1263 m., ant Durbės piliakalnio Livonijos ordinas buvo pasiatatęs savo tvirtovę (pilį), kuriame vėlesniais metais buvo Kuršo kunigaikštystės dvaras. Apie pilį susiformavo miestelis. Pilis nugriauta Šiaurės karo laikotarpiu. Dabar jos vietoje – tik sienų likučiai. Mietelyje yra išlikusių XVII–XIX a. pastatų, tarp jų ir liuteronų bažnyčia.

Durbės gyvenvietė (latv. *Durbē*) – Kuržemės regiono pietuose, Pietų Kuršo savivaldybėje, prie greitkelio Ryga–Liepoja, Durbės ežero pietiniame krante, 25 km į šiaurės rytus nuo Liepojos, 195 km nuo Rygos, Tai pats mažiausias miestas Latvijoje. Čia 2021 m. buvo 527 nuolatiniai gyventojai.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Durbės mūšis“, *Žemaičių žemė*, 2007 m., nr. 4, p. 25–26.
2. E. Gudavičius. „Durbės mūšis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius, 2004, p. 218–219.
3. Z. Ivinskis. „Durbės kautynės“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 5., Bostonas, p. 225–226.
4. „Durbė“, *Vikipedija, Laisvoji enciklopedija*: <https://inx.lv/J6MT0>.

Žalgirio (Griunvaldo, Tanenbergo) mūšis

Šiemet liepos 15 d. paminėjome 1409–1411 m. vykusio Didžiojo karo kulminacijos – Žalgirio mūšio, kuris istoriniuose šaltiniuose minimas ir Griunvaldo, Tanenbergo mūšio vardu, 616-ąsias metines. Šis mūšis vyko 1410 m. liepos 15 d. dabartinės Lenkijos teritorijoje esančiame Žalgirio (Griunvaldo) lauke, kuris yra apie 80 km į pietryčius nuo buvusios Kryžiuočių ordino (Vokiečių ordino, VO) sostinės Marienburgo. Istorikai pripažįsta, kad tai buvo vienas didžiausių ir svarbiausių viduramžių riterių mūšių Europoje. Jam vykstant jungtinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) ir Lenkijos Karalystės pajėgos, kurioms vadovavo Vytautas Didysis ir Jogaila, sutriuškino mūšyje dalyvavusią Kryžiuočių ordino kariuomenę ir taip visam laikui palaužė jo galybę, nutraukė ilgą laiką besitęsiantį VO veržimąsi į rytines baltų žemes bei pakeitė jėgų santykį Vidurio ir Rytų Europoje. Na o Vokiečių ordinui šis mūšis buvo tikra katastrofa ir tapo jo žlugimo pradžia.

Šiam mūšiui LDK ir Lenkijos Karalystės pajėgos iš anksto gerai pasiruošė. Jų pergalę lėmė puikiai suplanuotas manevras, kai vykstant mūšiui sąjungininkai inscenizavo lietuvių lengvosios kavalerijos atsitraukimą, kurio tikslas buvo išblaškyti ir

Žalgirio mūšio memorialas šiaurės vakarų Lenkijoje (Varmijos Mozūrų vaivadijos Ostrudos apskrities Stembarko (lenk. Stębark, vok. Tannenberg) kaime. Danutės Mukienės nuotrauka

apsupti bei sunaikinti kryžiuočių sunkiąją kavaleriją. Apie tai, kas vyko jo išvakarėse, išsamiai rašoma Vytenio Almonaičio knygoje „Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais“ (Kaunas, 1998). Na o pats mūšis geriausiai nušviečiamas lietuviškoje istoriko Mečislovo Jučo monografijoje „Žalgirio mūšis“ (Vilnius, 1990, ²1999, ³2009).

Žalgirio mūšio priešistorė

Tiesioginė konflikto priežastis buvo nuo 1410 m. Vokiečių ordino (VO) ir Lenkijos ginčijami Pomėrijos žemės ir Žemaitijos priklausomybės klausimai. 1397 m. Salyno sutartimi Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, nors ir palaikė prieš VO nusiteikusius,

„Žalgirio mūšis“. Dailininkas Janas Matejko. Sukurta 1878 m. Kūrinys saugomas Varšuvos nacionaliniame muziejuje (lenk. Muzeum Narodowe w Warszawie)

Paminklinis akmuo Žalgirio mūšio lauke Lenkijoje.
Danutės Mukienės nuotrauka

daug metų kryžiuočiams besipriešinančius žemaičius, Vokiečių ordinui pažadėjo Žemaitiją. 1409 m. prasidėjo visuotinis žemaičių sukilimas prieš VO. Vytautas žemaičius atvirai rėmė. Per šį sukilimą Vokiečių ordino karinės pajėgos buvo išvytos iš svarbiausių jų žinioje buvusių pilių, o Žemaitija išvaduota nuo priklausomybės VO ir vėl susijungė su LDK. Šiame konflikte dalyvavo ir Lenkija. Tada VO Didysis magistras Ulrichas fon Jungingenas paskelbė Lenkijai ir Lietuvai karą. Nors abi pusės dar nebuvo pasirengusios dideliui karui, 1409 m. rudenį prasidėjo susirėmimai. VO karinės pajėgos užėmė Dobrynės žemę, užpuolė Kujaviją, kėsinosi užimti Brombergą, tačiau lenkai kontratakavo ir Brombergą atsiėmė. Žemaičiai savo ruožtu užpuolė Klaipėdą. Rudenį, spalio 8-ąją, tarp kariaujančių pusių buvo sudarytos paliaubos, kurios turėjo trukti iki 1410 m. birželio 21 dienos. Vykstant tolesnėms deryboms abi pusės tenkinančio susitarimo nepavyko priimti. Tada derybose tarpininkaujantis imperatorius Vencelis, atsižvelgdamas į Salyno sutartį, 1410 m. vasario 15 d. Žemaitiją pripažino VO. Su tuo nesutiko nei Vytautas, nei Lenkijos didikai, juo labiau žemaičiai. Karas buvo neišvengiamas ir tų pačių metų vasarą Lenkija ir Lietuva jam pradėjo ruoštis.

Tai, kad Žalgirio mūšis įvyko, lemiamas geopolitinis ir karinis vaidmuo tenka žemaičiams, kurie priešinosi VO. Vykstant Žalgirio mūšiui, žemaičiai sudarė svarbią Vytauto Didžiojo vadovaujamos kariuomenės dalį – jie buvo integruoti į lengvosios ir vidutiniškai ginkluotos kavalerijos gretas.

Pergalė Žalgirio mūryje sudarė sąlygas 1411 m.

Žalgirio mūšio muziejus (lenk. Muzeum Bitwy pod Grunwaldem), veikiantis netoli Žalgirio mūšio lauko Lenkijoje.
Danutės Mukienės nuotraukos

vasario 1 d. konflikto dalyviams pasirašyti Torūnės taikos sutartį, pagal kurią Žemaitija iki gyvos galvos atiteko Vytautui, o Dobrynė – Lenkijai. Be to Kryžiuočių ordinas Lenkijai ir Lietuvai sumokėjo šešių milijonų grašių kontribuciją. 1422 m. buvo pasirašyta Melno taikos sutartis. Pagal ją Žemaitija visam laikui buvo grąžinta Lietuvai. Šia sutartimi buvo patvirtinta ir Lietuvos valstybės vakarinė siena.

Kultūrinis turizmas: palei Baltijos jūrą ir po gražiausius Latvijos parkus, iškalbingiausias istorines vietas

Gintautė ŽEMAITYTĖ

Ne tik vasarą, bet ir kitais metų laikais lietuviai, ruošdamiesi kelionėms, poilsiui, gana dažnai renkasi ne tik Lietuvą ir tolimas užsienio šalis, bet ir kaimyninę Latviją. Keliautojus čia traukia Baltijos jūros ir Rygos įlankos pakrantėse esantys paplūdimiai, kurių bendras ilgis net apie 500 km (Latvijai priklausanti atviros Baltijos jūros pakrantė (nuo Lietuvos sienos iki Kolkastrago iškyšulio) tęsiasi apie 182–188 km, o Rygos įlankos pakrantė (nuo Kolkastrago iki Estijos sienos) – apie 308 km.

Latvija. Bauskės apylinkės. D.Mukienės nuotrauka

Tie, kas linkę daugiau pabūti gamtoje, pailsėti toliau nuo žmonių knibždėlyno, dažnai važiuoja kiek į šiaurę nuo Palangos miesto Šventosios gyvenvietės nutolusius Latvijos Papės paplūdimius, kur yra ir unikalūs gamtos parkas.

Iš kairės: Liepoja šiandien; Liepojos promenada, toliau – miesto paplūdimys. D. Mukienės nuotraukos

Iš kairės: Liepoja. XX a. pr. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo; Liepojos uostas. D. Mukienės nuotrauka

Daug kas jau yra atradę ir gausia lietuvių bendruomene garsėjančią, kasmet vis labiau turistų poilsiui pritaikomą Liepoją – miestą, kuriame, kaip poetiškai reklamuoja kelionių organizatoriai, „gimsta vėjas“. Čia puikus paplūdimys, nemažai Jugendo stiliaus architektūros pastatų, istorinių bažnyčių, pramogoms skirtų vietų, yra ir netradicinių apžvalgos objektų, taip pat ir sovietmečiu buvusio uždaro Karostas militaristinio uosto istoriją liudijantis rajonas, ten veikusio kariškių kalėjimo muziejus.

Kiek toliau pavažiavus – pagrindinis ir didžiausias Latvijos kurortas Jūrmala, garsėjantis ne tik puikiu paplūdimiu, spalvingu kultūriniu gyvenimu, gražia miesto medinių vilų architektūra, bet ir jo centre esančiu Dzintarų parku, kuriame ošia net 200 metų senumo pušys, veikia 33,5 m. aukščio apžvalgos bokštas.

Poilsiautojus traukia ir Latvijos šiaurės vakaruose esančiame Kuršo

Gražuolės Venspilio karvutės kartais mėgsta į save pasižiūrėti ir veidrodyje. D. Mukienės nuotrauka

Nuo viršaus: Latvijos administracinis suskirstymas; Latvijos etnokultūrinės sritys; Venspilio uoste. D. Mukienės nuotrauka

etnografiniame regione, prie Baltijos jūros puoselėjamas, Kuršo pusiasalio šiauriniame smaigalyje esantis į Europos itin saugomų gamtos teritorijų tinklą „Natura 200“ įtrauktas Slytės nacionalinis parkas. Čia dažniausiai lankomas 30–50 m. aukščio Baltijos ledyninio ežero senosios pakrantės skardis bei mažai žmonių dar tepaliestos auksinės kopos, Kolkos ragu vadinamas kyšulys, kur susitinka Baltijos jūra ir Rygos įlanka. Netoli parko – daug tu-

(Nukelta į 16 p.)

Iš kairės: gausu dideliems ir mažiems skirtų atrakcionų Venspilio paplūdimio parke; Kuldygos miesto senamiestis. D. Mukienės nuotraukos

Kuldygoje itin daug žalumos. D. Mukienės nuotrauka

ristų sutraukiantys Venspilio ir Dungavos miestai.

Venspilio uostamiestis turi ne tik puikų Mėlynosios vėliavos paplūdimį, palei kopas augantį išpuoselėtą, įvairiausiai atrakcionais turtingą parką. Puikus Venspilio senamiestis, išpūdingas spalvotas muzikinis fontanas, akį traukia gausybė mieste „besiganančių“ įvairių dydžių spalvotų, nuotaikingų karvučių skulptūrų. Tai tikras jūrinis miestas, pritaikytas šeimų poilsiui, vaikų pramogoms. Čia yra ir viduramžių pilis, per miestą vingiuoja iš Lietuvos atitekančios Ventos upė, nuo kurios yra kilęs ir pats Venspilio pavadinimas. O kur dar puikiai sutvarkyta, pasivaikščiavimams skirta uosto krantinė (promenda). Daugelis šį miestą įsimyli iš pirmo karto ir jį lanko dažnai.

Vakarų Latvijos Kuršmės etnografiniame regione – išpūdingas Abavos slėnio parkas. Čia išpūdingi statūs Abavos upės krantai, nuožulnūs tyro vandens šaltiniai, dolomitų atodangos. Ke-

100 metrų ilgio Ventos upės krioklys Kuldygoje. D. Mukienės nuotrauka

liaujant palei šį slėnį pasiekiamas istorinis Latvijos miestas Kuldīga. Šiame unikalaus senovinės architektūros mieste, kuriame nemažai baroko stiliaus pastatų, didžiausiu visoje Europoje vadinamas 100 metrų ilgio Ventos upės krioklys. Atvykstančių laukia svečių namai, restoranai.

Netoli Ablavos slėnio parko yra ir Sabilės miestas, kurį garsina čia augantis pasaulyje šiauriausias vynuogynas bei Pedvalės meno parkas. Rytiniame parko pakraštyje – kitas istorinis miestas – Kandava, kur dunkso senasis Kandavos piliakalnis ir yra išlikę Livonijos ordino pilies griuvėsių.

Šiaurės centrinėje Latvijos dalyje, jau Vidžemės etnografiniame regione, – Gaujos nacionalinis parkas, kuris keliautojus vilioja įspūdingais Gaujos upės pakrančių vaizdais ir garsėja kaip vienas didžiausių nacionalinių parkų Baltijos šalyse. Jis išsiskiria itin gražiu kraštovaizdžiu.

Keliaujant palei Gaujos senvagę pasiekiamas gamtos takas. Atvykusi į parką yra galimybė susipažinti su viduramžių pilimis, pavažinėti bobsležiaus rogutėmis, paskraidyti vertikaliame vėjo tunelyje ir pasimėgauti kitomis čia siūlomomis pramogomis.

Šio parko neoficialia sostine laikomas Siguldos miestas. Čia daugiausiai turistų dėmesio sulaukia dešiniajame Gaujos upės krante, 3 km nuo Siguldos, veikiantis, didelę lankytojų trauką turintis, juos intriguojantis Turaidos muziejus-rezervatas, kuriame 1214 m. sunaikintos medinės lyvių pilies vietoje buvo pastatyta Turaidos pilis. Ji yra geriausiai iki šiol ištirta pilis Balti-

Turaidos muziejaus-rezervato įžymybė ir puošmena – Turaidos pilis. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://inx.lv/J6ExP>

jos regione. Turaidos muziejus-rezervatas garsėja ir čia esančiu Dainų kalnu, kurio teritorijoje 1985 m. sukurtas akmens skulptūrų, kuriose yra įprasminotos liaudies dainų godos, sodas. Visai šalia Turaidos muziejaus-rezervato – Gūtmanio ola. Pagal turį tai didžiausias urvas Baltijos šalyse. Turaida, išvertus iš lyvių kalbos, reiškia „Dievų sodas“. Netoli parko – vienas seniausių ir vaizdingiausių Latvijos miestų Cēsis. Jam jau daugiau nei 800 metų. Tai vienas iš geriausiai išlikusių viduramžių miestų Baltijos šalyse. Čia dunkso įspūdingas viduramžių istoriją liudijantis Livonijos ordino pilies kompleksas.

Šiauriniame Gaujos nacionalinio parko pakraštyje – savo istoriniu paveldu garsėjantis svarbus Vidžemės regiono kultūrinis ir administracinis centras Valmiera, kuriame yra išlikę XIII a. pilies griuvėsiai. Kairiajame Gaujos upės krante – Lygatnės miestas.

Latgalos etnografiniame regione itin lankomas į UNESCO paveldo sąrašą įtrauktas Dauguvos kilpų gamtos parkas, kuris užima 120 km²

(Nukelta į 18 p.)

Jūrmala. 123rf.com nuotrauka

Iš kairės: Rygos senamiestis; Rygos „Juodagalvių namai“ D. Mukienės nuotraukos

plotą. Jo teritorijoje Dauguvos upė išsilanksto į 8 didžiulius vaizdingus vingius. Išpūdingi šios upės slėnio vaizdai. Su parku ribojasi Kraslavos miestas. Už kelių kilometrų į vakarus nuo parko ribos (ties Naujene) prasideda antras pagal dydį didžiausias Latvijos miestas Daugpilis.

Ten, kur susikerta Latvijos Žiemgalos ir Vidzemės etnografiniai regionai, yra įkurtas itin fotografų dėmesį traukiantis Kemerių nacionalinis parkas. Jo vakarinis pakraštys siekia istorinę Kuršo ribą. Parkas prasideda vakarinėje Jūrmalos kurortinio miesto teritorijoje, prie Baltijos jūros. Parko informacijos centras – istorinio Kemerių miestelio, kuris dabar yra sudėtinė Jūrmalos miesto dalis, teritorijoje. Kemeriai garsėja čia esančiais siero šaltiniais. Į vakarus nuo parko – Tukumo miestas. Prie šiaurinės parko ribos, palei Rygos įlanką, – jaukios nedidelės žvejų gyvenvietės – Lapmežciemas, Ragaciemas ir Bigaunciemas. Nuo parko už 44–50 km į rytus – Latvijos sostinė Ryga, kuri dabar daugelio yra vadinama vienu gražiausių miestų pasaulyje.

Latvijoje daug turistų sulaukia ir kasmet vis labiau gražėjanti Alūkstė, Durbė, Jakabpilis, Jelgava, Pavilosta, Rzeknė, Salacgrīva, Saulkrastė, kiti miestai ir miesteliai.

Nuo Kemerių nacionalinio parko už 44–50 km

į rytus, prie Rygos įlankos ir netoli Dauguvos žiočių – Latvijos sostinė Ryga, kuri dabar daugelio yra vadinama vienu gražiausių miestų pasaulyje. Tai didžiausias ir svarbiausias Latvijos mokslo, švietimo, kultūros, pramonės, verslo ir finansų centras Baltijos šalyse. Žalumoje skendintis Rygos senamiestis yra įtrauktas į UNESCO pasaulio kultūros paveldo sąrašą. Daugiausiai dėmesio čia sulaukia Art Nouveau (*Jugendstil*) architektūra. Daugelis Rygą šiandien vadina gyvu muziejumi prie Dauguvos upės, nes kaip tik čia po atviru dangumi eksponuojama didžiausia Europoje „Art Nouveau“ architektūros pastatų kolekcija. Veikia ir Rygos Art Nouveau stiliaus muziejus. Apsilankyti kviečia vienas gražiausių šio miesto pastatų – Juodųjų galvų namai, taip pat ir Rygos katedra. Rygoje yra keli universitetai, daug įvairių kitų aukštųjų mokyklų, kultūros ir švietimo įstaigų. Šis miestas saviškiams ir svečiams siūlo daug pramogų, tarp jų ir pasiplaukiojimus Rygos kanalu bei Dauguvos upe, tradicinio latvių maisto degustacijas, įvairias temines ekskursijas po miestą ir toliau. Atvykus į Rygą rekomenduojama apsilankyti ir didžiuliam centriniame Rygos turguje, užkopti į 65 metrų aukštyje esančią 360 laipsnių „Panorama Riga“ apžvalgos aikštelę, iš kurios galima mėgautis Rygos senamiesčio ir viso išpūdingo miesto, Dauguvos upės vaizdais.

Rundalės rūmai – baroko ir rokoko perlas Latvijoje

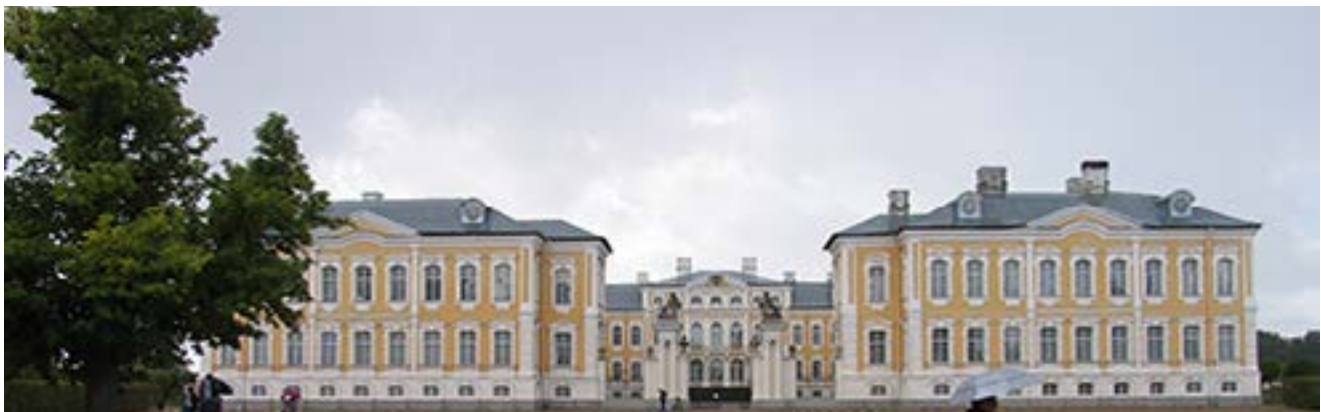
Žiemgalos etnografiniame regione, netoli senąja pilimi garsėjančio Bauskės miesto, 28 km į rytus nuo regiono centro Jelgavos, netoli Latvijos ir Lietuvos sienos, prie nedidelės Pilsrundalės gyvenvietės – Lietuvos keliautojus savo grožiu, dydžiu stebinantis Rundalės rūmų kompleksas. Tai žymiausias architektūros paminklas Latvijoje.

Šiandien baroko stiliaus Rundalės pilies rūmai daugelio yra vadina mi Baltijos šalių Versaliu. Pirmą kartą vykstant į juos labiausiai nustebina tai, kad šis architektūrinis deimantas prieš akis atsiveria visai netikėtai – įprastame šių vietų miškingame kraštovaizdyje, tarsi kokioje žalioje ramybės oazėje. Tikėtina, kad dėl to šiai vietai prigijo ir toks pavadinimas – vokiškas žodis *Ruhenthal* reiškia Ramybės slėnį.

Pirmosios žinios apie Rundalės dvarą mus pasiekia iš XV a. pabaigos. Nuo XVI iki XVIII a. Kuržemė ir Semigalija (dabartinė vakarų Latvija) kaip autonomiškos vasalų žemės buvo pavaldžios Lietuvos-Lenkijos karalystei. 1505–1681 m. dvaras priklausė Grothusų giminei. Livonijos pilių sąrašė 1555 m. paminėta senoji Rundalės pilis. Nuo

XVI iki XVIII a. Kuržemė ir Semigalija (dabartinė vakarų Latvija) buvo autonomiškos vasalų žemės, pavaldžios Lietuvos-Lenkijos karalystei. XVIII amžiaus pradžioje Rusijos imperatorių šeimos narė Ana susituokė su Kuržemės kunigaikščiu Frederiku Vilhelmu. Jų santuoka buvo trumpa, nes po metų Vilhelmas mirė. 1735 m. Rundalės dvarą nusipirko Rusijos carienės Anos Ivanovnos favoritas, Žiemgalos kunigaikštystės, Kuržemės hercogas (kunigaikštis) Ernstas Johanas Bironas. Senoji pilis jo nurodymu buvo nugriauta, o jos vietoje jau 1736 m. pradėtas statyti naujas rūmų kompleksas, darbams kartu su naujomis statybinėmis medžiagomis naudojant ir dalį nugriautos pilies akmenų, dar buvusių gerų plytų ir kt. 1737-aisiais metais buvusio Kuržemės kunigaikščio Frederiko Vilhelmo našlė Ana įsimylėjo Kuržemės ir Semigalijos kunigaikštį Ernstą Johanną Bironą. Rūmai buvo statomi 1736–1740 ir 1764–1766 metais pagal garsaus rusų architekto, suprojektavusio ir Sankt Peterburgo Žiemos rūmus (Ermitažą), daugelį kitų svarbių pastatų, Frančesko

(Nukelta į 20 p.)

Rundalės rūmų komplekso fragmentas

Rundalės rūmų menė

Rundalės rūmuose veikiančios ekspozicijos fragmentas

Bartolomėjaus Rastrelio projektą. Jis rūmų statybą ir prižiūrėjo. 1740-aisiais rūmų, į kuriuos hercogai Bironai dar nebuvo įsikėlę gyventi, statybos beveik ketvirčiui amžiaus nutrūko, nes hercogienė Ana sunkiai susirgo ir mirė, o E. J. Bironas buvo suimtas ir ištremtas į Rusiją. Jį Rusijos imperatorė Jekaterina II išlaisvino tik po 20 metų. Tada Ernstas grįžo į Kuršzemę ir užbaigė Rundalės dvaro komplekso statybas bei rūmų vidaus įrangos darbus. Čia buvo jo vasaros rezidencija. Po Ernsto mirties Rundalės dvarą paveldėjo jo sūnus Peteris Bironas.

1795 m., kai Rusija užėmė Kuršo Žiemgalos kunigaikštystę ir ją prijungė prie Rusijos, įkurdama Kuršo (Kurliandijos) guberniją, Peteris Bironas. Kuršo ir Žiemgalos hercogystės nebelikus, dvaro kompleksą perdavė Rusijos imperatorei Jekaterinai II (Didžiajai). 1795 m. Jekaterina II Rundalės pilies kompleksą padovanojo savo favorito, už ją 40-ia metų jaunesnio grafo Platono Zubovo (1767–1822), kuris yra pasirašęs pirmąją Rusijos

Rūmų interjero fragmentas

konstituciją, broliui – Rusijos imperijos kariniam veikėjui Valerianui Zubovui (1771–1804), pasižymėjusiam malšinant 1794 m. vykusį Tado Kosciuškos sukilimą ir jo metu per susirėmimą sunkiai sužeistam ir netekusiam kojos. Gavęs dovanų Rundalės pilį, jis ten įsikūrė, pavertė dvarą veikiančiu ūkio kompleksu ir jame gyveno, ūkininkavo iki savo gyvenimo pabaigos.

Kai 1804 m. Valerianas mirė, Rundalės pilis perėjo jo vyresniojo brolio kunigaikščio, Šiaulių ekonomijos šeimininko Platono Zubovo žinion.

Platonas mirė 1922 m., našle palikdamas savo jauną žmoną Teklę Valentinovič, kuri greitai išteikėjo už įtakingo Rusijos aristokrato grafo Andrejaus Šuvalovo. Taip Rundalė perėjo vienos įtakingiausių ir turtingiausių to meto Rusijos imperijos aristokratų giminių, dariusių didelę įtaką šalies politikai ir kultūrai, žinion. Pilį ši giminė taip pat kaip ir E. J. Bironas naudojo kaip vasaros rezidenciją. Kurį laiką ją valdė Piotras Šuvalovas. Pirmojo pasaulinio karo metais rūmuose veikė karo ligoninė.

1920 m. Latvijoje vykusios agrarinės reformos metu Rundalės dvaro pastatai buvo nacionalizuoti ir perduoti valstybės žinion. Kurį laiką čia veikė

Iš kairės: Rundelės dvaro sodybos vakarų pusėje – išpuoselėtas parkas, gėlynai, Rožių sodas; rūmuose atvykstančius svečius pasitinka puošniais rūbais pasipuošusios damos

pradžios mokykla, dalis patalpų buvo pritaikyta gyventojų butams. Vėliau valdžia nutarė rūmuose įkurti Latvijos istorijos muziejų. 1933 m., kai pastatai buvo perduoti šiam muziejui, čia prasidėjo rūmų atnaujinimo darbai, tačiau dėl prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo ir kitų priežasčių jie tada nebuvo užbaigti. Daugelį metų rūmai stovėjo gana apleisti. Restauravimo darbai prasidėjo tik 1972 m., kai buvo įkurtas Rundalės pilies muziejus. Restauratoriai darbus užbaigė 2015 metais.

Centriniai rūmai, parkas ir Rožių sodas

Rūmų kompleksą sudaro mūriniai baroko stiliaus, daugiausia 2 aukštų, lakoniškų, monumentalų formų centriniai rūmai su vidiniu kiemu, pusapskritės formos arklidės, ūkinis kiemas ir ne mažiau kaip centriniai rūmai nuo pavasario iki vėlyvo rudens savo grožiu stebinantis 10 ha dydžio prancūziško stiliaus rūmų sodas ir parkas, kuris yra didžiausias baroko ir rokoko laikotarpio parkas Latvijoje. Jį taip pat suprojektavo F. B. Rastrelis. Parkas unikalus tuo, kad jame pagal projektą yra puikiai realizuotas alėjų, pergolių ir bosketų labirintas. Įspūdingas Rožių sodas užima 1 ha plotą. Jis jau yra tapęs šiuolaikinius rožių veislininkystės pasiekimus reprezentuojančiu muziejumi po atviru dangumi. Čia šios gelės karalienės susodintos ne įprasta tvarka, o pagal dailių figūrinių ornamentų planą. Sode pateikiama ir svarbiausia informacija apie čia augančių rožių veisles. Visą šį grožį juosia specialiai iškastas kanalas, o už jo – dar vienas parkas, kuris seniau buvo skirtas medžioklėms.

Puikiai prižiūrimas parkas kasmet šiek tiek pakeičia savo veidą – pradžiugina naujomis spalvomis ir įdomiais skulptūriniais objektais.

Centriniuose rūmuose akį traukia prabangus barokinis ir rokokinis paausutas skulptūrinis dekoras, kurio autoriai – 1765–1768 čia kūręs skulptorius Johanas Michaelis Graffas, tapytojai Francesco Martinis ir Carlo Cukis. Kai kurie jų darbai rūmuose yra išlikę.

Rūmuose yra net 138 kambariai. Lankytojams durys atvertos į kelias dešimtis jų. Įmanoma pateikti ir į vertingiausias sales, tarp jų ir į Baltąją (pokylių kambarį), Karūnavimo, Paausutąją (sosto kambarį), Rožių, Didžiąją galeriją (dar vieną buvusį pokylių kambarį). Centriniame korpuse duris svečiai atvertos į buvusius Kuržemės hercogo apartamentus ir iškilmingiems priėmimams skirtus salonus bei vakariniame korpuse esančius restauruotus hercogo žmonos apartamentus. Pirmajame rūmų aukšte veikia įspūdinga Europos ir Latvijos dekoratyvinės dailės paroda, pristatanti šio meno vystymąsi nuo XV a. iki XX a., nuolatinė ekspozicija „Nuo gotikos iki jugendo stiliaus“.

Rūmuose nuolat veikia nemažai ilgalaikių bei trumpalaikių kilnojimų parodų. Jose pateikiama informacija apie Rundalės rūmų statybą ir hercogą, jo šeimą, palikuonius, XVII–XVIII tekstilę, didikų bei dvariškių drabužius. Vasarą kilnojamosios parodos rengiamos ir rūmų kieme, parke po atviru dangumi. Čia vyksta ir sodo šventės, senosios muzikos festivalio koncertai, kiti kultūriniai renginiai.

*Nuotraukos Danutės Mukienės
Parengė Jurgis Želvys*

MAGDELĒ

RUDĪS Edvards

Auklelė

Magdelėš tievā bova šiuokēi tuokēi ūkininkā. Mama mērē, ka Magdelē soējē pēnkē metā, vuo tievs bova palaiduots dā onkstiau. Bova grīna našlaitē ē nu mažū dēinū toriejē pradietē tarnautē pas gēntainius ē svetēmus.

Vāks bova lėisos, liūdno veidelio, ligo Dėiva Mūkelės. Akelies gīvā švēitē ožsēspīrēms, vuo bornelē bova nuapvalinta potniuoms i apaloma sodietuoms lūpeliems. Ana bova savuotēškā patraukli: vėsos veidielis galiejē beveizont pasēkeistē ē links mā sospindietē, vuo bornelē soksombietē jouko. Tik reikiejē anā kou nuors iduomiesnē pasakītē a itrauktē i kuoki nematīta ē negērdieta žaidēma.

Pradiuo anā dounelē reikiejē ožsēdērbtē stuovint pri maža vāka luopēšēlē. Magdelē pati toukart dā tebēbova maža ē vāka tegaliejē tiktā pasoupoutē.

– Lelioka iš luopēšēlē nekelk, i ronkas nejimk, tik douk pažistē tūti, – prisakē anā stuora ē dēkta šeimēninkē, eidama pri lauka darbū.

Pėrmuoji vēita bova netuolēi nu nomū, bet vēs tēik tuoki mēnka vabala vīresniuojē sesou išleida iš nomū so suopolio šērdie. Bet kėtuos išeitēis nebova – nomūs tou laiko lig privalgont jau ē jouduos dounas trūka. Anā jau bova apkīriejē ētont pas žmuonis darboutēis karto vestēis Magdelē...

Dabā mažuojē auklē kiorksuojē pri luopēšē, vuo ta botelka iš anuo kerties kišuojē kap kuoks karvēs rags. Ana bova pripēlta skīstuos žėluos kuošēlēs, vuo vākou ont kaklo bova ontmauts pradorto galo guminis tūtis. Botelka, ka nešvėrstom, luopēšē kertelie bova prispausta so puodēško.

Šeimīninkā Magdelē so lelioko liuob palēks vēsā dēinā. Anā bova pasakīta, kou ē kumet rēk padarītē.

– Je lelioks kriuoks, nesostuodama soupouk ē soupouk. Je vēs tēik kriuoks, douk biški atsēgertē. Ka ožmēgs, neožmēršk nokaištē bolvės, vuo paskou ē asla parbrauktē. Kāp tuoki gaspadēnē vākštuios pu nešvarē truoba?..

Tuo truobuo bova trīs dēdēlē longā. Anēi bai-

siausē liuob trauktē Magdelės akis ē varē anou iš pruota. Ka tik vāks ožmēgs, ana tujau paplīkt ont zedliaus ē prikluo nuoselē pri stēkla. Kėimē auga dēdēlie lėipa, pu longās gargsiedamas krīpava rēibēs baltas žousis, lakstē margas vēstas, tuoliau pēlkava k lietēs, vuo ož anuos, je gerā klausīsies, galiejē gērdietē, kāp taškuos ondou ē ūždamas sokas malūna gėrnas. Ē pru tou šurmuli aiškiausē gērdiejuos, kāp šaukuo pri malūna sosērīnkē vākā...

Magdelē liuob siedies ont palongē ē lauks, kumet vākā atbiegs i kėima ē anā matont kou nuorintās pradies žaistē, so anou pasėrokous. Tas bolvės ana dā spies nokaištē ē truoba iššlous – dēina juk ēlga ē nier nikuokē struoka...

Bet vākams daug iduomiau bova pri malūna. Tēn vēsumet liuob stuovies vēžēmā so arklēs, vākštuios vēsuokēi žmuonēs. Ēe galiejē matītē, kāp biegdams ondou sok malūna tekini ē paskou, nokrētēs i opi, par akmēnis biegtuolīn ē neš borbolus, baltas potas. Vākā laksta, vuo Magdelē lauk – ka tik anēi neužmērštom šēndēin ēe ateitē...

Vēina dēina ana siediejē ē laukē, bet vākā neatbiega. Besiedint pradijē niornietē lelioks. Ka ons vēsā neatsėbostom, Magdelē pradijē anou soupoutē, vuo i galva vēs linda mintis: „Kāp būtom gerā pabiegiuotē pu kėima, pasėgauditē so vākās, so Pranelio. Ons tuoks pruotings, daug kou žēna. Bet dielkuo šēndēin anēi neatbiegt i mūsā kėima?“ Anuos mintis notraukē dā daugiau pradijēs zėrtē mažioks. Magdelē sopīkosi ikēša anam i bornelē tūti, smarkiau pasoupava ē lelioks viel ožmēga.

Magdelē, matīdama, ka kėimē nieka nier, kēba kaištē bolvės. Anuos bova dēdēlēs, sunkēs ē kol posē nokaišē, novarga pērštā ē vēsā ronkelē. Ana paportēna, paportēna novargosē ronka ē viel kēba i darba. Ka lėngviau būtom laikītē, iš kreželē rinka ē kaišē mažesniuosēs. Lelioks ramē mēiguojē. Pu kuožnuos nokaištuos bolvės ana vēs biega pasēžvalgītē pru longa, bet kėimē vākū vėn nebova.

Nieka kėimē nematies ē pru galēni longa, kor pri pat pamata bova ožtverts kvietku daržielis, vuo tuoliau baltā židiejē bolvės. Bet gerā isėklausiosi Magdelē vēs tēik gērdiejē vākū alasa pri malūna. Klausīdamuos ana sogalvuojē: ka tik pabēngs kaištē bolvės, jims ē nobiegs tēn nosėplautē ronku.

Vakar pu pėitu, ka šeimēninkē bova išleidosi Magdelē i lauka, Pranielis ē vėsas mergātēs prašē, ka

ana tonkiausiai atėtom pri malūna, bet Magdelė pasakė, ka negal – rėk kavuotė lelioka.

– Ka lelioks mėiguotom, aš galietiuo elgiau būtė laukė, bet ons nemėigt, – aiškėna sava draugams Magdelė.

– Vuo nakti a mėigt? – paklausė Pranielis.

– Mėigt. Ni prikeltė negal...

– Tā rėk oždongstītė longus, būs tomsie ė mėiguos, – pasiūluojė Pranielis.

– Ka nier so kou ė aš tėik aukštā neprigauno...

– Rėk leliokou ožrėštė akis, ka nieka nebmatītom, ė būs kap naktės...

– Arba so kou nuorintās ožlipdītė, – kou nuors miegėna sogalvuotė Untuoselė.

– Je. Geriausė – ožlipdītė, – pritarė ė Pranielis. – Nerėks nie galvuos keltė, nie lelioka jodintė...

– Bet aš netorio nikuokiū klejū, – abejuojė Magdelė.

– Narėk klejū, – saka Pranielis. – Mūsa tievie lis geramoujou poudeliou skilė ožlėpdė so douno. Tebstuov ė dabā. Tik dounas minkštėma rėk gerā so pėrštās išminkītė. Je douna kėita, beminkont ont anuos gal ondėns ontpėltė...

Magdelė tik spiejė dietėis i galva tus vākū patarėmus. Će viel išgėrda ana klikonti lelioka – viel reikiejė trauktėis nu longa. Šėp tėp vāka pavīka apramintė. Tumet šuoka šloutė truobuos. Asla bova plati, vuo šeimėninkė lėipė iššloutė ė pastalė, ė paluovius. Mergātė bešlounont ė kaktelė išrasuojė. Reikiejė skobietė vėskou padarītė, ka nepīktom; toukart par pėitus ė šėndėin išlės i lauka. Tik tik bėngė darba, kāp i kėima besėkavuodamė vėns nu kėta sogromiejė vākā. Pranielis bova pats greitiausis. Ons tujau atliekė pri longa, kažkou pasakė Magdelė, bet ana neėšgėrda. Dar paveiziejosi vāka, ana atėdarė truobuos ė premėnės doris ė išliekė pasėrokoutė ont pamata.

– Tā kuo, to Magdelė, neėšėiti? – klaus vėsė.

– Ka lelioks nemėigt, vėn atsėbund...

– No, ožlipdik akis ė išbiek, – saka Pranielis. – Je netorėt dounas, atnešio iš nomū...

– Torem ė mes patis, nerėk...

Vuos spiejė tus žuodius Magdelė pasakītė, pamatė parėtont pru kūtės gala šeimėninkė. Skota greitībies atgal i truoba. Lelioks tebmėiguojė. Šeimėninkė, pamatiusi, ka oždoutė darbā nodėrbtė, pagirė Magdelė ė išleida pri vākū. Galinti būtė, vo ka jau rėks, atės ė pašauks.

Vasaras žėidā. Vėngalė Bonipaca portėgrapėjė

Šeimėninkė vėrė pėitus elgā, tā Magdelė so vākās galiejė dūktė pu lauka lig valė. Vėsė bova sobrėdė i ondėni ė gaudė mažas žovelės, kavuojies, slinkėniejė, so lazdeliems varė kondi. Paskou Magdelė so mergātiems šuoka klecka, skelbė kara. Ruodavuo tėis nebova laika, vuo ė nereikiejė – vākams, i krūva soėjos, ne kalbas galvuo liuob būs.

Paskou, jau pu keliū dėinū, ka prasėdiejė dėdlėjė ūkė vasaras darbā ė abodo šeimėninkā kiauras dėinas dėrba laukūs, Magdelė i lauka beliuob išbiegs tik trumpā valondelė, tumet, ka mėiguos lelioks. Vuo vākā vėn liuob atbiegs i kėima. Ka tik Magdelė anus pamatīs, šėrdelė liuob saltėnuos sals, akelies, veizont anā i toštė truobuos asla, pasėruodīs ašaras. Neliuob ni pri longa bepriėtė – nenuoriejė gildītė šėrdelės – i lauka vės tėik juk išėitė negalies.... Vuo i lauka baisiausė nuoriejuos, ė Magdelės mažuo galvelie sokuos ė sokuos vėsuokės mėslės: „No, kou ĉe mon rėk so tou mažpujo kriuklo padarītė, ka ons elgiau mėiguotom, vuo aš galietiuo doutėis so vākās pu kėima? Ka ė ne vėsa, no ožtektom ė posė dėinelės...“ Vuo šeimėninkė, matīdama, ka Magdelė kūdiedama nuor pabūtė so vākās, ka vėskou, kou tik anā oždoud, padėrb, bova sakiusi:

– Ka lelioks mėigt, ĉe pat, i kėimieli, gali išbiegtė palakstītė so vākās, bet vėn parbiek paveizietė, a neatsėboda, pagirdīk, pasoupouk. Vuo je lelioks atsėbodės, būk pri luopėšelė, niekor nėk.

Lelioks, vėn ė vėn bebūdams so Magdelė, dėinuoms vėsā nebnuoriejė bemėiguotė. Vuo gal kartās tik mažājė auklė tėp ruodies, ka ons so ĉiders-tvo nemėigt ė vėn viepsa, ė ana nu rīta lig vakara

(Nukelta i 24 p.)

Vasaras žeidā. Vēngalē Bonipaca portēgrapējē

tor stuovietē isēkēbosi i tou anuo luopēši, par vēsa miela dēinelē niekor nepasētrauktē, vēn veizietē ē veizietē i anou...

Vākā pri dēdliuojē ondēns prūda, ūžontē malūna kuožna dēina kiaurā šaukuojē ē dūka. „Laksta sau kap pasiotē, – galvuojē nosēmēnosi Magdelē, – ē anēms nerūp nikuokēi vākā, nie luopēšē, nikuokēs bolvēs, botelkas so tūtēs...” Mažuojē auklē, anus gērdiedama ē matīdama, vēn varvēna ē varvēna seilē, baisiausē nuoriejē lakstītē pri prūda so vēsās, veizietēis i malūna krimtonti ondēni, klausītēis gērnū ūžesē, so vēsās šuokēnietē ont dēdliausiems ē pri malūna sēinas līgē sostatītūoms senuoms gērnūoms.

Ē vēn Magdelē nedevē ramībēs mintēs, ka je ne tas lelioks, ana gālietom būtē laukē kēik tik nuor. Vēina dēina atsēmēnē, ka tam kauklā gal ožlēpdītē akis, ē toukart, ka jau ons nieka nebmatis, vēsor būs tomsē, tories mēiguotē ē nebkriuoks. Ē mēiguos tol, pakol Magdelē, jau kēik nuor prisēbovosi ē prisēlakstiosi pu kēima, parē i truoba ē tas akis viel atlēpdīs. „Nieka daugiau, – liuob ožbēngs sava saldēs mintis, – mon ē nebrēktom.”

Ē vēina dēina Magdelē tēp ē padērba– dēdēlē jau nuoriejē pabūtē laukē. Baltava apselopēniejosi kartēs, ē Magdelē, soupoudama vāka, liuob veizies, kāp solinkst ē išsētēis pluonāsis anuos gals, ont kartrou so stēprio šniūro bova priēršts luopēšis. Kartās liuob pamislis, ka būtom gerā, je jimtē ē nolūžtom ta kartēs, tumet nebrēktom ni soupoutē, nuors tas ē nebova sunkē. Vuo tou dēina Magdelē lelioka soupava iš vēsuos svēkatas, jau ē prakaits išmušē, vuo tas vāks vēs tēik neming ē neming, vēn raituos ē niorn. „No, – galvuo auklēlē, – kētēp če jau šēn-

dēin nieka nebēbūs, rēk jimtē ē ožlēpdītē anam tas spindontēs ē neužsēmerkontēs akis. Ē mon, ē anam būs geriau. Kāp žmuogos ons galies išsēmēiguotē, vuo aš galiesio pabūtē laukē...” Magdelē ausies vēs skombiejē ē skombiejē Pranelē žuodē: „Toukart ons tories mēiguotē. Negalies atsēmērktē, nematis nie truobuos, nie tavēs, nie nieka, vēsor būs tomsie ē ons tories mēiguotē. Juk naktēmis tas vāks tā mēigt, tā kāp ons tau nemēiguos, je nieka negalies matītē?”

Bet Magdelē tēms vākams dā ne vēsā tevierējē. Ka jau vēina būs truobuo, ana liuob vēsēp miegintē: ē palis pu luovo, ē ištries i premēnē. Tumet lelioks Magdelēs tēkrā ka neliuob matīs, bet vēs tēik liuob kriukotē, vuo je ana ēlgiau pri anuo nepriēs, tā kriukoks pasēstongindams, lig pamielēnavēma. Žēnuomās, ons galiejē nemēiguotē ē diel tuo, ka laukē švēitē saulē ē par longus i truoba ējē švēisa. Bet jau Magdelē par ēlgas dēinas tas lelioks bova dēdlē ikīriejēs ē ana baisiausē nuoriejē išpoltē pru doris. Pamēslējos aple tou, anā kažkuoks velnioks vēn liuob šnēbždies ē šnēbždies i ausi: „No, ka jau ožkēbīsi akis, ons toukart nieka nebmatis, anam būs tomsie ē ons tories mēiguotē. Tik nesnausk, jimbē ē padērbk tēp, kāp patarē Pranielis...” Tēp šnēbždiejē gundīdams ne vēn velnioks, bet ē pati Magdelē kartou so anou pasakuojē sau: „Ka lelioks negalies veizietēis, ē būs vēsor naktēs, anam nebēbūs kou darītē ē ons tories mēiguotē.”

Tou dēina, ka šeimēninkā nu pat rīta išējē darbūtēis i lauka, Magdelē ē pradiejē tvarkītēis tam akiū lipdīmou. Nu pat rīta, kol vāks veiziejuos platiuoms, ana nieka negaliejē darītē ē tik soupava, lingava, ka kāp nuorintās ons prisēmerkтом. Ē pu biški, pu biški tamē luopēšie ons ē pritēla. Toukart Magdelē greitībies prišuoka pri šiepelē, atēdarē dorelēs, atsēlaupē gera gabala dounas minkštēma, ož karta pamerkē anou i ondēni, tumet rēktin-gā sominkē ē, ka jau ta douna pasēdarē minkšta ē valki, so delnelēs sotapšnuojē do platius kleckus ē pradiejē kibītē tam vākou akis. Ka ē kāp nenuoriejē pažadintē ē nespausdama diejē tus douna kleckus pri veidelē, bet vāks vēs tēik atsēboda ē pradiejē niornietē, jodintē galvelē, vuo paskou ē kriukotē. Bet Magdelē vēs tēik sava darba nemetē: so vēino ronkelē toriejuos vāka galvelē, ka ana nejodietom ē ka netičiuoms kartās neidortom anam i akelē, vuo so ontroujē grētā lēpdē...Tas kūdēkielis vēs tēik, ka

ė nieka nebmatė, tamė lopėšie raities ė kriukė kap kuoks ožsėspirės vuožis. No, ė ka Magdelė pabėngė tou darba, ė ka lelioka akelės bova kap reikint ė stuorā ožlipdītas, nuors ons ė ožsėkatiedams kriukė, auklėlė, vėskou palėkosi, išbiega i kėima. Tujau pat be kuokė dėdlesnė rūpesnė notriesė ana pri malūna ė, vėskou ožmėršosi, pradiejė lakstītė ė žaistė karto so kėtās vākās, ė bova ana tuoki pat, kap ė kėtė vākā. Retkartės liuob atsėmins tou lelioka, bet ana gerā žėnuojė, ka lelioks, nieka nebmatīdams, toriejė nostuotė kriukė ė ožmėgtė. Ė Magdelė be kuokiuos baimės lakstė pu kėima ė i truobuos posė nie veizietėis neveiziejė. Pradiuo šėrdies kertelie dā kėrbiejė mintės, ka ne vėsā gerā tier, bet grėtā vėn vākū būrie ana apsėbuovėjė ė aple tou jau nebgalvuojė.

Šeimėninkė darbavuos netuolėi truobuos – daržė. Ana, jau vėn matīdama Magdelė kėimė ė kėimė, pasėšaukosi anou ė lėipė:

– Nobiek paveizietė, a neatsėboda, a tebmėigt Juonielis...

– Mėigt, mėigt, ciuocelė, – saka Magdelė, – Juonielis gerā mėigt...

– A davė anam pėinelė?

– Daviau ė pėinelė, ė vėskuo, ė gerā ožmėgdiau.

– Nobiek tujau paveizietė, a kartās neatsėboda, a nekriuok...

Vo Magdelė nobieg tik lig kėima, ė vėskas. Nier anā kuo eitė i tou truoba, dā eidama gal prikeltė lelioka. Lai mėigt, juk akis ī gerā ožlėpdītas, ons negal atsėmerktė, mėslėi, ka īr naktės, ė mėigt. Nier nikuokė rėkala Magdelė dabar tēn listė. Bėnt vėina dėinelė vāks išmėiguos nu rīta lig vakara... Tėp i truoba Magdelė ė nējė, ė luopėšė kertelie stuoviejė nepajodints bovės botelkuo pėns, ė lelioks luopėšėlie jau bekvīkštė tik kap ožkėmės šonielis. Vuo Magdelė tik davies so vākās pu kėima ė davies...

Ont galū gala šeimėninkė Magdelės elgesīs pasėdarė itartėns.

„Kažkas ėe ne tėp, – pamėslėjė ana, – juk tas vāks negal tėp ėlgā mėiguotė. Ė ana sogalvuojė pati ėtė paveizietė, kuo tas Juonielis tėp ėlgā mėigt. Parėjosi iš darža i kėima, pasėjem ož ronkas Magdelė ė vedas anou karto i truoba. Ka šeimėninkė pamatė ožsėcīposi sava Juonielė, pėlna botelka pėina ė dā ožlėpdītas vāka akis, anā ė ronka nukara:

– Jezusmarėjė, kou to tam vākou padarė? – ė, muotėna, vėskou metosi i šuona, pripoulė pri luopėšė.

Kol ana, jau vėsā i nieka nebveiziedama, tvarkė ė čiūčiava Juonielė, nu akiū valė douna ė prausė vāka, Magdelė išliekė iš truobuos ė kėimė, ožlindosi ož krūvuos miediu, pasėkavuojė.

Šeimėninkė bova baisiausė išsėgondosi, ka tik ta douna nebūtom pavuodėjosi akeliems. Ka jau tou vāka noprausė ė vėskou apveiziejė, pamatė, ka tuos akelės ligo ė nieka. Tumet ana sosėsgrėba ėiškuotė Magdelės – viel šauktė anou i truoba.

Mažuojė auklėlė, sopratosi, ka īr dėdliausė prasėkaltosi, nikāp nenuoriejė ėtė i truoba, tūnuojė ož medės ė neatsėlėipė: „Neisio. Pasėruodīsio, tujau pat gausio par rėitus.“

Gaspadėnė, apėjosi kėima, grėtā vėn atrada Magdelė, sogrėbė anou ė vedas i truoba, bet ta kap žvierielis iš vėsuos sīluos daužuos ė neit. Toukart šeimėninkė anou sojiemė, puonevalė pasėkėša pu pažastė, parsėnešė i truoba ė pradiejė klausėnietė:

– A nieka daugiau nediejė i tou douna?

– Imerkiau i ondėni...

– I kuoki ondėni?

– I ondėns viedra.

– Vėina laimė ka tėik, – saka pru ašaras šeimėninkė. – Kou to, žmuogos, so tuokė dornelė padarīsī? Palėkos anā kavuotė vāka, gal ačė pat akis ožlėpdītė ė, išbiegosi i kėima vėsa dėina lakstītė so vākās. Jezau, Jezau, juk čīsta dornelė...

Paskou, ka jau šeimėninkė nu Magdelės noleida akis ė noėjė pri kėtū darbū, auklėlė, nieka neblaukosi, muovė pru doris ė tujau pat išliekė nomėi pas sava seserė.

Sesou Stasė, pas katrou parbiega Magdelė, jau bova paugosi – toriejė šėšiuolėka metu. Bet ė ana dā tebėbova jauna, verties kāp išmanīdama, vuos vuos sodordama gala so galo. Žmuoniū pavadinta ėjė ont dėinū, oždarbiava taisīdama ė raviedama mėrosiūju kapus, padiedama bažnīčės pruočkā tvarkītė altuorius. Je liuob belėks laika, dėrba ražončius, irėšėnietė maldakningės, siovėnietė. Pragīvenėma pėlnė so sava pėnkės pėrstās, kėtū pajemū netoriejė. Ana bova dailė noaugosi, apalė veidelė, maluoniū veida bruožu, muokiejė klausītėis žmuoniū, ožjaustė ė padietė anėms. Vėsa laika pu tievū mėrtėis ana tėp ė verties. Vėinā patė gīventė nebūtom bovė nikuokiuos bieduos, nes bova stėpri ė energinga, toriejė laisva kuojė, tuo, kou oždėrba, ožteka ė pavalgīmou,

(Nukelta i 26 p.)

ē apsēdarīmou. Dēdliausē anuos bieda bova Magdelē, katra bova maža, padīkosi, ē toriejē stati karaktuori. Ana liuob seserēi sojiestē vesa laisvesni laika. Bluogiausē bova tas, ka anā nieka negaliejē prisakītē, vēskou ana laužē pagal sava kērpēma...

Tēp jau diel kētkuo Magdelē bova gera vāks. Ana iš vēsuos šērdelēs ožjautē ē gailiejuos sava seserēis. Ka tik liuob pasētaikīs bēnt kuokē mēnkiausē pruoga, vēs liuob siūluosēs pas svetēmūs – ka bēnt ont dounelēs sau ožsēdērbtom. Mažājē nomūs nieka netrūka, pagal kēšenē ana kartās dā liuob būs ē palepēnama. Tēp jau baisiausē niekor iš nomū nenuoriejē išētē, bet ka matē, kēik seserēi īr daug klapatā so anou: vēn tor parbiegtē nomēi anuos apveizietē, je kor tuoliau ar ēlgiau išēt, tēmtēis Magdelē karto – nesēspīriuojē, je anā kor nuors sesou liuob atras vēita.

Parbiegosi nomēi mažuojē auklēlē iējē i truoba, sosēdiejē ožpakalie ronkas, kap dēdlie atsēstuojuē pri pečiaus, idūrē i seseri platē atmerkta ē rīžtingas mielēnas akelēs ē, kap niekor nieka, stuov ē lauk, kas če būs tuoliau. Sesou veizas i mažoujē ē nesopront, kas če dedas. Vuo ta tik tīl ē veizas. Veizas ē sesou. Ka jau nebteka kontrībēs, soraukē ontakius ē tēisē paklausē:

– No, ē kuo to parejē. Palēkts vēns tas vāks juk ožsēkriuoks.

– Anēi nedoud mon valgītē, – išdruožē mažuojē.

Rēk juk maloutē, kētēp jau če Magdelē nebgal iš tuos bieduos beēšsēsoktē. Sesou negal pavierītē sava ausimis, sostuojē truobuos vēdorie, pamēslējē, pamēslējē ē saka:

– Ne, če kažkas īr ne tēp, to mon malouji... Sakīk teisībē, kas tēn atsētēka. A kartās neēšmetē tik vāka iš luopēšlē?

Magdelē nieka anā neatsaka, nolēid akelēs ē tīl. Nier kou sakītē. Maloutē nebnuor, bet ē paaiškintē vēskuo negal. Tumet jau sesou atsēsoka i mažoujē ē saka:

– Vuo kor aš tavi, Magdelē, dabā diesio? Juk to žēnā, ka vedvē netoriav kuo valgītē. Nier ni dounas, ni mēsuos. Vedvē čistā nieka nebtoriav. Ē kas būs dabā so vedviem, ka to negaliejē pas tus gerus žmuonis bebūtē? Vuo tēn tau pavalgītē tēkrā ka bova kuo ē tau nieka netrūka. Tō malouji, ka tau tēi žmuonēs nedoud valgītē...

Magdelē, ligo būtom mēita prarējosi, stuov ē tīl. Bet vēs tēik mēslēj, ka ē kas beatsētēktom, ka ē

pri linciūga anou če, truobuo, prireštom, bet pas tus gerus žmuonis ana nikāp nebgal beitē, ē tīlē pu nuosē morm:

– Aš daug nebvalgīsio, aš tevalgīsio ne ciela, vuo tik posē klecka. Tik mažoujē posē, dēdlioujē atēdou-sio tau... Mon dounas nerēk, mon ožteks bolviu...

Magdelē atruoda, je tik posē, tā tas jau ī vēsā nedaug ē sesou jau galies anou laikītē, maitintē ē anuos abēdvē viel galies gīventē karto...

– Gerā, – saka sesou, – bet pu pērmo aš sožēnuosio, kas tēn tau atsētēka ē kuo to vēdorie dēinuos partriesē. Toukart ē pamatisem... Pērmiausē vedviem abēdviem rēk noētē pas tus žmuonis ē pasērokoutē.

Niekor nedingsi. Rēk ētē atgal ē išgērstē nu pradiuos lig gala vēskou, kas bova atsētēkēs. Sesou pri vēsū žmuoniū išvadēna Magdelē malagē, velnē nešto ē pamesto vāko. Ana, veiziedama i kertie mork-sontē sava mažoujē seseri, balso apsēkriuokē:

– Vākali, vākali, i kou to augi, ka esi tuoki neklausonti, baisi mergātē? Kou dabā mon so tavēm berēks darītē? Nebēšneš nie tik mona kēšenē, bet nie mona pruots...

Paskou siedo pri stala: ē šeimēninkā, ē seseris. Stasē kelis kartus atsēprašē ož sava mažoujē seseri ē pru ašaras pasēdžiaugē bēnt tou, ka vāka akeliems nieka bluoga neatsētēka. Magdelē nieka nesakē, tik siediejē nolēidosi galva, nepakeldama nie akiū. Tuos muotrēškas vīrs, išgērdēs, kas če notēka ē pasēklausēs muotrēšku kalbū, tik tēik bepasakē:

– Kuo če iš tuokiuos auklēs rēk nuorietē? Pati vāks tebier, ontējē nuors palakstītē pu kēima, tēp ē išējē. Vuo mona pati dā kol kas vākū nesopront. Ana, ka jau pasvadēna auklēlē pri luopēšlē, tā jau mēslēj, ka ana būs kap paugosi, par vēsa dēina ē soupous, ē akiū nu vāka nenolēs... Tēp nikumet nebūn. Rēk ne tik sava vāka, bet ē tuokēs auklēs dā gerā priveizietē...

Magdelē klausies tū kalbū ē vēn mēslējē: „Tēik daug vēsuokiū darbū ē vēn tik ož douna pas tams-tas būdama toriejau dērbtē...”

– Tas septīniū metu vākou īr pardaug, – pabēngē sava šneka šeimēninks.

Toukart mažuosēs auklēs nieks nemušē ē daugiau nieks nebkarabūzējē ož tou notēkēma, bet ē pri vāka nebiprēlēda:

– Ka mums tēp jau nieks gers neišējē, gausi ēiš-

kuotėis darbelė ē dounelės kėtor... Nebie pasėtė-kiejėma, nebėbūs mums ē sotarėma. Nebgaliesem ē karto būtė. Tėp ē pabėnkem.

Ė anėi atsėsveikėna.

Vo Stasė jau dėdlė nuoriejė, ka Magdelė ē pu tuo kavuotuom tou anū vāka ē gīventom netuolėi nu nomū... Ka ē kėik beprašė šeimėninku, ka ē kou bežadiejė, bet tēi žmuonės nebnuoriejė laikītė tuo-kiuos auklės, ni Magdelė pri tū žmuoniū ni ož kou nenuoriejė pasėlėktė. Nu pat vaikīstės ana bova nepalėnkama, grīnā jau tuoki, ligo būtom bovosi padėrbta iš kuokė kėita metala.

Pu tuo Magdelė kuoki mienesi gīvena so seserė, vuo paskou dounelės ožsėdėrbtė anou žmuonės išsėvežė i kaima. Bova ons tuolėi. Išvažioudama Magdelė nežėnuojė ni kor tas kaims īr, ni kas tēi žmuonės, korėi anou išsivež.

– Nuors diel kuokiū nieku sosėgalvuojosi ē ožsėsprečėjosi nomėi nebėpartries, – išlėsdama ē gluostīdama maža, trumpās plaukelės apsporosė seserėis galvelė pasakė Stasė.

Nieks toukart jau nie Magdelės nuoru nebklausė – ikielė i ratus, pasvadėna ont pripjautū žaliū žuoliū koškė ož pormuona siedenė ē išsėvežė.

Važiava ēlgā ēlgā. Magdelė ē mēigs bova ontėjės, vuo rasintās kuokė valondelė ē ožsnūdosi bova, bet, ka parkielė akelės ē pasėveiziejė i kalvuom nosietus laukus, vežėms dā tebvažiava. Gėrgždiejė ē cīpė gelžėnė ratlonkė, šuokėniejė ē krotiejė vežėms, žuoliū koškis ē pati Magdelė. Ana žėnuojė, ka so tās žmuonim tories važioutė kelės dešimtis

kėluometru ē ka pas anus viel rėks kavuotė vāka.

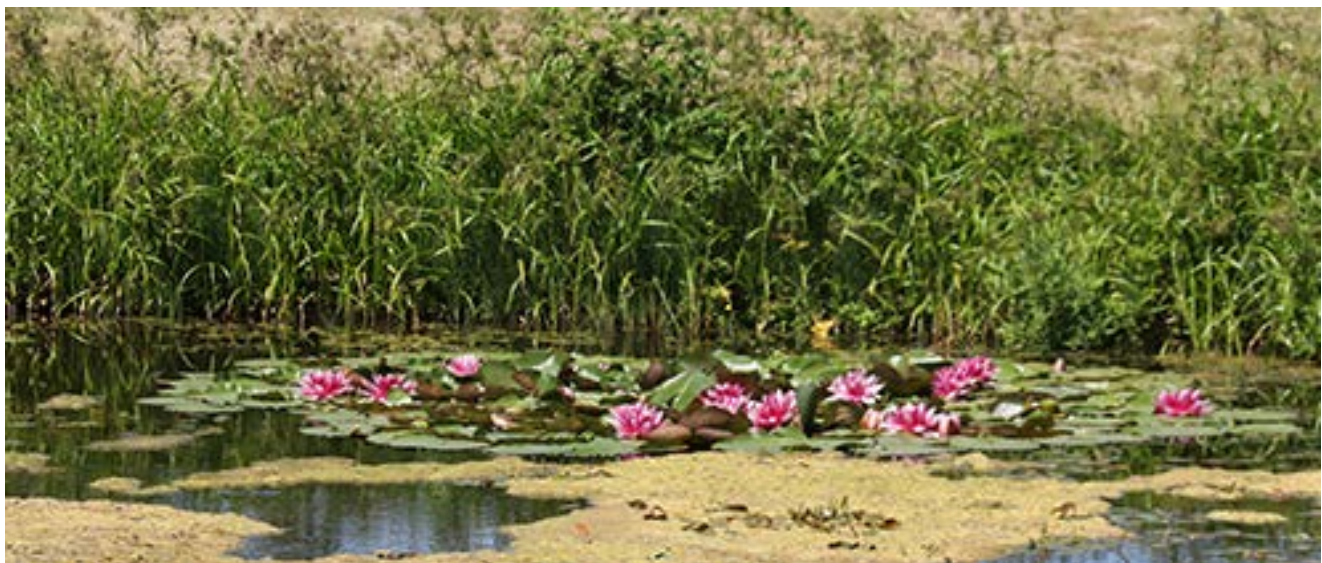
Jau leiduos saulė, ka atsėdūrė tuolėmamė kaimė, nežėnuomuo ē nematītuo vėituo. Mažājė auklė pasėdarė baugė. Nikamė nematies ni vėinuos truobuos, longūs nespīksuojė ni vėina žėborė, vėsor bova tomsė naktės. Magdelė tėkramė kaimė lig tuo laika dā nebova bovosi. Tou permouji vakara ana vėskuo šėik tėik prisėbėjuojė ē nuoriejė būtė artiau žmuoniū. Vuo tēi šeimėninkā vėsa vakara davies pu truoba ē kūti. Ožsėkūrė ogni, kažkou vėrė, nešė so viedrās, vuo Magdelė tou laiko reikiejė žaistė so jau parepežiujėntio lelioko. Ka šeimėninkā parējė i truoba ē pagoldė vāka, tujau pat ožmėga ē Magdelė. Sapnava, ka prīš akis anā jod ē jod mėškās patomsiejė tuolėmė kalnelė ē laukā.

Kėta dėina mergātė ē viel toriejė stuovietė pri luopėšė. Ė bova dā prastiau nego senuojie vėituo. Tuo truobuo bova blosū. Magdelė jau rīta meta atsėbodosi pajota, ka kažkas riepliuo pagal kuojės, pėlva ē skaudė kond. Luova, katruo Magdelė mēiguojė, ka išauša, pastatė pri pat vāka luopėšė ē pasakė:

– Vedo abodo par vėsa dėina sunkė dėrbau ē vedom nakti rėk išsėmėiguotė. Diel tuo, je kumet nakti vāks atsėbos ē pradies kriuoaktė, Magdelė, to iškėšk ronkelė ē pasoupouk anou. Vuo je neožmėgs, douk anam atsėgertė pėinelė...

Tėp ka Magdelė naujuo vėituo toriejė kavuotė tou vāka ē dėina, ē nakti. Šeimėninkė liuob lėstė mergelė vākulieli išsėkeltė iš luopėšė, parvīstītė, apdarītė anou, palėstė i asla, parvėlktė šlapės kelne-

(Nukelta i 28 p.)

Vasaras žėidā. Vėngalė Bonipaca portėgrapėjė

lės. Ē brungzdē anodo abodo pu truoba, lēpa ruo-
puoms ont zedliaus, vartaliuojē krieslus, statē iš anū
nomus. Puo biški kartās tas vāks liuob ē pakriuoktē,
bet Magdelē anou pagērdīs, pakromsnuojosi dous
pavalgītē, pajiemosi i kliebi panešiuos ē ons apsēspa-
kajīs. Tuokē tatā bova ta tarnistē naujuo vēituo.

Če pru longa tematies tik pēlka darženie ē ēlga
kūtalē. Kēms bova nedēdēlis, vēsā tošts, tik ož kū-
tēs stuogou išlindosēs žaliava kelēs aukštas eglēs.
Nikuokiū vākū, nikuokiū gīvuoliū pru longa nema-
ties, tad Magdelē nebova nikuokē nuora ētē i lauka.
Truobuo bova vēsks žēnuoms ē če bova geriau.

Šeiminkē so vīro, parbiegē iš laukū, apsēšer
gīvuolius, išsēverd pēitus, pavalga, apveiz, kāp beir
vākams ē viel išeit sava kelēs. Magdelē lelioka mama
bova pasakiusi, ka tumet, ka laukūs pasēbēngs dē-
dējē darbā, toukart būs lēngviau, ana galies pabūtē
ē vēina, leis Magdelē palakstītē ē pu kēima...

Vēsks bova gerā ē jau pu biški Magdelē bova
apsēpratosi so tou naujo darbo, bet vēina dēina
atsētēka keists dalīks: mažāsis, besiediedams ont
Magdelēs skreito, jiemē ē pradiejē ont anuos šla-
pintēis. Magdelē, pajotousi, ka kažkas šēlts skleidas
ont anuos pēlvo ē kojiems, tujau pat lelioka notvēl-
kē ont žemēs. Apveiziejosi ē apčiopēniejosi sava
jopēlēlē, šlapi skreita ē baisiausē sosēerzēnosī ana
pradiejē balso šauktē ont vāka: „No, paršieli, a to
nikuokiuos ni sarmatas netori, ni kuo? A to lig pa-
skotēnē laša tou smarvē ē išvarvēnā?!“ Ne tik jopē-
lēlē, bet ē Magdelēs kelnelēs, ē tuos bova šlapēs, ligo
ištrauktas iš kuokiuos markas. Ož tuokius darbus
ana nieka nelaukosi tam paršeliou ožmetē par nuosē,
novaksiejē ē nobombiejē, bet lelioks nieka nejiemē i
galva, biški pavīviejē ē viel jiemē listē pri Magdelēs,
viel ruopšties ont anuos kielīu. Ta anuo nebēprisilēi-
da ni iš tuola, bet ē nebvaksiejē, nebstumdē. Jau bova
muokīta ē žēnuojē, kāp muotinas ožstuo sava vākus
ē kāp anuos vēsuoms ketoriuoms pol ont auklēs, je
nuors ē so mažoujo pērštelio teožklīodā tus anū ka
ē išdikosius, kriukontius vākus.

Tas vāks, būdams Magdelēs skreitē, tou patē
dēina dā ē ontra karta apsēšlapēna. Pu tuo Magde-
lē jau nebžēnuojē ni kou ē bedarītē – laukē nebso-
laukē kol iš laukū parēs šeimēninkā. Ka anēi parē-
jē, Magdelē vēskou tā muotēnā ē papasakuojē.
Vuo ta, pasēklausē, pasēklausē, pasēveiziejē i mer-
gātē ē nie nemēslējē tuo kramaušē nobaustē. Ka

Magdelē bēngē, šeimēninkē tik nosējoukē ē pasakē:

– Nieka če tuokē nier. Palauk, ons tavi ne vēina
karta dā ē apkakuos. Ēšsēplausi drabužius, par nakti
išsēdžiuovinsi ē viel galiesi soupoutē ē buovītēis so
anou. Pas mumis bebūdama pri tuo toriesi priprastē
ē nier če kuo keltē lermas. Kas duo auklē būsi, je tava
priveizams vāks ni vēina karta tavēs neapkakuos?..

Tuokēi šeimēninkēs paaīškēnēmā ē tas, ka ana
tam pasiotosem vākou nieka nesakē, baisiausē
oždēvē Magdelē šērdi. Ana tou vakara ni kou be-
matē, ni kou begērdiejē – vēskou dērba kap ne so
sava ronkuoms ē vēn baisiejuos, kāp anā būs, ka
tas mažos nevieksla kakuos ē šlapinsēs ont anuos
švariū drabužiū, kāp ana baisē atruodīs apkakuo-
ta, i kou pavērs anuos švarē drabuželē. Ē dā baisiau
bova pagalvuojos, ka ož tou tuo vāka nieks nebaus,
nieks anuo nesobars ē neužmes anam so dērzo par
strienas. Magdelē šēp tēp solaukē vakara, vuo ka
atsēgolē, nikāp negaliejē somerktē ni akiū. Anā
i galvelē vēs linda vaizdā, kāp tas lelioks pavērst i
mēlžēna, sojem anou ē asluos vēdorie apdērb. Vuo
ana iš tuos krūvuos nikāp nebgal beēšlistē ē praded
dostē žemīn. Tēp begalvuodama ana atsēsieda sava
luovelie ē daugiau tou nakti nebgolies, nebsodiejē
ni akiū. Ēlgā galvuojosi somēslējē, ka pas tuokius
bjaurius žmuonis ni vēinā auklē duora gīvenēma
nikumet nebūs. Anuos galvo, nieka kēta neblēka
bedarītē kāp tiktā pabiegtē ē gelbietēis sava pruoto.
Nomū, ka esi kamē tatā ožkēšts, nebēprēsēsauksi,
niekam ē nebēpasēskūsi. Belēikt vēina išeitēs – šiou
pat rīta pabiegtē pas sava geroujē seseri.

Ē dā auštont, kol tabmēiguojē šeimēninkā ē
lelioks, Magdelē pru tomsa atsēkielē ē išējē no-
mēi. Ka pradiejē tekietē saulē, ana jau bova tuolēi
noējosi, nu rasuos paršlaposi vēsus drabuželius,
bet nesošalosi. „Žuoliū rasa, – mērg anuos galvuo
mintēs, – tā ne kažkuoks tēn mīžals. Pakēls sau-
lē, išdžiūsio ē būsio švari...“ Ana kēik begaliedama
skobiejē tuolīn nu tū šeimēninku, korēi nemuok
valdītē sava vākū ē tēik žemēn auklē.

Tou rīta anā vēsamē pasaulie nebova nieka
bjauriau kap tuokē vaikpalaikē pasēleidēms. Kāp
anam gal leistē mīžtē ont auklēs ē nesobartē, nie
vēina pēktesnē žuodē anam nepasakītē? Tuo ana
nikāp negaliejē soprastē. „No, a begal kamē būtē
bjauriau? – mēslējē Magdelē, skobiedama nomēi. –
Patis pekluos velnē vēns so kēto geriau elgas ē niku-

met vėns ont kėta nemīž. Aš tuokiū baisiū vākū nekavuojuau ē nie ož kuokius pinigus nekavuosio. Lai anėi gīven kāp nuor, lai anėi pasiuntas. Aš so lig dėino nu tuokiū žmuoniū torio išėtē ē savės skriaustė nikumet neleisio. Ka monės če nebėbūs, pasioskėties, dėrbkėties vėns kėtam ne tik ont drabužiū, bet, je nuorėt, ē i akis... Kas mon rūp, gīvenkėt be monės kap tiktā nuorėt, kap tiktā jums rėk...”

Merguitis ējē vėn greitindama žingsni, ka tik nieks anuos nabgaliptom prigintė. Saulelė jau kėls-teliejė, vuo mažuojė auklėlė vės traukė sau nuosės tėisomo par rasuota duobėlū lauka ē anā atruodė, ka ēt ne kor kėtor, vuo tėisė nomėi. Ka pasėbėngė lauks, ana parlėpa par gėli griuovi ē ožsėruopštė ont tėkra kelė. Anuos maža šėrdelė apjiemė dėdliausis džiaugsmos. Eitė bova daug lėngviau – kels tatā ne kuokėi tən laukā. Kelė vėsūmet īr notėistė i žmuoniū nomus. Magdelė nu tuos mintėis ē akies prašvėisiejė ē sīluos būk tā prisėdiejė.

Mergātė ējē nežėnuodama ni kamē ī tēi anuos nomā, ni kamē daba ī ana pati. Bet tuokės mintis galvuos anā nekvaršėna ē tas anā vėsā nerūpiejė. Vāks biega nu sava paniekėnėma. Vėšks kėts anā atruodė niekā. Dabā ana bova laisva, ē ta nelīgi dėrva pu kuojuoms anā atruodė geriau nego kuoks žvīrouts kels.

Beėdama jau iš tuola ana pamatė, ka kelio prišās atvažiou dvikinkė ratā. Ka anėi priartiejė, pamatė ratūs besiedonti paugosi žmuogo. Vežies, sotėkės kelie tuokė žmuogīstelė, sostabdə arklius ē pasėtėrava:

– Vuo kor to, vākali, tuoki onkstīva rīta ēti?

– Pas seseri Stasė...

Vīrs vėsā nieka nežėna, kas ta Stasė, ē viel klaus:

– Vuo kāp šauk tava papa?

– Mona papa bova so oustās, bet jau senė mērė, vuo mama ožkasė patiuo kapū kertelie, pu lėipo...

Ka pu biški, pu biški Magdelė so diedė išsėroka-va, tas žmuogos jau pradiejė soprastė, kāp če ī ē kou tam vākou reišk ta keliuonė.

– Vuo dėk to vėina ēti, dielkuo nieks neit so tavėm karto?

– Vakar dėina muni apmīža šėimėninku vāks ē anuo nieks neapstruošėjė. Aš ēlgiau tən nebgalieju begīventė, onkstėi atsėkieliau ē išėjau... Vuo kas tēi žmuonis bova ē kamē anėi gīven, aš nežėnau...

– Vuo kou tava papa dėrba?

– Siova ē taisė batūs...

Diedė i miestali taisītė batu īr vežės ne vėina

karadėgmanloginbiški ligo ē paaiškiejė, kėinuo ta mergātė ī.

– Vuo rasintās atsėmėni, kāp tava patiuos arba tava papas pavardie?

– Papa vadėnuos Zūbė, vuo kuoki mona pavardie, aš nežėnau. Vuo tēp jau muni šauk Magdelė.

Ėštardės Magdelė diedė anā pasiūluojė:

– Vākali, sieskis i vežėma šalėp monės. To ēiti vėsā ne i tou posė. Aš važiouju i miestali, vedom īr pakeliou. Je nuori, aš tavi galio parvežtė nomėi.

Magdelė, kap ē atvažiouodama, noėjė i ratu gala. Tən bova pridietā žuolėis ē anā siedietė bova minkštiau. Diedė nebrokavuos, tā Magdelė pu išsiedietas luovelie naktėis, ka tik pradiejė kaitintė saulelė, nosvėra galvelė ē mergātė kėitā ožmėga. Mėigs bova gers ē ligos, ana važiava nomėi, nebėbova nikuo-kiū biedū, prapoulė nakti vargėnė sapnā. Magdelė ni nejota, ka diedė bova sostuojės, ka geriau anou pagoldė, pakėša pu galvo dekė kertė... Ka atsėboda, pru gardiu tarpelius ana pamatė miestalė truobas, ē, pakielosi galva, jau atsėpažėna, ka īr vėsā netuolėi nomū. Ka ana išlėpa iš ratu, diedė papiemė mergelė ož ronkā ē anodo noėjė i truoba.

– Ekiav, ekiav, – saka Magdelė, – če īr Stasė, galiesi anou pamatītė ē pasėrokoutė. Aš nuorio eitė tik pas Stasė ē niekor kėtor...

Stasė, ka pamatė, kou atved tas diedė, sodaužė ronkuoms ē tik besošoka:

– A Jezusmarėjė, vākali, a to ē iš tən parejė?

– Parejau. Aš tən nebūsio ni ož kuokius pinigus. Ont monės tən vākā mīž, aš tən nebūsio, – paaiškėna Magdelė.

Paskou Stasė ēlgā rokavuos so diedė, anodo gierė arbėta, vuo ka diedė išėjė, dėdliuojė sesou atsėsieda pri stala, so ronkuoms sosėjiemė galva ē pradiejė ašaruotė:

– Vākali, kor mon dabā tavi berėks dietė, kor tavi nokėštė?

Magdelė bova somėslėjosi niekor nebėtė ē nebevažioutė, gīventė iš vėina so sava sesėrė...

Pėimenė

Miestalė žmuonės ruošies dėdliausė metu ēškėl-mė – Švėnta Petra atlaidams. Par anus jau iš vėsū apīlinkiu liuob sovažious daugībė žmuoniū. Apsėstuos pas artėmesnius a tuolėmesnius gėmėnaitius,

(Nukelta i 30 p.)

gerus pažīstamus. Tas īpruotis tebēbova gīvs ē Stasēs nomūs, nuorint tievā jau ē bova išmērē. Tou meta i atlaidus atvažiava tuolēi gīvenonti ē retā tepasēruodonti mamas sesou – Stasēs ē Magdelēs ciuocelē. Ka Stasē so anou išsērokava, ciuocelē sogalvuojē vežtēis Magdelē i sava ūki.

Tēp Stasē ē īdevē Magdelē tā ciuocē. Ē išvažiava ana viel i kaima, bet jau dēdlē tuolēi, jau ož Telšems.

Ciuocelēs vīrs Juons bova latvis, gers, pruotings žmuogos. Anēi netoriejē sava vākū ē ons grētā vēr priprata pri tā Magdelē kap pri tēkra sava vāka. Čē jau ana galiejē gīventē vēsā gerā.

Kelēs nedielēs ciuocelē leida Magdelē pavalēnietē, rītmetēs pasēmēiguotē, dēinuoms palakstītē pu kēima, padūktē so vākās. Bet vēsā dikā mergātēs laikītē negalijē. Ē, ka ana jau apsēprata, naujējē Magdelēs gluobiejē išleida anou ganītē karvēs. Pri-rēša tou karvē ont tuokio ēlgo šniūro ē pāiškēna:

– To siediek, Magdelē, pri karvēs ē sauguok, ka ana neitom i rogius, daržus, svetēma ganīkla. To gerā ganīk anou. Tumet karvelē gerā prijies, pēina daugiau dous...

– Gerā, ciuocelē, ganīsio karvelē, – prisēžadieję Magdelē.

Ganē vēina dēina, ganē ontra. Gerā īr, nesunkē, gīvulielis ramos, gali, pajiemēs ož šniūra, kor nuori anou nosēvestē. Klausā karvelē Magdelēs, īr tuoki taiki, bet Magdelē īr vēinā baisiausē nuobuodē, nier kou dērbtē. Par dēina tēik apkīr, ka bēigts – pamiegink, je mondroš, par ēlgiausē dēina tēp išstuvietē, išvākštiuotē, išsiedietē. Vēsor vēinē krūmalē, mosis, koisē, vuo aukštiau mielēns dongos, karšta saulē. Ē vies ne kuožna dēina tepapot. Kažkamē ligo čiolb paukštē, bet nie to anū somatītē gali, nie kou – lek ē nolek sava kelēs... Aplinkou nier daugiau nikuokiuos gīvuos dvasēs. Tarpās īr tēp karšta, kap donkepie pečiou ē nebgali beatsēgautē nie pu dēdliausio krūmo. Vuo je gerā vēitas nečēstīrēs atsēstuoję, veiziek, kuojēs jau aplēpa rauduonuosiems skrozdiems, je dā anuos ikond ē apmīž, tā paskou iš skausma gali keikteis kelēs adīnas...

Magdelē, ka jau anā būs vēsā prastā, pradies rokoutēis ē so karvē – šiou tou anā papasakuojē iš sava sunkē ē, kap anā atruodē, ēlga gīvēnēma. Magdelē pasakuo, vuo karvē tik kraipa ausis, veizas i anou dēdēliems jouduoms akims ē tik doud ē doud so nuosē sau i šuonus – tatā baida mosēs. Nobaidiosi

tujau noleid galva žemīn ē kimb i žuolē. Kiaura dēina jied ē jied... Tas anuos pēlvs – kap dēdliausē bačka. Kol pu saujelē i anou prikraun žuolēis, baisē ēlgā ožtrunk, neblēikt nimaž laika pasēklausītē Magdelēs. Ana, kāp Magdelē jaut, tuos žmuoniū kalbuos nesopront. Dieltuo ē i sava draugē pēimēnelē par vēsa dēina maž tevezas. Nekuoks gīvulīs, geriau būtom kuoks šou, bet iš kor anou dabā ištrauksi...

Rēktom so kou nuors pabēndrautē, bet so kou? So medēs juk nerokousīs. Anēi īr negīvē. Kas, ka vies ē pajodēn anū šakas. Medē nē kor pasēvestē gali, nē kou. Mēnks ožsējiemēms so anās, nuors kartās, ka jau dēdlē apkīr ē karvē, ē dongos, Magdelē pu kuokio nedēdēlio krūmalio prisēraun žuolēis, apibada pluotielī nolaužtuoms šakeliems ē pasēstata sava mēška truobelē. Kartās iš pluonuos vītelēs pasēdērb vuotega karvē pabaidītē, bet retā kumet ons sosēga-dēj –karvelē īr taiki, klausā ē muštē anuos nerēk. Je, ka Magdelē galietom pasēverstē i paukštieli, būtom kēts dalīks. Toukart tā būtom gerā, apliektom vēsus pašalius ē tou karvē dā paganītom. Ožtektom laika vēskam. Pērmiausē, žēnuomās, noliektom pas seseri Stasē, dailē atsēstuoatom ont petēis ē gražē pagēiduatom. Tā veizietomēs ē nežēnuatom, kuoks čē paukštis ē iš kor ons ī atliekēs... Paskou Magdelē noliektom pri malūna ē pasēveizietom, kāp bežaid vākā, kou besogalvuoję Pranielis...

Tuokēs mintis Magdelē notrauk iš kažkor atsēradēs, ont vēinuos kuojēs atšukēniejēs dēdliausis žals žiuogs. Magdelē nespiejē ni prisēliestē pri anuo, ka tas viel aukštā pašuoka ē noliekē ož krūma. Nosēgēnē iš paskuos, bet ons isēmaišē i žalē žuolē ē nikāp jau anuo Magdelē nebgaliejē beatrastē.

Paskou ana bova sogalvuojosi ilēptē i aukšta miedi. Nuoriejē ilēptē ē pasēžvalgītē, kamē kas ī. Rasintās netuolēi ī kuokēi nomā, gal tēn ī vākū? Noētom, nosēvestom ē sava karvelē. Ta galietom jiestē žuolē, vuo ana sau vēsa dēina lakstītom so vākās. Lēpa, lēpa i tou miedi, bet paslīda, nebēšlāikē ronkas ē nieks iš tuo lēpēma nečēšējē. Sopīkosi ē sosēnervuojosi spīrē ana i tou miedi ē noējē pri kēta, bet ē tas bova tuoks pat slidos ē ilēptē i anou Magdelē nikāp nepavīka. Toukart ana baisiausē nosēmēnē, atruodē, ka vēsos pasaulis īr nosēstatēs prīš, nieks nerūpēnas anou. Juk nieks ni žēnuotē nežēna, kāp īr sunkē būtē vēinā patē mēška vēdorie.

Pu vēsū tū miegēnēmu isēkartē i miedi neblēka

nieka kėta kėp tik nu rėta lig vakara veizietėis i karvė, anuos jodontė ė i šuonus besėšvaistontė oudėga. Ė kuožna dėina vėn tas ė tas...

Vėina karta so sava gėvulio Magdelė noklėda tuoliau. Će tėlė vėkštėiuodama ana išgėrda krūmaliūs kažkou besėrokoujint. Tujau pat, ožmėršosi ė karvė, ė vėskou kėtkou pasaulie, ana noliekė i tou posė ė pamatė būrieli vėkū. Priėjosi artiau, apsėklausėniejosi, kas anėi ėr ė šiou tou pasakiosi aple savi, vuo paskou jau ė geriau so tās vėkās isėrokavosi, sožėnuojė, ka tėn, tuoliau, ėr daug tū pėimėnū ė anėi sava gėvulius gana krūvuo. Magdelė, ėlgā negalvuojosi, tou sava karvė, ka ana niekor nenoėtom, prirėša pri stuora medė, vuo pati tujau pat noliekė pas tus pėimėnis.

Će bova daug linksmiau. Anėi pėnė dėdesnius ė mažesnius kiuocius bolviems. Magdelė tėp pat tujau isėtraukė i tou darba. So vėinās eit i mėška, paded anėms pjautė vėtelės, vuo paskou anas jem i kliebi ė neš pėniejems. Kėtė pėimėnis tuolėi mėškė peš iš žemės pluonas ė valkės eglėi šaknis ė viel neš pėniejems pri ronkā. Kou tik reikiejė, Magdelė vėskou dėrba, nu nieka neatsėsakė – ana tėp juk bova pasėlgosi vėkū. Vėkā darbavuos ė vės išdikava, šaukuojė tėp, ka ė mėšks skombiejė. Magdelės balsielis irgi bova tuolėi gėrdietė – nu kėtū ana neatsėlėka ni nešdama, ni biegdama, ni šaukuodama. Merguitis bova baisiausė laiminga ė džiaugies, ka ė mėškė atsėrada so kou pasėrokoutė, ka nebrėk bebūtė vėinā. Ė pėimėnims tuoki pagelbininkė bova rėkalinga – ana nebova slinka, nestumdė sava krūvuos kėtėms, bova linkma. Tou patė dėina anėi Magdelė pasakė, ka prijem i sava kompanėjė ė ana so vėsās gal būtė kėik tik nuor...

Tou išgėrdosi Magdelė niekor nu anū jau nebraukas, eit žingsnis i žingsni, vėsa laika būn karto. Besėdarboudama so vėkās ne tik ožmėrša pri medė prirėšta sava karvė, bet tou dėina ni jostė nepajota, kėp pradiejė leistėis saulė ė atėjė vakars. Pėimėnis jau sosirinka sava manta, gen nomėi gėvulius. Magdelė palėdiejė anus, pasėklausė, kėp naujėjė draugā eidamė poikė patrībėjė, pabėrbėna dūdeliems, padėrbtuoms iš medė, ė tik toukart nuėjė pri sava karvės... Ana par ėlga dėina niekor nebova pasėdiejosi, tebėbova kap bovosi, tik beėdama aplink miedi bova ištrėposi jouda taka ė dā trumpiau ožsėvėniuojosi. Magdelė pagėnė karvė kelis ratus atgal ė, ka šniūrs atsėvėniuojė, priėjė ė atrėša. Gėvulīs, par ėlga dėina

Vasaras žėidā. Vėngalė Bonipaca portėgrapėjė

nieka nejiedės ė negierės, poulė iš karta pri žuolėis ė pri ondėns. Karvė jiestė nuor, vuo Magdelė jau rėk skobietė nomėi, jau pradiejė temtė, nebier laika beganītė. No, ė parvara šėp tėp tou išbadiejosė karvė i kėima. Gėvulė pėlvs ikrėtės, tad karvelė mėnkā ė tuo pėina bedoud.

– Kas ĉe ėr, ka vėdorie vasaras, patiuo žuolie, vėdoms karvė pradiejė trūktė? A nesosėrga tuoks gers gėvulīs? – Magdelė negėrdont rokou šėimėninkā. – A tik narėk skobietė pas veterėnara? Vuo gal rėk paveizietė, kėp ta vėks gana?..

Vėina rėta, niekam nieka nesakiosi, ciuocė išėjė paskou pėimenė. Ana, pamatiosi, kuoks taks ėr somints aple miedi, ož karta soprata, kas tā karvė ė ė dielkuo tuo pėina kuožna dėina vės mažiau ė mažiau. Bet šėimėninkė neskob, ėt tuoliau, ėt iš paskuos, nuor pamatītė, kamė ėr tas kelė gals... Pamatė vėskou. Ė, ka šėimėninkė ožklopa Magdelė iš mėška benešont vėtelės, tujau pat sojiemė anou ož ronkā, nosėvedė pri karvė, gerā mergātė apibarė, išvadėna malagė, neduorielė, negailestinga gėvulė konkintuojė ė, bėngdama pamuokėmus, pridiejė:

(Nukelta i 32 p.)

– Vākali, ož tuoki karvės ganīma esi verta gera bėžūna. Gaila tik, ka ne mūsa esi, našlaitė, ė mes tavės negalem baustė. Dā kelės dėinas tou karvė toriesi paganītė, bet jau kap vėn reikint. Aš atėsio par dėina patėkrintė ė paveitė, kou to dėrbi, a ganā karvė, a ne. Ė je nerasio tavės pri karvės, tā prižado gerā pašvėntintė so beržėnė. A sopratā, kou pasakiau? – paklausė noėdama.

Magdelė, iš nejustiū ožklopta pas pėimėnis, baisiausė išsėgonda, vėskou poikiausė soprata ė tou karvė tuoliau ganė niekor nebėdama ė vėina pati. Bova ėlgo, bet bėjuojė, ka gal atėtė ciuocėlė ė atsėneštė ėlga beržėnė rīkštė...

Vuo pu keliū dėinū, ka vakarė sosieda pri vėčerės, ciuocės vīrs vėskou dā vėina karta partarė:

Nieks, Magdelė, ka ė kėik aš tavi mīlo, vedom neėšėt. Pri mūsa ož pėimenė to negali būtė. Nenuori gīvulė ganītė, negailīs anuo, marinī bado... Tau iš paskuos vākštiuotė ė tikrintė, kou to dėrbi, vedo netoriau laika. Mes tavės kol kas niekor nevarīsem, žėnuom, kāp sunkė gīven Staselė. Būk karto so kėtās vākās...

Dėdėliuo šeimīnuo

Pas ciuocė ontramė nomū galė gīvena Magdelės tieva bruolis. Toriejė ons dvīlēka vākū. Vākū daug, pėitu katėls dėdliausis, somtis irgi dėdėlis. Anėi tuos bolvīnės galiejė sriebtė kėik tik nuoriejė. Nieks ni pavīd, ni gailės. Nu pat rīta išverd tuoki katėla, ka ožtenk vėsā dėinā. Ka jau belakstīdamė vākā išalkst, būrīs sopol i truoba ė prisėtaša tuos potras. Prisėpėl i tuokės muolėnės torielkas, pasėjem medėnius šaukštus ė prisėsreb kėik tik nuor. Pu tuo viel aidā pru doris i lauka. Ė tēp kiauras dėinas. Nieks anū nelėip ni kuokė vāka kavuotė, ni asluos šloutė, ni bolviu kaištė. Geriau nebgalietom būtė ni sapnie... Tieva bruolis ė saka tā Magdelės ciuocė:

– A ė vėino borno daugiau pri tuokė katėla, a mažiau – ons nieka nepajos. Aš dieltuo ni pragīvensio, ni nogīvensio. Lai ta sėratelė gīven pas muni. Je kartās anā patė nepatėks, toukart lai ėiškuos geriau, netrokdisio, je patėks – lai būn pas muni.

Kāp Magdelė nepatėks tuokiuo dėdėliuo šeimuo, kor tėik daug vākū?... Žėnuomās, patėka. Ė ana vėino atsėkviepėmo išgīvena cielus dvejus metus. Bova be gala linksmā. Karto so vėsās buovėjuos, karto valgė, ėjė goltė, ka jau vėsā bova išmėiguojosi,

ė nebėjė mėigs, kielies. Valgītė kas jau būs išvėrts, bova dėdlė skanė, valgė pasėskobindamė, ka tik kuris nebūtom paskotėnis... Ė nebreikiejė nieka kavuotė, nikuokiū karviu ganītė... Ė kuojės šaltamė ondėnie ne kuožna vakara bereikiejė plautė, ė iš rīta atsėkielos ne vėsumet liuob lėips praustėis. Nu rīta lig vakara laiks liuob biegs kap ondou opie. Ė ne šėp sau ondou, vuo tuoks, kap pavasari, ka veržas i lonkas...

Magdelė ė ė vėsumet galva bova prikėšta vėsuoikiausiu išmėslu. Kartās liuob ė sosėvuožuos, bet ni vėinam vākou nebova laika veizietėis i anuos prėkštus, vėsė kou nuorint tēmpė, nešė, statė, griuovė, kielė i vėršo ė viel metė ont žemės... Ė nuoruoms nenuoruoms ana liuob torietė ožmėrštė sava vuožius, ė viel so vėsās liekė kavuotėis, gaudītė kėtus, statītė iš šakaliū truobas, kėima žardėinuo laipiuotė ont roustās. Magdelė bova ne tik greita, bet ė karinga. Je koris vaikielis anou liuob ožgaus, tā jau skuolinga nepalėks, vėsumet vėskou – a būtom pīrags, a gumbs – atėdous so kaupo. Dieltuo so Magdelė vākā sogīvena taikė. Poikos ė laimings gīvenėms bova pas tou tievelė bruoli, bet laimė, kāp ka žėnā, nier omžėna. Pasėbėngė ana ė Magdelė.

Klumpės

Magdelės sesou Stasė bova ne iš kelma spėrta. Jiemė ana ė sosėdraugava so jauno ė poikio karininko, vuo neėlgā trokos so anou ė apsėženėjė. Anodo pasėlėka gīventė senuojuo Stasės tievū vėituo. Ė nuors Magdelės i veselė nieks nepavadėna, bet pu veselė tas anuos vīrs Jostīns neėlgā trokos ė saka:

– Staselė, vedom ėr dėdėlie negarbie, ka dabā tava sesou gīven kažkamė tuolėi ė to bemaž nieka aple anou nežėnā. Tō vėn anou atsėmėni, nier rami tava šėrdės. Rėk parsėvežtė. Lai būn ana pas vedom arba kamė nuorint ė pat, miestė, ka laiks nu laika galietomi anou bėnt matītė, esont rėkalou, ė sosėtėktė.

– Je tēp jau tau atruoda, darīkiau tēp, ka tam vākou būtom geriau, – pritarė Stasė, – Parsėvežkiau, vuo paskou matīšiau, kāp ė būs. Dous Dėivalis, sorokousem vėsė trīs.

Vėina dėina i dvėvėitė brėkelė pasėkinkės rauda komelė, apsėdarės paradėnės karininka drabužės ė išvažiou sau Justīns parsėvežtė Magdelės. Priš tou Stasė bova parašiosi laiška Magdelės gluobiejems, padiekavuojosi anėms ož Magdelės laikīma ė pranešosi, kumet atvažiuous anuos vīrs Magdelės pasėjimtė.

Ciuocė Agniežka, anuos vīrs ė kėtė nomėškė sviati pagarbė sotėka, pavaišėna. Ons atvežė vākams daug saldainiu, vėsuokiū pīragieliu. Par tas lauktovės tujau isėtaisė ciela būri draugū. Tievā ni so pėktomo neb-galiejė vākū nu anuo benogintė. Tou patė dėina Justīna nieks nebėšleida ni nomėi. Vuo rita meta, ka gerā išmėiguojė ė vėsė sokėla, Justīns saka Magdelė:

– Jau atėjė laiks atsėsveikintė. Dėina – so galo, vuo kels tuolėms. Važiousiau.

Magdelė, kap paugosi muotrėška, vėsėms padėvė ronka, padiekavuojė, vuo ka priėjė pri mažuojė Jozelė, tas paleida dūdas.

– As nenuolio, ka Magdelė isvazioutom, lai būn pas mumis... E-e-e... – ožkaukė vėso gerklė.

Magdelė prižadiejė greitā sogrīžtė. Jozelė biški apsėramėna, bet vės tėik isėkėba anā i ronka ė lig pat ilėpont i ratus anuos nepalėda, vākštiuojė karto. Magdelė tep pat ont šėrdelė bova ontgolės sunkos akmou, bet ana šėp tēp laikies, nepasėdevė liūdesiou ė atsėsveikėnont atruodė vėsā gerā. Tēp anodo ė išvažiava.

Līgės žingsnelės rėnuojint komelė, Magdelė bova daug laika apveizietė tou Stasės išrinktouji. Ons bova tuoks rimts vīrs, gražė ont šuona sobrauktās tomsės plaukās. Veids šėik tėik panašos i griūša, tik, žėnuomās, daug dėdiesnis ė ne tėik nopluoniejes i apatė. Ėš vėskuo ana soprata, ka Jostīns ėr biški muokīts. Rokavuos ons kažkāp kėtėp, ne tēp kap vėsė. „Gerā atruoda, – galvuojė mergātė, – graži vīra pasėrinka sesou, ėr i kou ė paveizietė. Sosėtėmpės, aukšts, so karininka drabužės, ont krūtėnė blėzg vėsuokėi makaruonelė ė joustelės, vuo ont petės prisiūtė iš medžėguos padarītė platuokė dėrželė. Parsėgnībės ons bova rodo ė platio uodėnio dėržo, vuo ont galvuos ožsėmuovės aukšta keporė, ont katruos tēp pat blėzgiejė poikos žėnklos. Magdelė atruodė, ka dabā jau ons nu vėskuo apgins ė dabā ana jau droušė gal važioutė ka ė i pasaulė krašta, je tik ons nuorietom... Magdelė, važioudama so tuokio gražio vīro, bova baisiausė patėnkin-ta ė laiminga, ka ons pats atvažiava parsėvežtė.

Bovė šeimėninkā rodėni, ka pėrka klumpės sava vākams, karto bova nopėrkė ė Magdelė. Klumpelė bova dailė nodažitė, vuo ont anās išmaliavuotė kažkuokiū žuoliū lapā, klumpiu kraštelė išrontitė vėinuodās lonkstītās brūkšnelės. Anā dėdėlė patėka tuos klumpės ė dabā, važioudama nomėi, ana

baisiausė dėdžiavuos, ka tor tuoki graži apava. Magdelė atruodė, ka kareivėškė joudė ė blėzgou batā, līgėnont so tuokiuoms klumpeliems, ėr vėi-nė niekā. Tuos klumpelės ne tik gražė atruodė, bet Magdelė bova ė dėdlė itėkosės – ėtont nemo-šė kuojū vėršaus, so anuoms galiejė liektė grėčiau, nego apsėavės kuokės kėtās trantās batās. Ė kuojė, i anas isėmuovos, vėsumet bova sausā ė šėltā.

Magdelė, atsėsiesdama šalėp karėninka, ka niekor klumpės negalietom pasėmestė, pasėdiejė anas tarp kuojū. Tēp anodo ė važiava, karts nu karta parsėmesdamė kuokio žuodio:

– Vėdo so Stasė sorokavuvov tavi pajimtė ė kor nuors miestė itaisītė, vuo gal to nuoriesi išmuoktė kuokė amata...

– Gal ė nuoriesio...

– A negailo palėktė tuoki būri vākū?

– Gailo, vuos neapsėkriuokiau. Gailo Jozelė, vedo vėn karto liuobav būtė. Kāp anam, vargšeliou, būs be monės...

Bevažioudams Justīns isėveiziejė, ka Magdelė i miesta vėžas ė medėnės klumpės. Teisībė, poikė nodažītas, bet klumpės. Ons pavuožuojė, pavuožuojė ė saka:

– A žėnā kou, Magdelė, to mūsa nomams negali darītė sarmatas. Aš tavės i sava nomus so medėniems klumpiems neisėleisio, nes mon nu žmuoniū diel tuokė tava apava būs baisi sarmata. Aš tau nopėrk-sio grīnuos skūruos gražius batelius. Kuokėi tik tau būs pri šėrdėis, tuokius galiesi iššėrinktė.

Ons, nieka daugiau nesakīdams ė nebveizie-dams, tik sogrėbė tas klumpelės ė švīst, švīst i pake-lies griuovi. Nusvėidė ė pavarė grėčiau arkli. Ne tēp bovė: Magdelė tik plīkt iš lekontiū ratu, plompt i kelė dolkės ė atsėstuojojosi, krovėnās kelės noliekė pri sava klumpiu. Ratā sostuojė.

– A vel's tavi apsieda, galiejė galva nosėsoktė! Matā, vėsė kelė krovėnė...

Magdelė pri vėžėma sogrīža abėdvėm ronke-liem apsėkabėnos i sava klumpės.

– Mesk i griuovi, juk sakiau, ka neleisio sarmatas mūsa nomams darītė. Douk anus šėn, – ė puo-nevalė atiemė tas klumpės, padiejė ont kelė ė ipikės sotrīpė i šėpolelius. Magdelė isėkniausė sau i dėlnus ė baisiausė pradiejė sriūbautė. Ana jau tēp ožsėgava ė sopika ont Justīna, ka neklausk. Tuoks bešėrdis!

(Nukelta i 34 p.)

Ka anodo privažiava miesteli ē ratā ivažiava i kēima, pērmiausē Magdelē Stasē pasakē:

– Kam to muni parsēvēžē, a aš prašiau? Mon ē tēn bova gerā...

Stasē nieka nežēnuojie aple tou īviki, tā negaliejē soprastē dielkuo ta Magdelē tēp nepatēnkinta. Parvažiava, matā, ašaruodama – tuo nebova bovē.

– Kas ta če bebūs atsētēkēs, kuoks šou kielī tau parbiega.. Juk vēsumet tēp liuobi nuorietē važioutē nomēi, iš kažkor juk liuobi parbiegtē. Kas ī?

– Tas tava vīrs tuokēs gražēs mona klumpelēs išmetē i griuovi ē dā sotrīpē... Kas anuo prašē?

– Nereikiejē tēp darītē. Lai būtom toriejosi tas klumpelēs. Kam reikiejē trīptē? – jiemē vīrou priķaištau Stasē.

– Nier bieduos, nerēk pūstē moila borbola. Rī-tuo pat dousio piningū, lai nosēperk dailius batelius. A maduo, dabā pradies če pu truoba kaukščiutē so klumpiems? Ēšgarsietomem ont vēsa miesta. Mon tuo narēk ē tēp nebūs...

Pasēklausiosi Magdelē ožsēdarē geruosēs truo-buos doris, kuī laika tēn paknepsuojē veina, vuo paskiau kap ē ožmērša nesotarēmus.

Apkalbas

Lig Magdelē parvažioujint tas Justīns jau bova gerā sosēdraugavēs so miestelē puolicējēs nuovadas viršininko Dolskio. Ons toriejē dvē doktēris: Anē ē Morta. Anuos ējē i pradiuos muokīkla ē grētā jau toriejē anou pabēngtē. Anuo pati bova duora ē garbinga, gīvena vēsā netuolēi nu Stasēs. Anēi toriejē pasēstatē graži dvijū aukštu noma. Ka vēina karta Stasē ējē pas anus i svetius, nosēvedē ē Magdelē. Stasē toukart tēms žmuonēms, ka Magdelē negērdiejē, ē papasakuojē, ka tor maža, padīkosē, kaprizinga, nikamē ēlgiau nepabūnontē seseri ē ka dabā ana gīven karto, tik netor ni kou dērbtē, ni kor pasēdietē.

Grētā kažē kas miestelie, tēkriusē a ont jouka, a iš pavīda, dā paleida gaudus, ka Jostīns apsēžanējē so mergātē, katra jau bova neb vēina, kažkamē augēna sava vāka, vuo dabā, matā, parsēvēžē tou vāka jau ē i sava nomus. Pliuotkā tēp smarkē ējē, ka vīrs vēina karta ē paklausē sava patiuos, a tik ne teisībē žmuonēs saka... Žēnuomās, išsēaiškēna, ka vēsas tuos kalbas īr laužtas iš pēršta, bet žmuonēms juk bornū neožriši ē gerkliū neožkiši. Stasē mests kal-tēnēms sava pīedsakus tep pat palēka – pu tuo ligo kuoks jouds debesis nosēleida ont anū nomū.

Tou laiko nuovadas viršininka šeimā reikiejē tuokiuos kap ē kombarēnēs, kap ē šeimuos tar-naitēs. Ē ta viršininka pati paklausē Stasēs, a ana nesotēktom išlēstē pas anus gīventē Magdelē. Pa-žadieję mergātē pas savi pajimtē ē rūpintēis anou kap so sava gluobuotēnē, išmuokītē vēskuo, kou rēk muokietē tuokē mergātē, tēp pat ē skaitītē, rašītē. Stasē ē anuos vīrou tas pasiūlīms patēka. Tik puonē Dolskienē, ka jau vēskou sorokava diel Magdelēs, pasakē:

– Tam vākou aple mūsa sosētarēma nieka ne-prasētark, nu pat pradiuos vēskou tvarkīsio aš pati. Ka atēs laiks, aš pati ožēsio pas Tamstas, pati pasē-rokousio so Magdelē, pati anou prisēkalbinsio. Ka vāks ī ožsēspīrēs ē savaronkēšks, rēk vēskou leistē tvarkītē anam patem. Tuokem vākou geriausē ī, ka, atējos laikou, anam tik patari, vuo nosprēstē tor jau ana pati. Tik toukart gal būtē gerā, ē ni pas vēina nebūs nikuokiū kaprizu.

Nuovadienē, praējos keliuoms dēinuoms pu tuos kalbuos, ožējē pas Stasē ē ligo tarp kētkuo atsē-sieda šalēp Magdelēs:

– A nenuorietomi kartās biški pasēsvečiou-tē pas mumis, paveizietē kāp gīvenam, kou dērb mona doktērelēs, aš pati ē tas stuors puons Dols-kis? A nenuorietomi dabā so monēm pavākštiou-tē ē aplonkītē mumis?

– Eitiuo so tamisto, aš nuorio, bet rēk paklaustē, a leis Stasē.

Magdelē par tēik metu pri svetēmū žmuoniū jau bova pripratosi. Pu sava nomus ē tarp soaugusiu vel-tēis anā jau bova baisē apkīriejē. Ē, ka tik išgērda, ka anou vedas i naujē vēita, tēn, kor īr tuokiū pat mer-gātiu kap ana, tujau pat sotēka. Stasē anā netrokdē.

Naus gīvenēms

Ka Doloskienē parsēvedē Magdelē, jau bova pu pēitu. Tujau pat anou pasvadinta pri stala. Šeimi-ninkē atnešē arbetas, kou tik iškeptū karštū ē skaniū plinciu, idiejē braškiu ougīnēs. Če jau Dolskē vēsē, vuo daugiausē tuos mergelkas, pradiējē vaišintē Magdelē – vēsē rūpēnuos, ka mergātē nu pat pēr-muos dēinuos pas anus patēktom ē kumet nuors, ka jau pasiūluos, ka jau ana pati panuorietom pasēlēk-tē če gīventē pu vēsam.

Vīresniuojē Dolskiu mergātē, jau ketvērtuokē, ē ta mažesnuojē, trečiuokē, kap dvē žvakēs vēs sie-diejē ē stuoviejē šalēp, kalbēna, pasakuojē Magdelē

aple muokikla è nomus. Anuoms mama tilè jau bova pasakiosi, ka pas anus ateis gīventè è padietè tvarkītèis vèina našlaitè. Bet reikiejè anā itèktè. È nu tuo, kàp dabà anuoms paviks priijimtè mergātè, daug kas priklausis. Anuos è nebèpaleida Magdelès, èjè karto so anou pu vèsas truobas, vèskou aiškèna, roka-vuos, ruodè, klausèniejè è patès pasakuojè. È anuos abèdvè bova linksmas, patènkintas è Magdelè tou dèina dèdliausè pas anas patèka. Vuo paskou puonè Dolskienè, ligo tarp kètkuo paklausè:

– No, Magdelè, a beatèisi pri mūsa rītuo dèina?

– Je Stasè leis, ateisio. Čè tamstas gerà gīvenat, mon pas tamstas patink. È abèdvè mergelès mon patink, so anuoms galletiuo è draugautè, è lakstītè, è buovītèis... Čè ir daug poikiū žaislū – aš tuokiū nikamè dā neso matiosi...

Stasè, žènuomàs, be dèdèliū prèkštu seseri išleida è ontruji karta, è trieti. Tèp Magdelè pu biški, pu biški è pradijè vākštuiotè pas Dolskius vuos ne kuožna dèina. Jou tuoliau, jou daugiau sosèdraugava ana so nuovadas viršininka mergātiems, sotarè è so anū mamò. Čè jau anā pradijè būtè geriau nekap sava nomūs pas Stasè è anuos vīra. Patèka tèi žmuonis è ana pu biški pradijè isètrauktè i tuos šeimuos gīvenèma. So anàs karto jau aptarèniejè, kou vèrs pèitams, kàp mergātès apsèdaris eidamas i miesta, kou nopèrks, kèik kainous è kèik piningū parneš atgal... È vèn, ka jau vèskou aprokous, ès è dèrbtè, è i miesta, ka rèks kuo nuorintàs nopèrktè, vèsas trīs.

Magdelè vèn daugiau jiemè patèka è pati puonè Dolskienè. Ana bova tuoki neaukšta, bet è nestuora, nikumet nepīka, vèsumet è vèskou muokiejè pasakītè dailè. È savوسيems vèn liuob primins, ka je mergātès nuor būtè geruoms draugiams, Magdelè pèrmaiusè rèk vèskou paaiškintè, pasakītè, paruodītè.

Iš veida Dolskienè bova maluoni: joudū è gerū akiū, švelniū veida bruožu, galva apali, vèsumet tvarkingā sošokoutè è biški iš savès pasègarbanoujè kaštuonènè plaukā. Bova ana è pagarbuos verta muotrèška. Vuo tas anuos vīrs bova tuoks jau postuoris, vèn unipormouts, so aulènès batàs, aukšto puolicininka keporè. Bet ka ons vakaràs liuob apsèvèlktè kalata, tã liuob būs normalos, geruos šèrdèis puons. Magdelè anuo nebèjuojè è so anou liuob rokousès kap ligi so ligio. Vuo tèp jau šeimèninks bova vèsumet pasètèmpès, ožsèjiemès, anuo kombaris toriejè būtè švaros, sotvarkīts, vèks sava vèituo. Anuo tievã bova vuokītè è ons pats bova

gèmès Vuokītèjuo. Bet čè, Lietovuo, anam tarnība èjè gerà, ožmuokiesnis tèp pat bova gers, tã niekor kètor gīvenè è dèrbtè ons nenuoriejè. Šeima tèp pat gīvena gerà, nieka anā netrūka.

Pu puoruos nedieliu vākštuiojèma atèjè dèina, ka šeimèninkè pavadèna Magdelè i sava mèigta-mouji kombari è saka:

– Pas muni, šètã čè, ont luovã, ir padieta Liuo-lès jopèlèlè. Derietom dã è anã, bet rasintàs kartàs ana è tau patèks?..

È tujau pat ontvèlka tou jopèlèlè Magdelè, apveiziejè kàp ana atruoda ont mènko è lèiso Magdelès kūnelio. Drabužielis bova tuoks poikos, dailè krimtous, so kvarbetkuom, ka Magdelè iš tuo džiaugsma è žada ožtraukè. Par vèsa sava omžio ana nieka geresnè nebova toriejosi. Kàp tuoks drabužielis mergātè galletom nepatèktè!? No è Dolskienè, gerà noveiziejosi è iš vèsū posiu patompiosi, patapšnuojosi, pabèngè:

– Je patink, gali pasèjimtè è nešiuotè... Vuo ka jau pas mumis tonkè ateiti è biški pri vèsū pripratã, so vèsàs jau sosèpažènã, rasintàs to galletomi sotvarkītè tou sava stuoruojè kavalieriaus kombari? È je kartàs anam bebūnont nomèi kuo nuors rèktom, è daugiau kou atneštè, noneštè, pašloustītè, patrintè grindis, a negalletomi padietè?..

– Gerà, gerà, šeimèninkelè, sotvarkīsio è tou kombari, è, je jau kuo šeimèninkou rèks, aš anam patarnausio.

Ka jau ta kuožna dèina iš nomū bevākštuiojènti mergātè pas nuovadas viršininka pradijè darboutèis è anã gerà ejuos, vèsè bova patènkintè, šeimèninkè viel pradijè šnekintè:

– Magdelè, jau vielã bier, je nebnuori, gali nomèi nebeitè. Untã, mergātiu kombarie, ir laisva luova, gali krèstè è išmèiguotè. So Stasè aš jau so-sètariau, ana leida è nepīks...

– Je Stasè nepīks, galio è parnakvuotè.

Tèp tatã nu tuo vakara Magdelè è palèka gīventè naujuo vèituo.

Bet toukart mažuojè darbèninkè dã nemuokiejè ni nieka duorã dèrbtè, ni žmuonèškã pri svetiū stala atsèsiestè. Nieks anã nerūpiejè, tebèbova ana dã vèsã maža è aple normali miesta žmuoniū gīvenèma nedaug kou tesoprata.

Dolskienè nu pat pradiū jiemè tou mergātè pu biški vèskuo muokītè. Ka jau Magdelè nebūtom iš-

(Nukelta i 36 p.)

skērta iš Dolskienės mergātiu, darbus ana liuob skērtē vēsuoms trims. Tā mažiausē liuob oždoutē tvarkītē svetiū kombari. Ons bova jou mažiau prinešams, mažiau čē tereikiejē ē dērbtē. Vīresnīuosēs pareiga bova priveizietē ē valītē mergātiu ē tievū mēigta-mūsīus, vuo Magdelē palēka kalīduorio, vērtovē ē prausīkla. Vēsas mergātēs toriejē dērbtē pagal išgalēs. Vuo ta mergātiu muotina, ka vākā tvarkuos, vēn ožēt ē paveiz, kāp anuos ē kou dērb. Tonkē vēn liuob sostuos tā pri vēnuos, tā pri kētuos, pajims i ronkas skurli ē, trīndama grindis a kou kētkou, paaiškins:

– Ne, ne, vākali, ne tēp terēk. Tēp tik novargsi ē nauduos nebūs, – pasaka ana ē paruoda, kāp rēk dērbtē. Vuo kartās paprašā iš tuos a kētuos kerties geriau so driegno skorlelio dolkelēs išvalītē – nešvarē tier, palongē a longa stēkla paragēn patrīntē, pasiūluo nebējuotē moila – nojims rēibalus, lēngvīau nosēplaus...

– Vuo čē, matuot, kuokē diemē dā palēkuot, vuo paluovīs... Ēkēt, ēkēt, mosīntās vēsā dolkiu nevaliet. Va, tēp, va, matuot, diemies ni žīmies neblēka... Rēk gerā sojīmtē skurli ē paspaustē, patrīntē... Vuo je ē tas nepaded, gal pamoilīntē ē ontra karta...

Kēta karta Dolskienē sosēsivadēn vēsas mergātēs pri stala: vēinā doud vīrēškas žekēs ožcēravuotē, ontrā – muotrēškas, tretē – kuoki ronkdarbi. Kartās vēsas sokēbosēs apveiz sava ē ne sava drabužius, luovu baltēnius ē jemas siūtē išsētraukosius gozēkus – kori i marškēnius, kori i ožvalkalus, kori i sermiega. Cēravuojē ē nu nešīuojēma bepraplīštontēs žekēs, ē vēskou kētkou. Siova vēsas – ni vēinā nīkuokiū nuolaidu netaikē. Vēskou dērbā karto.

Ka mergātēs toriejē darba, neblēka laika ni išdīkavēmams, ni lakstīmou pu kēima. Bet, ka darbavuos ne pu vēina, vuo vēsas karto pasērokoudamas, pajoukoudamas, mergātiems tēi darbā neliuob ikīrietē. Vuo Dolskienē bova vēn karto, je kas, tujau sīedas šalēp. Je darbs ēt gerā ē nieka narēk aišķīntē, papasakuo anuoms kuoki notēkēma a pasaka. Mergātēs anuos klausuos, klausuos ē net ožmēršt, ka dērb. Jau tuokēs poikēs bova tuos pasakas, ka nedouk Viešpatīe... Pas tus žmuonis Magdelē gīvēntē bova dēdēlē iduomē ē gerā – dēinas liekē vēina pu kētuos. Liuob darboutēis nemažā, bet nīkumet neliuob būtē dēdēlē parvargosi.

Pu kuokē posmetē vēsas trīs išmuoka gerā priveizietē ē tvarkītē truobas, plautē vēršotēnius ē apātēnius drabužius, bielīzna, padēngtē ē aptarnautē svetiū stala. Vuo pu tuo mergātēs jau išmuoka ē sta-

la papouštē, ē pīraga soraikītē, gražē i torielkelēs sodielīuotē bīskvītus, saluotus prīskuonēniems žuoleliems papouštē. Nīkatra šeimēnīkēs duktīe tuo vēituo negaliejē aplēnktē Magdelēs. Ana ē iš patiū nīeku liuob sogalvuos ē padarīs iduomiausiu paraitīmu, pagražēnēmu ē tēp, ka tas stals, vākali, šalēp atsēstuojos, kap vēizietēis vēiziesēs ē trauks akīs.

– To, vākali, ont tuokiū dalīku torī tēkra talēnta, – vēsumet anou liuob pagērs Dolskienē.

Sunkīausē Magdelē pērmuom nedielīem bova vērtovie. Pradiuo Dolskienē vēskou dērbā pati ē mergātiems liuob aišķīntē, kou ē kumet ē diel kuo dara. Pu kēik laika ana šēik tēik darba jau liuob doutē ē augīntēnē, ē sava dēdesnējē: mīnkītē tešla, sopjaustītē mēsa, darītē pīragīliu formas. Paskou jau reikiejē ē pīragou pečio išsēkūrīntē, ožmaišītē ē išraugīntē tešla, i anou mēgduolus, agounas ē kētkou sodietē. Atējē eilīe ē tortou, ē vēsuokiū gīvuliū mēsuoms, vēralams. Magdelē, bebūdamā pas Dolskīus, praējē vēsa geruos šeimīnīkēs muokīkla. Ka jau kēik pasēmuokē ē priprata, anā tuo vērtovie pradiejē ē patēktē – jau bebova vēīnē joukā išvērtē ē iškeptē, padietē valgi ont stala. Vērtovie liuob soksēs līgo kuoks vējorks...

Pats bjaurīausis dalīks bova sosētvarķītē so ognē. Bīški neapsēveiziejē, ēlgīau somīrkčīuojē akīmīs, jau tau ē apdegē pīrags a torts, jau sogadēnā valgi. Iēiti i vērtovē ē torī būtē ronkas ontķēsēs, rēk gelžēnē kontrībē torietē, vēsor sospietē, vēskou laiko pašautē ē, ka gerā iškepē, laiko išīmtē.

– So ognelē rēk sosēgīvēntē ē pasērašītē sotarti, – liuob joukās sakīs Dolskienē, – toukart nīeks neprīsvēls, nedegs, valgis būs iškepēs, kvēpous ē skanos...

Magdelē priprata vēskou dietēis i galva, nes nuoriejē vēskuo pramuoktē, ka paskou, ka jau ap-sēžanīs, galietom taisītēis sau, vuo rasīntās iš tuo ē gīvēntē. Juk geras gaspadēnēs patuorēs nemietliuojēs. Ē ka anou Dolskienē liuob pagērtē, Magdelē patē šērdi gluostē, nieka daugiau nebreikiejē.

Šeimēnīkē storuojuos būtē mergāte kap tēkra muotēna, ožlaikē anou kap sava dokteris. Pu daug metu Magdelē, prīsēmēnosi tou gīvēnēma, Dolskienē liuob sakītē:

– Tamsta – mona muokītuojē. Vēsumet bovā mon dēdēlē gera. Aš ož tou tamistā līg pat om-žiaus gala būsio baisīausē diekinga. Nīkumet tuo neužmērštō ē tonkē vēn, noējosi i bažnīčē, pasēmelso ož Tamstas dūšelē..

Pas tus žmuonis aplīnkou nebova dīkēnie-

jėntiu vākū ē Magdelē atprata nu betėkslė šlais-tīmuos. Pagal Dolskienės nostatīta tvarka dabā vėsor trīs mergātės toriejē ētē karto, laukē karto ravietē darželius, šloutē takelius. Nebėbova ku-met be rėkala trasiuotē ē pu kėima. Ligo tuo ē ne-breikiejē, nes mergātē jau bova augesnė. Vėsa laika šeimėninkē liuob laikītē anou pu akim.

Magdelē būnont pas Dolskius nikumet ne-reikiejē galvuotē aple sava drabuži. Atėt rodou a žėima, šeimėninkē tujau sava augintėnė vedas i krautovė, noperk kaliuošius, tūbus a batelius. Perk sava doktėrimis, perk karto ē anā. Vuo je jau lėikt kas nenopliešts nu tuos vīresniuosės, tā ē tas jau palėikt pabėngtē nonešiuotē. Magdelē pagal sava augoma bova nedėdėlie ē anā liuob derietē vėsē mergātiu drabužē. Toriejē augintėnė ē vėina kėta geriesni drabuži, naujesnius batelius, ka jau neėšsėskėrtom iš vėsuos Dolskiu šeimīnas, ka ga-lietom vėsor so anās ētē karto, ka sotėktē žmuonės nieka negalietom prikėštē. Ė, ka jau kuoks svetīs atēs, tā šeimėninkā vėsomet liuob sakītē:

– Ėe vėsas trīs mūsa dokteris... – Vuo je anėi ne-vierīs, dā pridors:

– Kėinuo žardėinuo avis ganuos, tuo žmuogaus anuos ē ī...

Pagīvenos pas nuovadas viršininka kelis metus, Magdelē pradiejē vėrstē i dailē mergātē. Atsėtaisē, kūna formas pradiejē muoterėškietē, pasėdarē pa-trauklesnė. Parīškiejē ē ont akiū vėršaus bovė pluo-nė tomsē ontakē. Anuos akis bova maluonė rodas, gīvas ē gėlės. Dailės vingės noapaliejē ligo biški papotē anuos žondelē. Poikės bova ē kėik stuoras, biški i šuonus platiejėntės, ligo geltuonāsis borbu-lis sosėčiauposės lūpelės. Ketorkampi anuos vei-dieli poušē garbanuotėis linkē, par galvuos vėdori parsklėstē ē vešlė, ont petiū krentou tomsē plaukā. Ka jau pru šali liuob ēs kuoks sopratingiesnis vaikis, ons, vėskou ožmėršės, liuob stabtelies ē pagalvuos: „A matā, kuoki, ka ē nedėdlie, bet nu patėis kelma straini ē vėliuojėntē ta mergātē.“ Žėnuomās, konėgā bažnīčiuos katalėkams liuob draustē tuokės švėn-tvagėškas mintės, bet ka anuos i galva liuob atėtē patēs – gal anas liuob aneštē ē pats liucipierios... Ė ėe ni besėlaižontē vīrėška, ni dailiuos, nekaltuos mergātės nikuokiuom nuodiemiem apkaltintē nieks nebūtom galiejės. Vėšks bova sava vėituo.

Magdelē, begīvendama pas Dolskius, daug kou

ožmėrša, neblėka ni anuos tuo ožsėspīrėma, tā grėtā jau nieks ē nebatmėnė, ka ana kumet nuors onkstiau būtom bovosi kuoki nesorokoujema a neklaužada.

No, vuo iš tėkrūju Magdelē pas nuovadas vir-šininka ne šėp sau dounelē valgē, vuo tarnava, bet tas anā nie toukart, vāko būnont, nie paskou tēp neatruodē. Bova sosėgīvenosi so tou šeimo, nejau-tē nikuokē trūkoma, toriejē bėndrus rėkalus ē anā ėe bova gerā.

Vėina karta atējē ē tuokē dėina, ka Dolskiou soteikē aukštiesni puolicininka laipsni ē anėms reikiejē keltėis gīventē i kėta miesta – dėdliesni apskritėis cėntra. Šeimininkē dėdlē nuoriejē, ka karto važiuotom ē Magdelē, bet reikiejē ē anuos patiuos atsėklaustē:

– Kāp dabā darīsem, a to važiousi so mumis?

Magdelē bova jau prisėrėšosi pri tuos šeimuos, ėe anā bova jau kap ontrėijē nomā. Važiuotē nuorie-jē, bet vės tėik noējē pasėtartē so seserē:

– Mona puonē važiou i miesta, nuorietiuo va-žioutē ē aš.

– Gerā, važiouk. So tās žmuonim tavi išleido be kuokē šėrdėis skausma. Aš ženau, ka so anās to ne-prapolsi, anėi tavės nikumet neaplės, nepames. Tik tuos muotrėškas klausīk ē „puonē“ anuos nebva-dink, ana dėdlē tuo nenuor. Vadink Anė – poikos lietovėšks vards. Je jau so anās važiousi, tā pasėrīžk dā daugiau anuos klausītē. Jau klausīk, diekės i galva vėskou, kou ana tau saka ē neožmėršk. Ka pamės-lėjo, kuoki to pas anus noejē ē kuoki dabā esi, ne-rondo ni so kou bepaligintē. Bovā kāp naktės, vuo dabā pasėdarē kap švėisos spindulielis. Juk to ē pati sopronti, kuokėi anėi tau ī. To iš anū sau nikumet nieka prasta neėšgėrsi ē vėskou gali prijimtē ož grīna grīniausi pininga. Anėi netor šėrdie tau pėk-toma. Esi dabā kap ē anū patiū vāks – pavalgiosi, apdarīta, papoušta... Veiziek, tik nieka neožkabink, būk anėms atvėra, sāžėninga ē teisinga.

Seserėis žuodius Magdelē papiemē i patē šėrdi, bet nesoprata, dielkuo kėtėp nego onkstiau torie-tom vadintē sava šeimėninkē. Juk ana bova ne kuokē draugē, ne gėmėnaitē. Ė pamėslėjē savie: „Aš anou vės tėik vadinsio puonē, ē vėškas.“ Vuo diel kėtkuo seserėis paklausē, ē tuoliau gīvendama pas Dolskius laikies tū anuos prisakīmu.

(Nukelta i 38 p.)

Muokslā

Vėina vasaras dėina vėsa Dolskiu šeimīna parsėkielė i apskrėtėis cėntra. Bova tėn miests kap miests, bet ėe bova dėdesnė kombarė. Anus reikiejė tik patėms pagal sava nuora sosėremontoutė ė sosėtvarkītė. Dėrba vėsas, tik viršininks vėn ėjė i darba. Grėtā vėn išsėdažė lobas ė grindis, išsėlėpdė sėinas naujės abiecės. Pu remonta vėsė kombarė naujė nošvėta.

Vėsuoms trims mergātiems devė vėina mėigta-mouji kombari, vėina pasėjiemė anėi patis. Lėka geruojė truoba, vīra darba kombarīs ė dā do. Mergātės tās metās dā tebėjė i muokīkla. Anelė bova ožvės aukštesnė ė ėjė jau i tretė gimnazėjės klasė, vuo Morta – i pėrma. Trīs mergātės gerā sotarė, karto liuob ėtė pavākštuiotė ė vėsė, kas gerā nežėnuojė anū gīvenėma, liuob mėslītė, ka vėsas trīs mergātės ī Dolskė dokterīs.

Bova ė šiukiū tuokiū skėrtomu. Magdelė ėr būtom nuoriejosi ėtė i muokīkla, bet Dolskė anuos nelėda. Muokīkla brongė kaštava, vuo juk reikiejė, ka kas nuorintās ostaunė būtom ė nomėi, ka kėtė torietom laisva kuojė. Ė ta nomėškė bova ne kas nuors kėta, vuo Magdelė.

Bet jau nebova ė tēp, ka Magdelė nelėstom ni paveizietė i kninga. Vuo kėik ana jau išmuoka, beveiziedama i Dolsku dokterū kningas ė sāsvenius, tā daugiau kap kuri kėta savamuokslė. Liuob prikėbs ė Dolskė, anū dokteris. Skaitītė ė rašītė muokė pati šeimėninkė. Jem margātiu kningas ė muokėn:

– Magdelė, skaitīkiau tuoliau. Va, ėštā pabėngiev. Diekiau tuoliau tus žuodius, lavinkiavuos...

Skaita ta Mortelė, skaita ė Magdelė, ana priraša sāsvenī, Magdelė neatsėlėikt... Abėdvė karto. Ė tēp ne vėina dėina, vuo kelis mienesius, ciela posmeti. Dokteris rīta meta išėt i muokīkla, vuo Magdelė palėikt nomūs jau so tou puonė. Vuo je ī kuoki laisvesnė mėnota, tujau siedas skaitītė a rašītė. Ė Magdelė pradiejė skaitītė ne tik „Aušrelė“, bet ė laikraštius, ė vėsuokius duokamėntus. Galiejė kou benuoriedama ė parašītė. Par Velīkas parašė laiška ė seserėi, pasveikėna. Vuo ta atrašė: „Soskaitiau, diekou ož sveikėnėmus, bet jau rašā kap so vėštas kuojė...“ So vėštas a ne so vėštas, bet parašā ė kėts žmuogos jau gal soskaitītė...

Magdelė nieks nerašė ni pėnketu, ni dvejetu. Kāp paskaitė, kāp parašė – bova gerā. Svarbiausė, ka rašė, ka pažėna raidės ė muokiejė sodietė žuodi.

Vuo paskou puonė Dolskienė pasakė:

– Pramuokā. Skaitā ė rašā jau kap senė. Jau nebėpražūsi, rėkalou esont vėskou parskaitīsi, soskaičiousi, soprasi, nebūsi beraštė.

Paauglīstė

Mergātės ne vėn dėrba ė muokies. Tonkė vėn anuos liuob išės ė pasėvākštuiotė miesta gatviems, i netuolėi bovosi miesta parka. Dolskienė liuob pasakīs, kamė gal vākštuiotė, so kou rėk mandagė pasėrokoutė ė kumet vėsas trīs tor parėtė nomėi. Daugiausė liuob išėtė jau ont vakara, ka anuos būs išmuokosės pamuokas, vuo Magdelė apsėdėrbo-si dėinuos darbus. Ėšėtont jau apsėvėlks geresnės drabužės, jau pasėpouš. Ėšlėsdama šeimėninkė vėsuoms trims dā pasakīs:

– Mergātės, ka neužsėvestomėt so gatvės ė kėima palkūzas. Žėnuokėties, kas esat ė so kou galėt, vuo so kou netorėt draugautė. Nemažas besat ė tvarkīkīties tēp, ka mūsa nomams nebūtom sarmatas...

Vākštuiuojė anuos sava būreliė, nikumet neskīries. Ėdamas pajoukous, pasėveiz i kėtus, vuo je sotėks sau līgius, tā ė ruoda pabrauk. Kartās ė kuoks gimnazists a kelė liuob prisėstatīs ė, kap mėita prarėjė, ės iš paskuos, kažėn dielkuo bėjuodamė ė prisėartintė. Kap ėe prisėartinsi, juk ėt ne kuokės lopatės mergas, vuo miesta nuovadas viršininka vākā, ė joukā, brač, so tuokiuom tier mažė. Bet vės tėik, ka ė iš tuoliau, anėi beidamė brauks so mergātiems ruoda. Daugiausė, žėnuomās, so tou vīresnioujė gimnazistė – Anė. Ka tik tievā negėrd, ana, pasėruoda, tor lonksti ė ašri lėižovi, kert, kāp atruoda Magdelė, ligo būtom sens mėška kėrties. Ožsėmuo kap so gelžėnio kėrvio, nie vėinam nelėd veduiotė savės ož nuosės. Žėnuomās, tas kėrtėms jau nier lig kaula a lig kraujė, bet tuoks, kap nedėdliuos bėtelės dūris, tik pavėršiou, tik skūrā sojau dintė ė ka dā daugiau pradietom nėižietė... Bet mergātės vėsa laika atsėmėn ė muotinas pīsakīmus, tad i dėdėlės ruodas nie so vėino neit. Ka ė kėik ta dėdliuojė žaibou sava joudžaliem ė gražiuom akim, vėliuo šėlto balselio tus kavalierātius, bet kol mergātės parėt lig kėima vartieliu, anėi vėsė kažkor prapol, išsėlaksta – vėsėms kažkāp atsėrond skobiū ė svarbiū rėkalū...

(Tėsinīs kėtūs numeriūs)

KUR TEKIEJI ŠALTINELĖ

BLIŪDŽIUVIENĖ Regina

Žemi jie iškieli kalva,
Ana tikrā ī kap galva.
Nu kalvuos viskon matā –
Kas tuoliau, vuo kas žemā.
Virš galvuos jau tiktā dongus.
Kartās kuoks miškelis ronguos.

Jie pavēršius i nuplėka,
Nažinā, kas giliau lėka.
Vondinis i dauba biegs,
Unt viršūnis napasied.
Tudie unt aukštū kalvėkiu
Karts suodības pasilėka.

Ruods, ka skribieli uždietum
Unt pakauši i kintietum,
Viejė, ka tik nanupūstu
I anon, i tava ūstu.
Gal diel tuo munėški suoda
Pakalnie vis staties truoba.
Bėški užvieji jīškuoji,
Al' labiau vondens dabuoj.

Žėna i maži vākā,
Ka i vėršu vundinā,
Kuoc i daug jeguos turietu,
I viršūni natekietu,
I pakalni kuoc puo laša,
I snīngus, i lītu nešas.

Vuo kalvėki, jie na blīns,
Pailga kap cepelins,
Jie išrītus kopra ilga
Plerpsa kap išrauta smėlga,
Pajīškuok, kor anuos galva.
Vuo tada jau lėpk i kalva.
Tik namink unt ūdeguos.
Šonis tāt suoduo suluos,
Ka tu lieksi išsigondis
Pasitorkšt prūdi pas ontis.

Pailga suoduos kalvėki
Raituos kap kuoki upėki.

Taikiesi iš vudins kėlti,
Plakies, lonksties, soka smėlti.
Vuo kap vondinis nuseka,
Nabsurada sava taka.

Tik galvėki kīk pakieli,
Ežera isižiūrieji,
Al' pasīkti nagalieji.
I dabā jau ta galvėki
Stīruo virš suoduos kalvėkis.

Žmuonis špuosīti muokieji.
Aki taikli gal turieji,
Jie ton kalva padalėna
I dvīm vardās pavadėna.
Tāt atskīri kalvuos galva –
Te kap paukštis pasižvalga.
I anuos aukščiausī vīta
Varda īsmeigi kap mīta.

Īsmeigi jau tāt tvirtā,
Ka i šindī dā žinā,
Omžės pats naužmiršā
I kitims vis pasakā.
Nagailieji pagirėma,
Kalnu, matā, pavadėna.
Nuors ton kalna kap kepori
Gali parspjaut atsigolis.

Kāp tēn bova, kāp tēn ne –
Vīnam kūni du narė!
Golbiu kalns i Golbiu suoda.
Kas pirmesnis? Kāp atruoda?
Al' pirmiausė bova paukštis –
Baltaplunksnis, pasišiaušis.
Vuo gal dailė sušukūts,
Vundinū ilgā lingūts.

I tas kalns, i vėsa suoda
Omžiu biegie pasiruoda
Kap iš vudinū išnieres
Ir i kronta atsiriemus.

Medis bova i nulūža.
Vundū žemien jie suslūga,
Uns vis tīk čia pasilėka.
Nieks naklausī, a patėka.

Mas anon dabā užspaudiem,
Net iš pelkiu jau išgaudiem,
I kanalu tīk prikapsziem –
Vondini šiāp tāt suslapstiem.

...Kažkada nu kalna tinsa
Vondinėnis gīvas ginslas.
Vuo šaltenė kap akis
Liūb vis žvelgs moms ī akis.

.....
Nu kalnioka kap nu spronda
Trīs kelukā nusironga.
Jie kelukā, tā gerā,
Al' ka plūst tēn vundinā.
Anū tuoki viršūnėki
Kap ka žmuogū paausėki.

Jie kuoks varms tau prisidailėn,
Gerā gīli pasismailėn.
Nie junti i nie matā -
Keli krovini lašā
Jau ištėška iš skūruos
I rasuos, ilgā rasuos.

Kaiž, a bova kada nuors,
Ka i kalna trīs varmā
Tāt ikonstu kruvinā.
Nu, tuokiū varmū i nie.
Al' kūdie nu kalna biegs,
Kap iš ginlas vis rasuo
I sustuoti navalio
Trīns ginslėkis, vondens pėlnas –
Kuoc nasmarkis, ali elgas.

Keli pakrašti vis plaun,
I pakalni nusigaun.
Nurisnuo i kuoki rava.
Līg prapūln, līg nuved taka,
Dėrvas pakraštie palikt,
Tas saulikie karts išnīkst.
Jie daugiau vundens padūs,
Gali atsirast i prūds.

Trīs kelė i ginslas trīns.
Nieks tū ginslu naištrins.

(Nukelta i 40 p.)

Naužrēši juoki mazga,
Naužkēš arkliū puosnaga.
Ruoduos, kalna kas pakauši
Pragrēnži, vuo gal pragrauzi,
I matīti: unt keliū
Šaltinukā burbuliū.

Tas kelēs kas važinieji,
Šaltinukams vis burbieji:
Tāp kliuksieti čia navalna.
Linsk i žemi, palik kalna.
Gal puo kalnu nagerā,
Jiegu čia pasilikā?
Tik vundū naklausī nieka.
Dīna nakti keliu biega.

Akminoku kīk papluovi,
Arkliū spruduliava kuoji.
Ratā šuokinie kap gīvi.
Vuo jie kartās veži šina,
Arkliams šuonus bada īna.
Kāp užvēlkt aukštīn vēžema,
Musiet, tik arklē tažēna.
Kīk anīms jeguos reikieji,
Kuol ī vēršu užbrazdieji.

Tāp nu kalna trīs kelē
Vis žlegiedava šlapē.
Nieks taisīti namiegēna.
Soka tik šalip vēžema.
Gnībi dērvas gabalioka.
Ruods, ka keliū anūkioka
Par daug metu išaugēna,
Vuo patīs napanaikēna.

.....
Kalni gal vondēns numā?
Nieka žmuogus nažinā.
I matīsi, i žinuosi –
Nu duntū tiktā lig nuosis.
Šnīpštausi a krapštīnīesi –
Visakuo naišsiveiziesi.
Pasakuom juk nagīvensi,
Vondēns tēn napolisemsi.

Šulinē kuol vīta rasi,
Pēnkis šešis dūbis kasi.
Pati žemi tau paruoda:
Šit čia šolini, tēn truoba.
Vuo jie žemis naklausā,
Galva lēnk – apsigavā.

Ont pakauši vondēns jīška –
Vēdur' dērvas ons ištīška.

Kuol šaltēnē kelius prausi,
Mona pretkā dērva rausi.
Na pakalnie, na daubuo,
Na pri pjauni apačiuo.
Dērva pati ruods kilsū –
Jiemi burbuliūt vundū.
Bačka īsmeigi i dūbi –
I vundū par vēršu pūli.

Nauji truoba ka pastati,
Šolini užpīli aki.
Al' vundū nanusilēda,
Napabiega, nasusmega.
Vīta ton ilgā drikēna.
Kartās traktuoriu klompēna,
Jūdava sausruo tas pluots.
Tik nabrasi, najīškuok.
Vuo kūdie? Pats pagalvuok.

Dabā kīmi šulinie
Vondīni vis sieminie.
Kuoc par vēršu i nabieg,
Gilumikie tvirtā sied.
Visad skanus, gīvs i šalts,
Vītuo kap kalti ikalts.
Kuoc unt kalna gīvenā,
Vondēns tīkrā užtekā.

.....
Pats kalniuks i pelki remas,
Paribie trīns akis veras.
Saka, ka čia ežeroka
Akis lēka, naužroka.
Pelkiu žuolis naužlinka,
Kiminā i naužslinka.
Pats veliena apsīkluoji,
Smega žemien i mīguoji.

Pri akiū priēt galiesi,
Tik unt žemis jie stuoviesi.
Anuos jud, karts burbuliū.
Ruods, gelmie kaižkas dūksū.
Brēst aplinkū nabundīk –
Kiminīni dā prarīs.
Tēn veliena baisē pluona.
Kū greičiau pasuk i šuona.

Pri vīnuos sumīniem taka.
Vondēns iš anuos užteka
Laistīt darža, girdīt karvi.
Sīki, susiradēn karti,
Mas, vākā, kuoc rizikavuom,
Anuos gēluma mieravuom.
Kartis gal par trumpa bova,
Ka už dogna naužklova.

Ontra akis tuolieliau,
Mums nu darža nūšaliau.
Vondēns iš anuos nasiemiem,
Vākā akminoku mieti.
Tik vīns kēta napastūmi
Ir i versmi naipūli.

Treti pakelie, pri glūsni,
Kiminū blakstienas šlūsti.
Geruo vītuo atsivieri,
Juk čia pat keluks dulkieji.
Jiegu paršuoksi par rava,
Pasidžiauk – šaltenis tava.
Ka tuoliau nu dērvu bova,
Niekam tāp i naužklova.

Žmuonis anuos keravuojuos,
Mat veliena vis kilnuojuos.
Palingūs:
– Vaje! – Jie par arti priejē.
Varlis tēn veseli kieli,
Rīta vakara kvarksieji.
I vaivuorā mus viliuoji,
Ali rinkti pabijuojuom.

.....
Atmintīs aš atsigieriau.
Iš šalteniu ruods išnieriau.
I skondēn, i skaudē tronkuos,
Kraugīslīem par šērdi ronguos,
Vis minčiū žaibā apsmaigsta.
Tik lig šiuolek mūnī keista,
Ka nie vīna šaltinoka,
Nie tuo gražiuoji pjaunoka
Nieks išsauguot nanuorieji.
A daugiau nauduos turieji,
Ka uždosa uns gelmie
Golbiu kalna tuo versmie?

...paskutēnis mona sudie...

ASELSKIŲ giminės suvažiavimai sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę

Juozas VYŠNIAUSKAS

Žemaičių Aselskių giminės suvažiavimai jau vyksta apie 7 dešimtmečius. Gūdžiais pokario metais tokia giminės susitikimų vieta buvo Grūstė, Sedos parapijos kapinės, kuriose liepos antrojoje pusėje vykdavo Šv. Marijos Magdalenos atlidai. Į juos Vyšniauskai, Aselskiai, Šakiai, Antanavičiai atvykdavo okupacinės rusų valdžios suvaržytų savų ūkelių arkliais, kurie po metų antrų buvo atimti ir perduoti kolūkiams. Po to reikėjo nemažai apsukrumo, pastangų, kad iš sovietinių kolchozų gavus arkliuką nuvyktum į šiuos tradicinius, visai giminei svarbius atlaidus. Negavus arklio, keliauta dviračiais. Sedos parapijoje gyvenantys ateidavo ir pėsčiomis, atvažiuodavo tada jau pradėjusiais kursuoti maršrutiniais autobusais. Antanavičių vaikai, įsikūrę ir įsitvirtinę Telšiuose, pirmieji į šiuos atlaidus pradėjo atvykti susėdę į sunkvežimį. Man buvo įdomu ir malonu, kad jį vairuoja pusbrolis Antanas Antanavičius, su kuriuo bendravome nuo vaikystės.

Po Šv. Mišių, aukotų kapinėse prie koplyčios, visi spiesdavosi gretimame papušinyje, ant vejos pasitiesdami atsivežtas staltieses, ant kurių dėdavo iš namų pasiimtus užkandžius. Prie greitosiomis padengto vaišių stalo apie valandą, dvi giminės bendraudavo, dalindavosi savo džiaugsmiais bei okupantų kontroliuojamo gyvenimo vargais.

Mano tėvams nereikėdavo priminti, kada šie atlaidai vyksta, tai jie visada žinojo, tad be kieno nors paragavimo į juos su vaikais vykdavo tol, kol mama Stefanija Aselskytė-Vyšniauskienė džiaugėsi jai Aukščiausiojo duotu gyvenimu.

Tais metais būdavo ir siauresnio rato giminių susitikimų, apsilankymų. Dar nuosavais ar jau kolūkiui priklausiusiais arkliais, pakinkytais į didelį

Susitikime, kuris vyko Skuode 2001 m. rugpjūčio 11 d., dalyvavęs giminės jaunimas

porinį vežimą, birželio gale didelė Genutės ir Povilo Antanavičių šeimyna atidardėjo žvyrkeliu į Ylakius – į Šv. Petro ir Povilo atlaidus. Tie, kas netilpdavo į ratus, atmindavo dviračiais. Po atlaidų – dar aštuonis kilometrus į Klauseikius – į Stepanijos ir Petro Vyšniauskų sodybą švęsti Petrinių. Mama sode tarp obelių eilių sustatytus stalus apdengė baltomis staltiesėmis, o ant jų sukraudavo savo rankomis pagamintas vaises. Tol, kol vyresnieji vaišindavosi ir šnekučiuodavosi, mes, vietiniai ir atvykusieji paaugliai, pramogaudavome, lenktyniaudavome savais ir svečių dviračiais. Kartą labai išsigandome, kai atsitrenkė vienas į kitą, labai deformavome vieno svečio dviračio priekinį tekinį (ratą). Jį, kaip tik galėjome, ištiesinome tėčio meistarnėje ir kaip niekur nieko padėjome į ankstesnę vietą. Vakarop, su mieliais svečiais atsisveikinus, dviračio savininkas, nieko neįtardamas, savo transporto priemonę lauko keliuku apie pusantro kilometro nusivarė iki vieškelio. O kai ant jo užsėjo važiuoti, priekinis ratas sugniužo. Vėliau sužinojome, kad jis savo dviračio (Nukelta į 42 p.)

Liuda ir Juozas Vyšniauskai su Juozo Vyšniausko teta Rozalija Šakiene jos namuose Sedoje

ratį 30 kilometrų nešė ant pečių – taip pasiekė savo namus. Mums buvo gėda, jautėmės labai prasikaltę, bet tėvai, atrodo, visos teisybės, kas buvo nutikę, taip ir nesužinojo.

Mes, vaikai, užaugę ir sukūrę savo šeimas, automobiliu retsykiais pradėjome nuvykti į Grūstės Šv. Marijos Magdalenos atlaidus, kuriuose susitikdavome ne tik su pusbroliais ir pusseserėmis, bet ir su ištvermingaisiais dėdėmis bei tetomis. Po atlaidų, nori to ar nenori, – pietūs Sedoje su Šakių šeima Genutės Šakytės namuose, kartą – Albino Šakio sodyboje Plinkšėse.

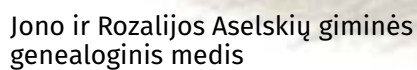
Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, pradėjus grąžinti sovietų okupacinės valdžios nusavintas tėvų žemes, atgimė apirę ryšiai su gimtinėmis, tėviškėmis. Tada kilo mintis, ar nereikėtų pabandyti suorganizuoti Rozalijos Remenytės ir Jono Aselskių šeimos, gyvenusios Nausodės viensėdyje (Rupėkių k., Mažeikių r.), palikuonių suvažiavimą – suburti giminę naujiems ryšiams, kontaktams. Tokiam renginiui tinkamiausia vieta man pasirodė esanti grafo Pliaterio rūmai prie Plinkšių ežero. Jie man tebedarė neblėstantį įspūdį po ten praleistų dviejų mėnesių agronomijos mokslų. Gavęs pritarimą ir visokeriopą paramą iš savo šeimos, skuodiškių brolio Petro, pusbrolių Juozo Šakio ir Plinkšėse gyvenančio Albino Šakio, su žmona Liuda ir savo dukromis tapau pirmojo Aselskių giminės suvažiavimo organizatoriumi. Giminių susibūrimas vyko Šv. Marijos Magdalenos atlaidų Grūstėje išvakarėse – 1993 m. liepos 24 dieną. Tą kartą vaišės buvo suneštinės, kas ką turėjo, kokios kieno buvo išgalės, tą ir atsivežė. Kažkuris iš Antanavičių visus tada nudžiugino gausiu pomidorų ir kitų šiltnamyje užaugintų daržovių derliumi. Buvo ir kažkieno atvežta statinaitė alaus. Naktį praleidome taip, kaip kad ją leisdavo į kolūkius talkininkauti atvežti studentai – miegojome ant grindų patiestų čiužinių. Kitą dieną išvykome į Grūstėje vykčius atlaidus.

Pirmajame giminės suvažiavime vyresniajai kartai atstovavo Rozalija Aselskytė-Šakienė, Aselsklienė Jonienė, Vladas Aselskis su žmona Rozalija. Šis suvažiavimas iš vėliau vykusių išsiskyrė dar ir tuo, kad jis nebuvo pradėtas Šv. Mišiomis, nes antrąją mūsų susibūrimo dieną visi buvome kviečiami į Grūstę, kur vyko jau minėti Šv. Marijos Magdalenos atlaidus.

Kitų Aselskių giminės suvažiavimų detaliau neaprašinėsiu. Juos savo giminėje esame išsamiai aprašę. Šiuose susibūrimuose nebesitenkinome suneštinėmis vaišėmis. Tai rodė, kad visų gyvenimas pastebimai gerėja – vis labiau norėjosi didesnių patogumų, gal net prabangos. Juos organizuodavo ankstesniame suvažiavime išrinkti asmenys.

Antrasis suvažiavimas vyko kaimo sodyboje prie Platelių ežero, trečiasis – sodyboje prie Mažeikių (dalyvių skaičiumi tai buvo gausiausias susibūrimas – jame dalyvavo 130 giminaičių). Trečiojo suvažiavimo rengėjai jo scenarijų buvo parašę žemaitiškai ir renginyje vyravo žemaitiška dvasia. Ketvirtasis buvo suorganizuotas Aleksandrijoje, penktasis ir šeštasis – Loubuos veinėmie, kuris yra Luobos kaime, beveik šalia Grūstės, kurios kapinėse amžinajam

(Nukelta į 44 p.)

poilsiu yra atgulusi beveik visa vyresnioji Aselskių giminės karta. Minėtame Luobos kaime gimė ir užaugo mūsų močiutė ir promočiutė (babūnelė) Rozalija Remenytė-Aselskienė. Žemėlapiuose vis dar tebėra pažymėtas Luobos kaimo šiaurinėje pusėje esantis Remenių miškas.

Mūsų giminaičiai ir vėlesniais metais nesitenkino didžiaisiais suvažiavimais (giminių susitikimais). Būta ir mažesnių tarp dviejų ar kelių giminės šakų. 1997 m. rugsėjo 13 d. dideliu autobusu buvo surengta Šakių, Aselskių (Vlado) ir Vyšniauskų vienos dienos bendra išvyka į Šiluvą, ten vyksančius atlaidus, ir į Kryžių kalną. Šiluvoje pašventinome atsivežtą ažuolinį minėtų asmenų kryžių, kurį pastatėme Kryžių kalne. Grįždami namo Papilės miestelyje kartu papietavome.

2001 m. rugpjūčio 11 d. Skuode įvyko Aselskių (Stefanijos Vyšniauskienės ir Rozalijos Šakienės) vaikų šeimų susitikimas su jų šeimų vaikais. Ta proga lankytasi tų giminaičių, kurie gyvena Skuode, namuose, o vėliau bendroms

vaisėms susėsta prie didelio stalo vietos kavinėje.

Iki to laiko, kol didžioji dalis giminaičių gyveno kaime ir vertėsi ūkiškai, kol Lietuva nebuvo tapusi Europos Sąjungos nare, gausiai dalyvavome mirusių giminaičių laidotuvėse, nuoširdžiai už jų sielas meldami bei giedodami Žemaičių Kalvarijos kalnus.

Pasitaikydavo visų giminės šakų atstovų sutikti ir tradiciškai rengiamose giminaičių kaimiškose vestuvėse, kuriose būdavo ir piršlys ir jo „korimo“ atrakcija.

Būta ir pavienių lankymų bei apsilankymų, vykusių be išankstinio parspėjimo ar kvietimo. Važiuodami per Sedą, visada stengėmės nors trumpam užsukti aplankyti Genutę Šakytę ir jos mamą–mūsų ilgaamžę tetą. Kartą pirmaisiais mano vedybinio gyvenimo metais ji netikėtai, nelauktai viena atvyko į Klauseikius, kuriuose iš pradžių mes gyvenome, mano žmonos Liudos pasiteiravo, kaip jai sekasi, kaip ji čia jaučiasi, ar aš jos neskriaudžiu. Sedoje neaplenkdavome ir Razytės Jančiauskienės

Aselskių giminės suvažiavimo dalyviai 1997 m. rugsėjo 13 d. Kryžių kalne

namų. Kiek retesni svečiai būdavome pas Telšiuose gyvenusius Antanavičius ir Antanavičiūtes. Nepamirštami liko Povilo Antanavičiaus apsilankymai. Paminėsiu vieną, net mus sunerimti privertusių:

Tada mes dar gyvenome kaime – tėvų namuose. Vieną pavakarę žiūrime ir negalime patikėti: į kiemą burgzdamas ir beveik laužydamas medžių šakas įsuka statybinis autokranas su ilga strėle. Nesumojame, kas galėjo atsitikti ir kaip tokia sunkenybė laukų keliuku iki mūsų atjudėjo... Atsitokėjome tik tada, kai iš kabinos išsiropštė pusbrolis Povilas. Jis, matydamas mus nustebusius, paaiškino, kad buvo išsiųstas padirbėti į Skuodo statybas, o grįždamas į Telšius sumanęs mus aplankyti.

Aš pats, su įvairiais reikalais buvodamas Vilniuje, ne kartą nors trumpam stengdavausi užbėgti susitikti su trimis Jono Aselskio dukromis, bet vis nesėkmingai – jos būdavo tai darbe, tai išvykusios. Kaip joms sekasi gyventi, sužinodavau Nevarėnuose, apsilankęs pas jų vyriausiąją seserį Aldoną.

Pamokantis pavyzdys buvo dėdė Vladas

Aselskis. Jis ne tik žodžiais vis primindavo, kad būtina gimniautis, bet ir pats ne kartą yra pasibeldęs į mūsų buto duris Skuode, tuo maloniai nustebindamas ir nudžiugindamas. Atvykdamas ne tuščiomis, o su pusmaišiu obuolių iš savo sodo ar kitomis kaimiškų gėrybių dovanomis. Paaškindavo, kad atvažiavo pasižiūrėti, sužinoti, kaip gyvena jo sesers sūnus. Lankydavau ir aš jį, jo šeimą. Dažniausiai be jokios progos užsukdavau pasilabinti, persimesti vienu kitu žodžiu, pajuokauti, pašmaikštauti. Kartą, jau paskesniais jo gyvenimo metais atvažiavęs, dienos ramybe apgaubtuose namuose radau jį vieną labai kietai įmigusį. Kitų namiškių nesimatė (gal kur sodyboje tolėliau darbavosi ar buvo kur trumpam išėję). Nebeišmaniau ką daryti (jei jį bandysiu koku nors būdu pažadinti, gali labai išsigąsti). Ilgai svarstęs, mindžikavęs, tą kartą išėjau nesusitikęs ir nepasikalbėjęs su juo. Po kiek laiko apie tai aš jam prasitariau ir buvau subartas, paprašytas, kad daugiau taip niekada nebedaryčiau...

Aselskių giminės Vyšniauskų šaka.

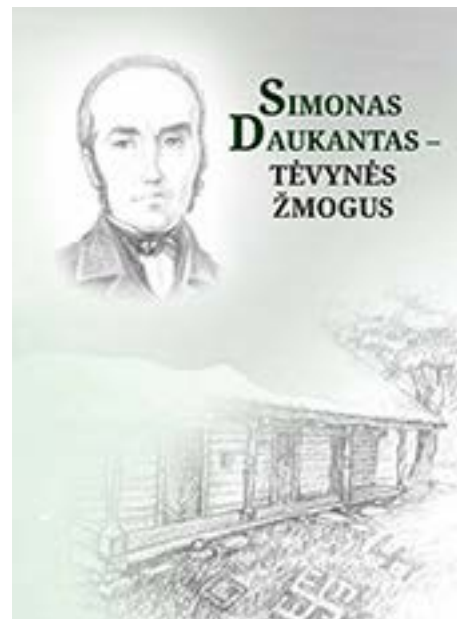
Publikacijoje panaudotos nuotraukos – iš Juozo Vyšniausko asmeninio albumo

Daukantinės Žemaitijoje

Adelė DAUKANTAITĖ

Idėja organizuoti Daukantinių renginius Žemaitijoje gimė po to, kai Plungės Simono Daukanto bibliofilų klubo pirmininkas Gintautas Černeckis prieš keletą metų sumanė, jog S. Daukanto 230-ųjų gimimo metinių proga reikėtų suorganizuoti literatūrinį konkursą „Simonas Daukantas – Tėvynės Žmogus“. Vienas lauke – ne karys, tad jis mintimis pasidalino su manimi, o aš – su Plungės literatų klubo „Vingiorykštė“ nariais ir Plungės miesto vyresniąja bibliotekininke Ingrida Jonuškiene. Sumanymui visi, į kuriuos kreipiausi, pritarė.

Kibome į darbus: konkurso nuostatai, skelbimai, informacijos sklaida... Kartu su Ingrida Jonuškiene parašėme ir pateikėme paraišką Plungės rajono savivaldybei dėl projekto finansavimo. Lėšų jam nebuvo skirta. Mūsų projektas ir tai, kad S. Daukantas yra susijęs su Plungės rajonu – mokėsi Žemaičių Kalvarijos gimnazijoje, kad tada artėjo svarbi jo gyvenimo sukaktis, konkurso komisijai neatrodė aktualu. Apie S. Daukantą šiandien nedaug ką rasime ir ugdymo įstaigų mokymo programose. O juk medis, atsisakęs savo šaknų, pasmerktas myriop. Manau, kad žmonės, sėdintys valdiškuose krėsluose, užmiršę istoriją, ją rašiusius žmones, gal to kartais ir nesuvokdami, naikina savo pačių, savo šalies savitumą, unikalumą, tautos dvasią, jos išlikimo garantą. Kas mes – be pagarbos gyvajai kultūrai, paveldui? Esu įsitikinusi, kad niekas, globalus produktas ir tiek, minia, masė be tautinio cemento, kuriuo statomi tautos namai, kuriuo siuvamas tautos mentalinis rūbas? Bet ne

Knygos „Simonas Daukantas – Tėvynės žmogus“ (Kaunas, 2025) viršelis

visi mes tokie, ne visi, susisidūrę su kliūtimis, pasiduodame. Konkursą organizavome savo pačių lėšomis, prisidedami savo darbu bei energija.

Konkurse dalyvavo kūrėjai daugiau negu iš 30 Lietuvos miestų. Kūrinių sulaukėme ir iš Vokietijos, Norvegijos. Apie mūsų organizuojamą konkursą buvo rašoma ir JAV leidžiamo laikraščio „Draugas“ kultūros priede, net nuotrauką iš Palangoje vykusią Daukantinių renginio

Daukantinių, vykusių Plungės miesto bibliotekoje 2025 m. spalio 26 d., organizatoriai, svečiai, kiti dalyviai

ten paskelbė. Džiaugėmės su-
laukę net keturiolikos moks-
leivių darbų iš Briuselio II
Europos mokyklos (už tai itin
dėkojame lietuvių kalbos mo-
kytojai Audronei Anulienei).
Taigi, kai kas čia pat, Plungėje,
mūsų neišgirdo, bet iš Briuse-
lio į mūsų kvietimą atsiliepė...

Norint išleisti bet kokią,
kad ir nedidelę knygą, reikia
lėšų. Mes jų neturėjome, bet
į valias turėjome žemaitiško
naravo, tad po dviejų metų,
2025-aisiais, išleidome kon-
kursinių darbų knygą-almana-
chą „Simonas Daukantas – Tė-
vynės Žmogus“. Kas finansavo
jos leidybą? Mes patys – dau-
kantiečiai ir vingiorykštiečiai:
Gintautas Černeckis, Adelė
Daukantaitė, Daiva Rudelytė,
Irena Stražinskaitė-Glinskienė,
Gertrūda Poškienė, Lina Maci-
jauskienė. Knygą spaudai padė-
jo parengti jau minėta Plungės
miesto vyresnioji biblioteki-
ninkė Ingrida Jonuškienė, kuri
rūpinosi ir pirmuoju šio leidi-
nio pristatymu bibliotekoje.

Mes, knygos sumanytojai
ir leidėjai, esame didžiai dė-
kingi nuostabiai Platelių Lie-
pijų mokyklos muzikos moky-
tojai, dainų kūrėjai ir atlikėjai
Dianai Paulauskienei už mu-

Daukantinių renginio, vykusio Papilėje (Akmenės r.), akimirka

zikinę dovaną, bardui Rimui Liorančiui už mūsų Daukantinių kelionę
po Žemaitiją, papuošiant ją muzikiniais kūriniais. Dėkingi ir dailininkui,
Plungės krašto sūnui Domui Kazragiui už padovanotus knygai skirtus
grafikos kūrinius. Jų – net 23. Knygai viršelį sukūrė nuostabi dailininkė
Agnė Dragūnaitė iš Šventosios. Dėkojame ir bibliofilui Rimantui Bendo-
riui už Daukantinių organizavimą kartu su jo kolekcinių knygų parodo-
mis (Daukantinių renginiai Žemaitijoje iš pradžių buvo organizuojami
mūsų pačių iniciatyva, o vėliau – ir R. Bendoriaus, t. y. kartu su mūsų
knygos pristatymais keliavo ir jo kolekcijos parodos).

Renginiai prasidėjo Plungės miesto bibliotekoje. Spalio 28-ąją, Simo-
no Daukanto gimimo dieną, šventėme Papilėje. Dėkojame Papilėje vei-
kiančio Simono Daukanto memorialinio muziejaus darbuotojams, bar-
dai Kęstučiui Krenciui už gražius šventės akcentus. Sekanti kelionė buvo
į Palangos miesto biblioteką, nes daug palangiškių literatų klubo „Takai
per kopas“ narių atsiliepė į kvietimą dalyvauti konkurse. Varnių TAU
kvietimu Daukantinės pasiekė ir Varnius. Ten džiaugėmės renginyje da-
lyvavusiu gausiu būriu studentų, gerb. kanauninko Andriejaus Sabaliaus-
ko palaiminimo žodžiu ir dovanomis, kurios visus metus mums primena
laiką... Plungės Varkalių bibliotekoje taip pat vyko gražus Daukantinių
pasibuvimas. Jame dalyvavo ir jau minėtas dailininkas D. Kazragis, iš ku-

(Nukelta į 48 p.)

Iš kairės: daukantinių renginių organizatoriai, svečiai, kiti dalyviai (iš kairės): Palangoje ir Papilėje

Iš kairės: Daukantinių organizatoriai, svečiai, kiti dalyviai Rietave ir Skuode

rio gavau nuostabią dovaną – jo sukurta paveikslą. Konkurse dalyvavo ir Rietavo kūrėjai, pakvietę į ten vykusias knygos sutiktuves Rietavo TAU studentus.

Jau įžengus į 2026-uosius metus Daukantinės vyko Skuodo bibliotekoje kartu su profesoriaus Alberto Gursko kaligrafijos paroda. Renginį, kuriame dalyvavo ir pats A. Gurskas, organizavo R. Bendorius. Tikiu, jog čia užsimezgusi mūsų draugystė su profesorium tęsis ir ateityje. Skuodo bibliotekos darbuotojai į Daukantines buvo pakvietę ir moksleiviją, mokytojus. Džiaugėmės galėdami jaunajai kartai apie S. Daukantą kalbėti poezijos kalba.

Daukantinės pasiekė ir Mažeikius, Telšius, Jurbarką, o paskutinis, dvilyktasis, Daukantinių renginys vyko Lenkimų seniūnijos miestelyje veikiančioje Lenkimų bibliotekoje, ten, kur Kalviai, kur S. Dau-

Iš kairės: Daukantinių renginių organizatoriai, svečiai, kiti dalyviai Jurbarko ir susitikime su Plungės TAU lankytojais

kanto klėtelė, kur ošia senosios vinkšnos, auga nuostabus ąžuolynas. Esame dėkingi Lenkimų bibliotekininkei Gražinai Daukantienei už suorganizuotą puikų renginį, bendruomenės pirmininkui Romualdui Tumai – už ekskursiją, kartu aplankytą S. Daukanto mamos kapą, S. Daukanto klėtelę, o muzikei Romenai Zabielienei – už muzikinę dovaną.

Visuose knygos pristatymuose, susitikimuose su skaitytojais dalyvavo ir savo kūrinius skaitė knygos bendraautorai – konkurso dalyviai, o G. Černeckis – pranešimą „Respublika pagal Simoną Daukantą“.

Savo poezijos knygoje „Myliu“ išspausdintame eilėraštyje, skirtame Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, rašau, jog „Eina žmonės, giedodami kalnus – taip malda įauga į žemę...“ Ar ne taip žodis įauga į žmogų? Tik jį sakant, tik jį kartojant...

Nuo viršaus: Daukantinių organizatoriai, svečiai, kiti dalyviai Telšiuose ir Mažeikiuose

Kad šaknys augtų, joms reikia saulės ir lietaus, joms reikia meilės... Mes tikime, jog Daukantinės gali tapti gražia tradicija. Džiaugiamės, jog Romualdo Tumos ir Lenkimų kultūros centro, bendruomenės dėka gyvenimas Kalviuose atgyja.

Daukantinių organizatoriai, svečiai, kiti dalyviai Varkalių bibliotekoje (Plungės r.)

Nuotraukos – iš Adelės Daukantaitės asmeninio albumo

Iškilaus muziko Michelio Hofmeklerio gyvenimo istorija, meilės ryšiu susijusi su Palanga

Mindaugas SURBLYS

Archyvuose aptinkami dokumentai dažnai sudaro galimybę iš naujo pažvelgti ne tik į istorinius įvykius, bet ir į žmonių likimus. Vartant tokius dokumentus atsiskleidė ir jautri meilė bei muzika persmelkta istorija apie vieną ryškiausių tarpukario smuiko virtuozų – Michelį (Moišę) Hofmeklerį. Palanga jo gyvenime buvo kur kas daugiau negu vasaros kurortas ar koncertų stotelė. Čia jis ne tik grojo ir dalijosi savo talentu su publika, bet ir išgyveno svarbias asmenines patirtis, sutiko pirmąją savo gyvenimo meilę, čia mezgėsi jausmai, lydimi muzikos, jaunystės ir vilčių. Palanga – vieta, kur įsiplieskė jo pirmoji didžioji meilė, vėliau tapo ir jo išsiskyrimo su mylimąja liudininke.

Paliko ryškų pėdsaką Lietuvos muzikiniame gyvenime

Tarpukariu populiariojo brolių Hofmeklerių ansamblio ir „Metropolio“ orkestro vadovas Michelis (Moišė) Hofmekleris gimė 1898 m. rugsėjo 20 d. Vilniuje. Jo tėvas Morduchas (Motel) Hofmekleris (~1870–1943), Ašmenos kantoriaus sūnus, buvo baigęs Vilniaus imperatoriškosios muzikos draugijos mokyklą, o mama Jentė Hofmeklerienė (~1875–1944) rūpinosi gausia šeima. Michelis koncertuodavo kartu su broliais Leiba (1900–1944), Danieliumi (1903–1973) ir Ruvimu (1905–1994), tačiau plačiausiai žinomas Lietuvos muzikiniame gyvenime tapo būtent Michelis ir Leiba Hofmekleriai.

M. Hofmeklerį muzikos nuo mažens mokė tėvas, o 1911–1915 m. Michelis žinias gilino pas

(Nukelta į 50 p.)

Michelis Hofmekleris Kaune 1922 metais. Fotografas nežinomas. Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus nuotrauka

žymų smuikininką Ilją Malkiną, kurio mokiniu buvo ir pasaulinio garso virtuožas Jaša Heifecas (1901–1987). Kartu su Hofmeklerių šeimos ansambliu Michelis atlikdavo pramoginę muziką Vilniuje ir Suvalkuose. Lenkams užėmus Vilnių, persikėlė gyventi į Kauną, ten baigė Kauno konservatoriją ir aktyviai įsitraukė į Lietuvos muzikinį gyvenimą.

Didelė M. Hofmeklerio muzikinės veiklos dalis buvo susijusi su Lietuvos radijo istorija.

Kauno radiofonas savo laidas pradėjo transliuoti 1926 m. birželio 12 d., o jau liepos 1 d., kaip rašė to meto spauda, „Hofmeklerio vedamas 7 žmonių orkestras paskleidė mūsų radijo bangomis pirmąją muzikos koncertą. Ir pradėjo siausti Lietuvoje nauja epidemi-

ja – radijo karštiligė. Radijo antenos ėmė dygti viena po kitos.“¹ M. Hofmekleris nemokamai parengė pirmuosius keturis per radiją transliuotus koncertus.

Ryškų pėdsaką Lietuvos muzikos istorijoje paliko ir jo brolis Leiba Hofmekleris. Nuo 1921 m. jis dirbo Valstybės operos teatre, koncertuodavo su pasaulinio garso atlikėjais, tarp jų Fiodoru Šaliapinu ir Davidu Oistrachu. Leiba prisidėjo prie Vinco Kudirkos simfoninio orkestro įsteigimo, dirigavo Kauno ir Vilniaus radiofono orkestrams, o jam vadovaujant padaryti muzikiniai įrašai su Kipru Petrausku ir Elena Kardeliene tapo reikšminga Lietuvos muzikinio paveldo dalimi.

Tarpukariu M. Hofmeklerio vadovaujami kolektyvai pelnė profesionaliausių ir labiausiai vertinamų Kauno estrados instrumentininkų vardą. Michelis sklandžiai kalbėjo lietuviškai, skatino lietuvių autorius kurti pramoginę muziką, atliko Juozo Pakalnio, Emeriko Gailevičiaus, Juozo Tallat-Kelpšos, Stasio Šimkaus ir Juozo Gruodžio kūrinius, aranžavo nemažai lietuvių bei užsienio kompozitorių kūrinių ir įrašė daugybę plokštelių su populiariais mažosios scenos atlikėjais.

1920–1941 m. M. Hofmekleris su savo įkurtu ansambliu ir orkestrais atliko paties instrumentuotą lietuvių pramoginę muziką svarbiausiose to meto Lietuvos koncertų ir pramogų erdvėse. Kaune jis grojo „Konrado“ kavinėje, restoranuose „Metropolis“ ir „Versalis“, Karo muziejuje bei Kauno radiofone, o Palangoje – Kurhauze ir populiariose kurorto kavinėse „Jūratė“ bei „Grand“.

Apie M. Hofmeklerio populiarumą Palangoje liudija išlikusi 1929 m. kavinės „Grand“ reklama.

Iš kairės: kavinė „Grand“ Palangoje, kurioje XX a. 3–4 deš. grodavo Hofmeklerių ansamblis. 1929 m. Nuotrauka iš Ernos Žukauskienės albumo; ta pati Palangos kavinė „Grand“. Nuotrauka iš „Lietuva senose fotografijose“. Fotografai nežinomi

Kavinės „Grand“ reklama iš leidinio „Palangos jūros maudyklės. Lietuvos gydymo ir poilsio vasaros kurortas“. 1929 m.

Joje lietuvių ir vokiečių kalbomis pristatomos kavinėje teikiamos paslaugos, pramogos bei informuojama, kad čia koncertuoja M. Hofmeklerio vadovaujamas orkestras. Toks akcentas reklamoje rodo, kad muzikanto vardas jau buvo tapęs savotišku kokybės ženklu ir vienu iš būdų pritraukti kurorto svečius. Kavinė „Grand“, priklausiusi Ovsiejui Fri-

Metropolio orkestras (pirmas iš dešinės stovi orkestro vadovas M. Hofmekleris). XX a. 4 deš. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Natty Hofmekler asmeninio archyvo

dmanui, kuris tame pačiame pastate buvo įkūręs ir pensionatą, veikė J. Simpsono gatvėje (tuometinis adresas – J. Simpsono g. 13, Palanga), maždaug toje vietoje, kur dabar stovi viešbutis „Žilvinas“. Tarpukario Palangoje gyva muzika buvo neatsiejama vasaros sezono dalis, o Hofmeklerio orkestras, vasaromis koncertavęs kavinėje „Grand“, buvo vienas laukiamiausių ir labiausiai vertinamų muzikinių kolektyvų kurorte.

Su „Metropolio“ orkestru, dar vadintu „Hofmeklerbandu“, koncertuodavo žymūs tarpukario atlikėjai Danielius Dolskis, Antanas Dvarionas, Antanas Šabaniauskas, Stepas Graužinis, Jonas Byra su kvartetu bei iš užsienio į gastroles atvykę dainininkai.

Orkestro meistriškumą liudija iki šių dienų išlikusios gramofono plokštelės. Pirmuosius įrašus Hofmekleriai padarė 1924 m. Kaune, ten atvykus įrašų bendrovės „Odeon“ atstovams. Tarp įrašytų kūrinių buvo ir paties M. Hofmeklerio kompozicijos „Lakštingalė“ bei „Plaukia sau laivelis“. Vėliau,

(Nukelta į 52 p.)

Nuotraukose (iš kairės): smuikininkas Michelis Hofmekleris (viduryje), operos solistė Marija Lipčienė (kairėje) ir neatpažinta moteris Palangoje. 1937 m. Nuotraukos iš Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus. Fotografas nežinomas

Kauno geto orkestro nariai Michelis Hofmekleris, Borisas Stupelis, Šmaja Stupelis (žuvo Dachau). Už jų – trylikametis smuikininkas Yankale. Fotografas nežinomas. Yad Vašem archyvo nuotrauka

Buvusios koncentracijos stovyklos orkestro dirigentas Michelis Hofmekleris Miunchene surengė koncertą JAV kareiviams. Fotografas nežinomas. JAV Holokausto memorialinio muziejaus nuotrauka

1928 m. Berlyne ir 1931 m. Kaune, „Metropolio“ orkestras įrašė plokštelėse įrašė nemažai naujų kūrinių, kurie dažnai skambėdavo Kauno radiofono eteryje. Jose buvo įrašyta lietuvių liaudies šokių muzika, „Prezidento maršas“, siuitos „Tėvynės garsai“ ir „Čigonų stovykloje“, „Karininkų fokstrotas“, valsas „Valkatų karalius“, tango „Kodėl mane tu apgavai“ ir kt.

1926–1940 m. M. Hofmeklerio vadovaujami ansambliai į gramofono plokšteles įrašė apie 120 muzikos kūrinių. Už reikšmingą meninę veiklą ir

nuopelnus Lietuvos muzikinei kultūrai 1932 m. Michelis Hofmekleris buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordinu, kurį jam įteikė Prezidentas Antanas Smetona.

Antrojo pasaulinio karo metais M. Hofmekleris kalėjo Kauno gete ir Dachau koncentracijos stovykloje Vokietijoje. Kauno gete jis kartu su Danieliumi Pomerancu buvo subūręs apie 40 muzikantų orkestrą ir rengdavo koncertus. Karo metais jo šeima palietė skaudi netektis – 1941 m. birželio mėnesį Kaune hitlerininkai nužudė Michelio brolių, pianistą ir dirigentą Leibą. Po karo M. Hofmekleris 1949–1955 m. gyveno Izraelyje, koncertuodavo Jeruzalės radijuje ir vadovavo orkestrui „King David“. 1955 m. apsigyveno Miunchene (Vokietija), ten tęsė muzikinę veiklą ir gyveno iki savo mirties 1965 metais.

Po 100 metų archyvai atskleidė nutylėtą Michelio Hofmeklerio meilės istoriją

Palangos žydų metrikų knygose išlikę įrašai pateikia svarbius kurorte gyvenusių žydų biografinius duomenis. Jie atveria ir labai asmenišką Michelio Hofmekleris gyvenimo puslapį. Pavyko aptikti santuokos įrašą, kuris liudija, kad 1926 m. rugpjūčio 3d. Palangos sinagogoje kapelmeisteris Michelis Hofmekleris susituokė su palangiške žydaite Beile Berta Fridmanaitė². Nuotakos tėvai buvo palangiškiai Preidė Fridmanas ir Eta Lėja Fridmanienė. Simboliška, kad šiemet sukanka lygiai 100 metų nuo šios santuokos. Taigi, praėjus 100 metų nuo to įvykio, archyviniai dokumentai atveria tokius šio iškilaus muzikos gyvenimo faktus, apie kuriuos iki šiol beveik nieko nežinojome. Tarpukario spaudoje ir išlikusiuose jo bendraamžių prisiminimuose dažniausiai rašoma apie jo muzikinę veiklą, koncertus, kūrybinius pasiekimus, pripažinimą visuomenėje, o apie šeimyninį gyvenimą informacijos nepateikia.

Palangos žydų metrikų knyga liudija ir kitą šios istorijos dalį. Knygoje rastas vienas įrašas rodo, kad 1937 m. sausio 10 d. Palangoje Michelio Hofmeklerio ir Beilės Bertos Fridmanaitės-Hofmeklerienės santuoka buvo oficialiai nutraukta³. Jų bendras gyvenimo kelias baigėsi toje pačioje Palangos sinagogoje, kurioje daugiau negu

Elės Nr. 39813	Pavardė Hofmekleris	Paso blanko Nr. 1236233
Gyvena- moji vieta:	Valsčius Kaunas	
Gimimo diena arba amžius:	1898	
Gimimo vieta:	Apskritis Vilnius	
		
Asmens žymės: Ūgis: Plaukai: Akys: Vaidas: Darbas: Kapelmistras Tautybė: Jėvė Tikyba:		

Forma Nr. 63		
Elės Nr. 2219	Pavardė Hofmeklerienė-Fridmanaitė	Paso blanko Nr. 1532495
Gyvena- moji vieta:	Vardas Beilė /Berta/, Preido d.	
Gyvena- moji vieta:	Valsčius Kaunas	
Gimimo diena arba amžius:	1902-VII-21 d.	
Gimimo vieta:	Apskritis Kretingos	
Gimimo vieta:	Valsčius Palangos m.	
		
Asmens žymės: Ūgis: vid. Plaukai: tams. Akys: pilkos Vaidas: apv. Užsakovas: Šeim. Tautybė: Žydų Tikyba: Judėjų		

Iš kairės: Michelio Hofmeklerio asmens paso kortelė. 1924 m.; palangiškės Beilės Bertos Fridmanaitės-Hofmeklerienės asmens paso kortelė. 1934 m. Paso kortelių nuotraukos iš Kauno regioninio valstybės archyvo

prieš dešimtį metų buvo prasidėjęs. Tą faktą žydų metrikų knygoje užfiksavo Palangos rabinas Mendelis Kacas. Netrukus po skyrybų, t. y. tų pačių metų balandžio mėnesį, B. B. Fridmanaitė-Hofmeklerienė Palangoje antrą kartą išteikė už iš Jurbarko kilusio provizoriaus Grigoro Zundelovičiaus.⁴

Šie archyviniai dokumentai primena, kad už garsių vardų, koncertų ir visuomeninio pripažinimo slypi žmogiškos istorijos – pažintys, meilė, viltys ir sudėtingi gyvenimo sprendimai. Gyvendami santuokoje M. Hofmekleris ir B. B. Fridmanaitė vaikų nesusilaukė.

Po skyrybų M. Hofmekleris taip pat vedė antrą kartą ir susilaukė palikuonių. Jie dabar gyvena Izraelyje ir saugo savo tėvų atminimą.

Daugiau unikalių ir iki šiol dar nežinotų buvusių kurorto žydų istorijų, gyvenimo faktų galite rasti šiuose Palangos žydų bendruomenės socialiniuose tinkluose:

* Facebook (www.facebook.com/palangoszydubendruomene);

* Instagram (www.instagram.com/palangoszydubendruomene).

IŠNAŠOS:

¹ Melnikas, Leonidas „Lietuvos žydų muzikinis paveldas (XIX a. pabaiga – XX a. I pusė)“, *Lietuvos muzikologija*, t. 7. 2006, p. 88.

² Palangos žydų bendruomenės santuokos ir ištuokos metrikų aktų knyga, 1925–1939. LCVA, f. 1817, ap. 1, b. 208.

³ *Ten pat.*

⁴ *Ten pat.*

Grafų Tiškevičių rūmų ir šiaurinės terasos fragmentas. XX a. pr. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Penktasis tarptautinis nematerialaus kultūros paveldo festivalis „LAUKSNOS“

Liepos 8–12 dienomis Klaipėdoje vyko nuo 2017-ųjų kas du metai organizuojamas tarptautinis nematerialaus kultūros paveldo festivalis „Lauksnos“ (šiomet jau penktasis), sutraukęs daugybę tradicinės kultūros specialistų, puoselėtojų, populiariųjų, gerbėjų ne tik iš visų Lietuvos etnografinių regionų, bet ir iš užsienio šalių – Argentinos, Graikijos, Ispanijos, Italijos, Japonijos, Latvijos, Paragvajaus, Sakartvelo, Ukrainos. Visi renginiai buvo nemokami. Festivalį finansiškai rėmė Klaipėdos miesto savivaldybė ir Lietuvos kultūros taryba. Nuo 2019 m. „Lauksnas“ globoja Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija

Reklamuodami festivalį jį organizavęs Klaipėdos etnokultūros centras pirmiausiai paaiškino žodžio „lauksnos“ reikšmę. Tai prūsiškas žodis, reiškiantis „žvaigždes“, „šviesas“. Taigi, kaip jis šį kartą švietė, kaip įvairių pasaulio šalių nematerialiųjų kultūros paveldą „Lauksnos“ pristatė?

Šiomet, kaip ir ankstesniais metais, jo dalyviai buvo kviečiami nematerialiųjų paveldą pažinti įvairiomis formomis, t. y. ne tik per muziką, šokį, folklorą, bet ir per liaudies meną. Festivalio metu vyko koncertai, teatro pasirodymai, kūrybinės dirbtuvės, parodos, diskusijos, amatų pristatymai, amatų mugė. Daug dėmesio skirta toms tradicijoms, objektams, kurie yra įtraukti į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos reglamentuojamus sąrašus bei į Nacionalinį nematerialaus kultūros paveldo sąvadą.

Pirmąją festivalio dieną (liepos 8-ąją), Mažosios Lietuvos vėliavos dieną, Klaipėdos piliavietėje vyko Mažosios Lietuvos vėliavos pakėlimo ceremonija, kino teatre „Arlekinas“ – „Lauksnų“ kino vakaras.

Liepos 9-ąją Klaipėdos etnokultūros centre dalyviai turėjo galimybę susipažinti su šiaudinių sodų rišimo tradicija, buvo atidaryta Lietuvos ir Latvijos paroda „Šiaudo švytėjimas“. Japonai (Honminoshi popieriaus gamybos tradicijos išsaugojimo asocia-

Festivalio „Lauksnos“ reklaminio plakato fragmentas

cija) pristatė Washi tradicinį japonų rankų darbo popierių, o Latvijos Lyvanų stiklo ir amatų centras supažindino su Lyvanuose puoselėjamais stiklo pūtimo amatais. Nuo 19 val. Klaipėdos pilies bokšte vyko sutartinių vakaras „Sutartinių sodas“. Koncertavo Lietuvos folkloro kolektyvai „Čiulbutė“, „Esė“ (abu iš Ignalinos), „Rags“ (Pasvalys), „Saulalė“ (Biržai), „Alsūnė“ (Moletai), „Raskila“ (Panevėžys), „Trys keturiose“, „Ratilio“ (Vilnius). Vakaro metu tame pačiame bokšte koncertavo, tradicinį lietuvių kankliavimą pristatė Lietuvos kanklininkai, Kanklių haiku atliko Yuko Yamasaki, Žemynos kanklių grupė bei Kristijonas Lučinskas.

Liepos 10–11 dienomis Teatro aikštėje šurmuliavo Tradicinių amatų miestelis, ten pat veikė atviros amatų dirbtuvės. Čia ukrainiečiai demonstravo pysanką (margučių dekoravimo tradiciją ir meną), latviai – puzuri (šiaudinių sodų rišimo tradiciją). Pavakary vyko edukacijos: „Vėtrungės uodega“ (apie Kuršių marių burvalčių vėtrunges), „Verbų rišimo tradicija Vilniaus krašte“, „Mažosios Lietuvos delmonai“ „Šiaudinių sodų tradicija Lietuvoje“.

Pavakary festivalio dalyviai sugužėjo į Klaipėdos „Meno kiemą“ (Daržų g. 10). Čia, festivalio Mažojoje scenoje, buvo pristatomas Lietuvos ir Latvijos nematerialusis kultūros paveldas. Latviai (Skanumājās muzikanti, Ziemeļmala) demonstravo muzikavimo akordinėmis, melodinėmis citromis ir Ievinš tipo diatonine armonika tradicijas. Samylų senoliai ir vaikaičiai iš Lietuvos parodė programą „Dainos iš marių dugno“, reprezentuojančią Kau-

no rajono kaimų dainavimo tradiciją. Daiva ir Evaldas Vyčiniai įtaigiai pristatė muzikavimo cimbolais tradiciją Ignalinos ir Švenčionių kraštuose, Palangos folkloro kolektyvas „Mėguva“ – programą „Gintarautojų vėjai“, kurios metu įtaigiai papasakojo apie gintaro gaudymo Lietuvos pajūryje tradiciją.

Teatro aikštėje, kur buvo festivalio Didžioji scena, tą dieną pristatytas UNESCO saugomas nematerialusis kultūros paveldas. Vakare vyko koncertai, kurių metu buvo reprezentuojama ukrainiečių muzikavimo kobza ir ratukine lyra tradicija, graikų Rebetiko tradicija (koncertavo „Atėnų rebetiko trio“), o ispanų „Peña Cultural Flamenca Torres Macarena“ pristatė garsiosios Flamenko tradiciją.

Meno kieme tą vakarą vyko tradiciniai naktišokiai, kurių šeimininkai buvo lietuvių folkloro kolektyvai „Ratilio“ ir „Jorė“.

Liepos 11-ąją, šeštadienį po pietų, Teatro aikštėje veikė ir Atviros dirbtuvės. Jų metu vyko susitikimas su žveju, buvo galimybė susipažinti su žvejyba Kuršio mariose, verbų rišimo tradicija Vilniaus krašte. Ukrainiečiai ir latviai demonstravo, kaip jų šalyse gaminami tradiciniai muzikos instrumentai, lietuviai supažindino su Mažosios Lietuvos delmonais, šiaudinių sodų rišimo tradicija Lietuvoje.

Tą pačią dieną festivalio Mažojoje scenoje taip pat buvo pristatomas Lietuvos ir

Festivalyje „Lauksnos“ koncertuoja Palangos kultūros centro folkloro kolektyvas „Mėguva“. Nuotrauka iš: <https://inx.lv/J61Tx>

Mažeikių kultūros centro folkloro kolektyvas „Alksna“ festivalyje „Lauksnos“. Agnės Kaminskaitės nuotrauka

Latvijos nematerialusis kultūros paveldas. Čia Mažosios Lietuvos atstovai papasakojo apie šio krašto maisto tradicinius skonius, vyko „Kafijos valanda“, koncertavo Klaipėdos etnokultūros centro folkloro ansambliai (beje, viso festivalio metu uostamiesčio kavinė „Raudonų plytų takas“ (Daržų g. 10) kvietė paragauti Mažosios Lietuvos kulinarinio paveldo įkvėptų patiekalų). Grojimo Peterburgo armonika ir latgalių būgneliais bubyns tradiciją tą dieną festivalio Mažojoje scenoje reprezentavo Latvijos kolektyvai „Skanumājās muzikanti“, „Duets Oscar“ ir atlikėja Ilona. Žemaičių duonininkų dainavimo tradiciją pristatė Mažeikių folkloro ansamblis „Alksna“, o programą „Skriaudžių kanklės“ parodė, su savo karšto sena muzikavimo tradicija supažindino Skriaudžių ansamblis „Kanklės“ iš Prienų. Folkloro ansamblis „Jorė“ pristatė Lietuvos pi-

(Nukelta į 56 p.)

etų (šilinių) dzūkų dainavimo ypatumus, Latvijos folklorinių šokių grupė „Dandari“ reprezentavo Rygos šokių tradiciją.

Teatro aikštėje buvusioje festivalio Didžiojoje scenoje UNESCO saugomas nematerialusis kultūros paveldas buvo pristatomas pavakary. Čia vyko spektakliai „Orlando beprotybė“, „Opera dei Pupi“, su Sicilijos lėlių teatro tradicija supažindino „Associazione Figli d'Arte Cuticchio“ iš Italijos. Koncerto metu kartvelų polifoninį dainavimą reprezentavo kolektyvas „Pherkhisa“ iš Sakartvelo, o argentiniečių Tango – „La Porteña Tango“ iš Argentinos. Festivalio svečiai iš Paragvajaus (kolektyvas „Nestor Ló y Los Caminantes“) parodė koncertą „Gvaranija– Paragvajaus sielos skambesys“.

Na o vakare vėl vyko tradiciniai naktišokiai, kuriuose šį kartą šeiminkavo „Dandari“ iš Latvijos“ ir „Jorė“ iš Lietuvos.

Paskutiniąją festivalio dieną, liepos 12-ąją, Mažojoje scenoje italai dar kartą parodė spektaklius „Orlando beprotybė“ ir „Opera dei Pupi“.

Po pietų festivalio dalyviai buvo pakviesti prie puodelio kafijos.

Nuo viršaus: koncertuoja Palangos „Mėguva“ ir Mažeikių „Alksna“. Nuotraukos iš: <https://inx.lv/J61Tf>

Festivalio renginiuose, nematerialaus kultūros paveldo pristatymuose dalyvių netrūko. Nuotrauka iš: <https://inx.lv/J61Tf>

KVIEČIAME Į KŪRYBINĘ STOVYKLĄ-PLENERĄ

*„Skambantys žodžiai
Simono Daukanto klėtelėje“*

2026 m. rugpjūčio 22 d.
10.00 val.

Simono Daukanto klėtelėje,
Kalvių kaime, Skuodo rajone

Kviečiame literatūros, muzikos, meno ir istorijos mylėtojus
susitikti išskirtinėje, lietuviško žodžio dvasia
alsuojančioje vietoje – Simono Daukanto klėtelėje.

Simonas Daukantas

PRANEŠIMUS SKAITYS:

Gintautas Černeckis –
Simono Daukanto bibliofilų klubo pirmininkas.
Pranešimas „Kaip vaidila prabyla Daukantas“.

Lina Macijauskienė –
Žemaičių dailės muziejaus Mokslinės bibliotekos
vyriausioji bibliotekininkė.
Pranešimas „Paveldo įtaka kūrybai“.

Dalia Griškevičienė –
VšĮ Kelmės profesinio rengimo centro
kūrėjų klubo „Be rėmų“ vadovė,
lietuvių kalbos mokytoja metodininkė.
Pranešimas „Kūrybos užkulisiai ir potekstės“.

Diana Paulauskienė –
Liejinių mokyklos muzikos mokytoja, magistrė,
dainų kūrėja ir atlikėja.
Pranešimas „Jautrumo godos lietuvių
liaudies kūryboje“.

*Kviečiame drauge kurti,
dalytis mintimis, klausytis muzikos
ir atrasti gyvąjį Simono Daukanto palikimą!*

RENGINYS NEMOKAMAS

PLENERO PROGRAMOJE:

knygų
pristatymai

kūrybinės
dirbtuvės

literatūriniai susitikimai
ir pokalbiai

Bardo, dainų kūrėjo ir atlikėjo

**KĘSTUČIO
KRENCIAUS**
koncertas

ORGANIZATORIAI:

Žemaičių kalbos puoselėtoja,
visuomenininkė ir literatė
Adelė Daukantaitė.

Lenkimų seniūnijos
bendruomenė

Skuodo rajono kultūros centro
Lenkimų skyrius

Renginio metu bus fotografuojama ir filmuojama.

Paukiame Jūsų!

Plungės krioklys.
Bonifaco Vengalio nuotrauka